

Ville Rautiainen

Yleisen Historian Pro Gradu-tutkielma

Toukokuu 2019

Imperiumin temppeli

British Museumin Egypti-kokoelmat brittiläisen imperiumin rakentajina 1880-1898.

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Ville Rautiainen	
Työn nimi – Title Imperiumin temppele – British Museumin Egypti-kokoelmat brittiläisen imperiumin rakentajina 1880-1898	
Oppiaine – Subject Yleinen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year 5/2019	Sivumäärä – Number of pages 123
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tutkielmassa tarkastellaan British Museumin muinainen Egypti-kokoelmien roolia brittiläisen imperiumin ideologian sekä käytänteiden rakentamisessa ja ylläpitämisessä. Tutkielman lähteinä on käytetty British Museumin opaskirjoja, museon johtokunnan kokospöytäkirjoja sekä sanomalehtiartikkeleita, jotka käsittelevät British Museumia ja sen käymää vuoropuhelua muun yhteiskunnan kanssa. Tutkielman painotus on konstruktivistisessä kulttuurihistoriassa. Se analysoi kulttuuristen ilmiöiden kautta tapahtuvaa yhteiskuntaan vaikuttamista ja ideologisten rakenteiden luomista. Koska tutkielman aihe liittyy kiinteästi museoihin, siihen on lainattu metodeja ja tutkimuskirjallisuutta museologian piiristä.</p> <p>British Museum muodostui 1700-luvulla, jolloin Iso-Britanniasta alkoi muotoutua suurvalta, jolla oli siirtomaita eri puolilla maailmaa. Jo perustamisvaiheessaan museolla oli tiivis suhde Britannian kansallisvaltion rakentamisprosessiin, ja imperialismin kulta-aikana 1800-luvun lopulla tämä suhde oli erityisen vahva. Egypti-kokoelmat olivat osa kulttuurista ja poliittista prosessia, jossa British Museum osallistui brittiläisen kansalaisyhteiskunnan toimintaan nationalististen ja imperialististen aatteiden presentaation kautta. Kokoelmilla rakennettiin hierarkiaa emämaan ja siirtomaan välille, brittien omaa identiteettiä ja käsitystä roolistaan sivilisaation historiassa sekä niiden kautta Iso-Britannia kilpaili tieteellisestä ja poliittisesta vallasta muiden eurooppalaisten imperiumien kanssa. Modernin museolaitoksen kehitys tapahtui 1800-luvun jälkipuolella, pitkälti samaan aikaan imperialismin kanssa ja sen rinnalla. Nämä ilmiöt sivusivat toisiaan ja vaikuttivat toistensa kehitykseen. Sitä kautta ne muokkasivat yhdessä aikakautensa kulttuuria ja asennemaailmaa, josta näkyy merkkejä nykypäivänäkin.</p> <p>British Museum oli osa Britannian vallanpitäjien luomia rakenteita, joilla imperiumin ja kansallisvaltion ideologiaa pidettiin yllä. Se oli modernina museona osa uutta, demokratisoituvaa ja sekularisoituvaa kansalaisyhteiskuntaa, jossa kansalaiset kiinnostuivat vieraiden maiden ja kulttuurien tuotteista ja historiasta sekä tieteellisestä tiedosta. Museo oli paitsi vallanpitäjien konstruktio, myös tavallisen kansan kysyntään vastaava laitos. Ideologisen ja ihmisten tarpeisiin vastaavana instituutiona, joka palveli sekä eliitin valtarakenteiden luomista että kansalaisten kiinnostusta kuriositeetteihin ja uuteen tietoon, se toimitti pseudouskonnollista roolia brittiläisen imperiumin ja kansallisvaltion kertomusta luovana ja ylläpitävänä temppeleinä.</p>	
Asiasanat – Keywords British Museum, museohistoria, imperialismi, nationalismi, Egypti, Iso-Britannia, 1800-luku, kulttuurihistoria, historiapolitiikka, brittiläinen imperiumi	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuskysymykset sekä aiheen rajaus	4
1.2. Lähteet ja metodit	7
1.3. Tutkimuksen merkityksestä.....	15
2. Taustaa	18
2.1. British Museumin historiallinen tausta	18
2.2. Egyptin asema brittiläisessä imperiumissa	23
3. Imperialistinen ja nationalistinen British Museum	29
3.1. Emämaa ja imperiumi	34
3.2. Imperiumien väliset suhteet.....	53
4. Moderni British Museum	71
4.1. Modernista museosta	72
4.2. Moderni museo imperialismiin tuotteena.....	87
4.3. Imperialismi modernin museon tuotteena	95
5. Päätäntö	108
6. Lähdeluettelo	113
I Alkuperäislähteet	113
II Tutkimuskirjallisuus	115
III Muu kirjallisuus	122
IV Sähköiset lähteet	122
V Kuvalliset lähteet	122

1. Johdanto

Suomalaisen sarjakuvapiirtäjä Petri Hiltusen *Väinämöinen*- sanomalehtisarjakuvan eräässä stripissä kansalliseepos *Kalevalasta* tuttu tietäjä Väinämöinen on ystävänsä, tallitonttu Jaben kanssa vierailulla Iso-Britanniassa, ja he pistäytyvät kuuluisassa British Museumissa. Strippi sisältää hahmojen välisen lyhyen, mutta kiinnostavan vuoropuhelun Iso-Britannian poliittisesta historiasta ja sen perinnöstä. **(Kuva 1.1.)** Kun Jabe toteaa, että ”kyllä kaikkien maailman köyhien maiden kannattaisi ottaa esimerkkiä Englannista,” Väinämöinen kommentoi sarkastisesti, että näiden köyhien maiden pitäisi ”siis valloittaa se (Iso-Britannia), varastaa sen luonnonrikkaudet ja kulttuuriaarteet ja jättää se kärsimään.” Tähän Jabe vastaa vaivautuneesti, että hän ”ajatteli sen panostusta demokratiaan ja vapauteen.”¹ Kyseessä on sarjakuvapiirtäjän pilailua sen ristiriidan kustannuksella, joka vallitsee Britannian parlamentaarisen ja demokraattisen poliittisen järjestelmän ja sen historiaan kuuluvan imperiumin harjoittaman kolonialistisen vallankäytön ja järjestelmällisen sarron välillä. Vitsi on sanallinen, mutta Hiltunen on korostanut sen vaikutusta piirtämällä Väinämöisen ja Jaben British Museumiin Egypti-kokoelmien keskelle, eli tilaan, jossa heitä ympäröivät siirtomaista valloittajan oikeudella voimakeinoin otettua kulttuuriperintöä edustavat esineet.²

Brittiläinen imperiumi oli suurin imperiumi maailman historiassa. Laajimmillaan se hallitsi neljäsosaa koko maapallon väestöstä, lähes yhtä paljon sen pinta-alasta ja suurin piirtein kaikkia maailman meriä.³ Kyseessä oli valtava poliittinen ja taloudellinen organisaatio, jonka vaikutus paitsi Britannian ja länsimaiden, myös koko maailman historiaan ja kulttuuriin on ollut valtava. British Museumilla, sen muodostavalla rakennuksella ja kokoelmilla sekä tavalla, jolla ne yleisölle esitettiin, oli tärkeä rooli tämän imperiumin rakentamisessa. Maisterintutkielmani käsitteleekin British Museumia ja sen muinaisen Egyptin kokoelmia suhteessa brittiläiseen imperiumiin ja imperialismiin 1800-luvun loppupuolella. Tutkimuksessa analysoidaan museon Egypti-kokoelmia suhteessa siihen, missä määrin ne toimivat viestintävälineinä, joilla pyrittiin oikeuttamaan brittiläisen imperiumin ideologia, korostamaan sen ylivoimaisuutta ja jopa konstruoimaan itse imperiumia.

¹ Hiltunen 2008, s. 51.

² Hiltunen 2008, s. 51.

³ Ferguson 2004, s. xi.

Kuva 1.1.: Brittiläisen imperiumin ristiriitainen perintö. Petri Hiltunen: *Väinämöinen 9: Joka vanhoja muistaa...*, s. 51.

Tutkimuksessa tarkastelen kysymyksiä siitä, miksi museon rooli imperiumin rakentamisessa oli keskeinen ja millä perusteella sen voi sanoa sitä olleen.

Tutkimuksen otsikon ”Imperiumin temppeli” merkitys liittyy oleellisesti tutkimuksen aiheeseen ja hypoteesiin, jolle se pohjautuu. British Museumin nykyinen rakennus muistuttaa päätykolmioineen ja joonialaisine pylväineen kreikkalaista temppeliä (**Kuva 1.2.**). Tämä on osuvaa, sillä klisee ”jo muinaiset kreikkalaiset” pätee hyvin, kun puhutaan museoista kulttuurihistoriallisena ilmiönä: onhan itse sana ”museo” peräisin kreikkalaisesta sanasta *mouseion*, jolla tarkoitettiin muusien eli tieteiden ja taiteiden jumalatarten temppeliä.⁴ Kreikkalaisten temppeleihin, myös sellaisiin, joita ei ollut omistettu yksinomaan taiteiden jumalattarille, säilöttiin jumalan, jolle temppeli oli rakennettu, kuvien lisäksi myös muita taide- ja arvoesineitä sekä ihmisen ja luonnon luomia harvinaisuuksia.⁵ Kyseessä oli tapa, jolla kaupunkivaltiot ja niiden hallitsijat osoittivat valtaansa niin omalle kansalleen kuin naapureilleenkin. Tämä tapa välittyi kulttuurivaihdon ja -vaikutteiden kautta sittemmin roomalaisille, jotka rakensivat yhden historian suurista imperiumeista – itse asiassa sana ”imperiumi” on peräisin latinan kielen sanasta *imperion*, maailmanvalta. Tuskin on sattumaa, että British Museum sai 1800-luvulla käyttöönsä rakennuksen, joka jo ulkomuodollaan

⁴ Rönkkö 2009, s. 71.

⁵ Rönkkö 2009, s. 71.

Kuva 1.2.: British Museumin nykyinen museorakennus, julkisivu. (Tekijän kokoelmat, 17.9.2018.)

yhdisti Britannian kulttuuriperinnön, poliittisen vallan ja tieteellisen sekä materiaalisen rikkauden kreikkalais-roomalaisen sivistyksen ja valloituksen historiaan. Brittiläisen imperiumin vertaaminen Rooman maailmanvaltaan oli yleistä tavassa, jolla britit suhtautuivat imperiumiinsa.⁶

Kreikkalaisten ja roomalaisten temppelit eivät tietenkään olleet ensimmäisiä vastaavia toimijoita. Myös egyptiläisten ja muiden muinaisten korkeakulttuurien temppelit ja hautarakennelmat omasivat vastaavan funktion esineellisen kulttuurin tallentajina ja sitä kautta statussymboleina. Jyväskylän yliopiston museologian professori Janne Vilkuna ajoittaa museoksi määriteltävän, aikaa tallentavan ja siten ”itsensä” ja ”muut” määrittävän toimijan synnyn siihen hetkeen, kun ihmiselle kehittyi muisti ja käsitys itsestään – sekä käsitys omasta ajallisuudestaan.⁷ Museoihin onkin aina liittynyt toisaalta pyrkimys saada valtaa aikaan nähden ja toisaalta hyödyntää aikaa vallankäytön välineenä. Nämä pyrkimykset ovat sekoittuneet toisiinsa ja palvelleet toinen toistaan. Tallentamalla menneisyyttä ihminen kulloisessakin nykyisyydessään on harjoittanut itsensä korostamista vertaamalla itseään menneisyydessä eläneisiin lajitovereihinsä. Hän on asettunut menneisyyden ihmisten yläpuolelle vertaamalla

⁶ Salmi 2002, s. 150.

⁷ Vilkuna 2009, s. 13.

heitä itseensä ja korostamalla eroavaisuuksiaan itsensä ja heidän välillään tiedon, taitojen, yhteiskuntajärjestyksen tai muiden ominaisuuksien suhteen.⁸ Menneisyyden tallentamisella on ollut myös tavoite legitimoida nykyaikaan johtavaksi historialliseksi jatkumoksi se, mitä menneisyydestä on otettu talteen nykyaikaa varten.⁹ Samalla tavoin kuin egyptiläiset, kreikkalaiset ja roomalaiset keräsivät temppelieihinsä arvokkaita ja harvinaisia esineitä, jotka usein oli hankittu sodankäynnillä ja valloituksilla, myös 1800-luvun jälkipuolen britit pitivät yllä museota, johon kerättiin harvinaisia ja arvokkaita esineitä eri puolilta imperiumia, jonka ylle auringon ei sanottu koskaan laskevan.

Tällöin British Museum olisi siis todella ollut imperiumin temppeli, brittiläiselle imperialismille omistettu temppeli, jonka tehtävä oli toimia imperiumin rakentajana. On tutkimuksen kannalta mielenkiintoista, että museologi Tomislav Sola on kirjoituksissaan verrannut museoita Egyptin faaraoiden rakennuttamiin, aarteita ja vallan symboleita täynnä oleviin temppelisiin ja hautamonumentteihin.¹⁰ Yhteiskunnalliset instituutiot ovat aina yhtä aikaa sekä materiaalisia että symbolisia.¹¹ Museo ja sen Egypti-kokoelmat toteuttivat ne rakentaneen yhteiskunnan etuja palvelevaa tarkoitusta levittämällä symbolien avulla ideaa, että Britannian harjoittama imperialistinen politiikka oli oikeutettua ja että Britannialla oli historiallinen oikeus ja jopa velvollisuus olla maailman johtava siirtomaavalta.

1.1. Tutkimuskysymykset sekä aiheen raja

Tutkimus rakentuu hypoteesille, että British Museum oli imperiumin temppeli. Lähtöasetelmana on, että temppelin aarteiden eli museon kokoelmilla ja niiden kartuttamisella sekä niiden esittelemisessä museoyleisölle oli tarkoitus konstruoida ja viestittää brittiläisen imperiumin ideaa. Tämän hypoteesin pohjalta selvitan tutkimuksessa seuraavia kysymyksiä.

- Missä määrin British Museumin Egypti-kokoelmat toimivat brittiläisen imperialismien oikeuttajana? Miksi kokoelmia voi sanoa käytetyn imperialismien puolustamiseen ja Britannian erityisaseman korostamiseen?
- Kenelle tai keille museo oli suunnattu? Vaikuttivatko sen viestintään ja pedagogiseen toimintaan kävijöiden kansallisuus, sukupuoli, yhteiskuntaluokka tai jokin muu seikka? Kuuluiko tämä asiaan? Miten museo suhtautui vierailijoihin?
- Miten museon toiminnassa näkyi modernin museon kehitys 1800-luvulla suhteessa

⁸ Lowenthal 1985, s. 25.

⁹ Rönkkö 2009, s. 73.

¹⁰ Sola 1997, s. 227, 254.

¹¹ Lehtonen 2014, s. 12.

nationalismiin ja imperialismiin? Missä määrin ja millä tavoin modernin museolaitoksen synty ja 1800-luvun imperialismi ovat yhteydessä toisiinsa? Mitä jälkiä tästä yhteydestä on säilynyt nykyiseen museolaitokseen ja kulttuuriperintöajatteluun?

Ajallisesti tutkimus rajoittuu 1880-luvun alusta 1890-luvulle. Tämä kymmenen vuoden jakso osuu ajanjaksoon, jota on yleisesti pidetty eurooppalaisen kolonialismin ja brittiläisen imperialismiin ”kulta-aikana.” Vuosien 1880 ja 1914 välistä jaksoa pidetään yleisesti paitsi nationalismiin ja imperialismiin, myös kansainvälisen kilpailun aikakautena.¹² Tuolloin Euroopan mantereen sisäiset valtasuhteet olivat murrostilassa. Uusia kansallisvaltioita syntyi ja eurooppalaisten lukumäärä kasvoi.¹³ Tämän myötä kilpailu eurooppalaisten imperiumien välillä sekä aseellisesta että taloudellisesta voimasta kiihtyi. Imperialismi oli yksi tämän kilpailun muodoista, ja imperialismiin tutkijoista ainakin Niall Ferguson, J.O. Sacy ja D.A. Wilson pitävät sitä nimenomaan keinona, jolla Euroopassa pesivät konfliktin poikaset ulkoistettiin Aasiaan ja Afrikkaan.¹⁴ Tämä kuitenkin päti vain vuosien 1860 ja 1900 välisenä aikana. 20. vuosisadalla konfliktit ja kilpailuasetelmat siirtyivät takaisin Eurooppaan, jossa ne kulminoituivat lopulta ensimmäisen maailmansodan puhkeamiseen. Rajaamalla tutkimuksen ajallisesti 1800-luvun viimeisille vuosikymmenille olen siis tarkastellut British Museumia instituutiona, joka oli osa imperialismiin kautta tapahtuvaa epäsuoraa valtataistelua Euroopan suurvaltojen välillä. Se, että eräs British Museumin opaskirjoista vuodelta 1898 korostaa museon egyptiläiskokoelmien olevan suurin Euroopassa, on tulkittavissa merkiksi imperiumien museoiden välillä tapahtuvasta kilpailusta.¹⁵ 1800-luvun jälkipuoliskolla myös British Museumin luonne museona muuttui. Luonnontieteelliset kokoelmat siirrettiin uuteen luonnonhistorialliseen museoon, niin sanotun päämuseon keskittyessä historiallisiin, taiteellisiin ja kansatieteellisiin esineisiin.¹⁶ Samoin opaskirjojen tyyli ja sisällön painotukset muuttuivat lähemmäs sitä muotoa, jonka nykyaikainen museokävijäkin tunnistaa. Tekemäni ajallinen rajaus siis mahdollistaa tutkimuksen keskittymisen sekä British Museumin rooliin imperialismiin ja imperiumiin viitekehyksessä, että sen kokemaan kehitykseen osana yleistä 1800-luvun lopun museoiden kehitysprosessia.

Tutkimuskohde on aina valinta. Siksi valinta pitää myös perustella.¹⁷ Syy sille, että tutkimukseni keskittyy British Museumin Egypti-kokoelmiin roomalaisten ja kreikkalaisten

¹² Hobsbawm 1994, s. 103.

¹³ Sacy & Wilson 1980, s. 189-190.

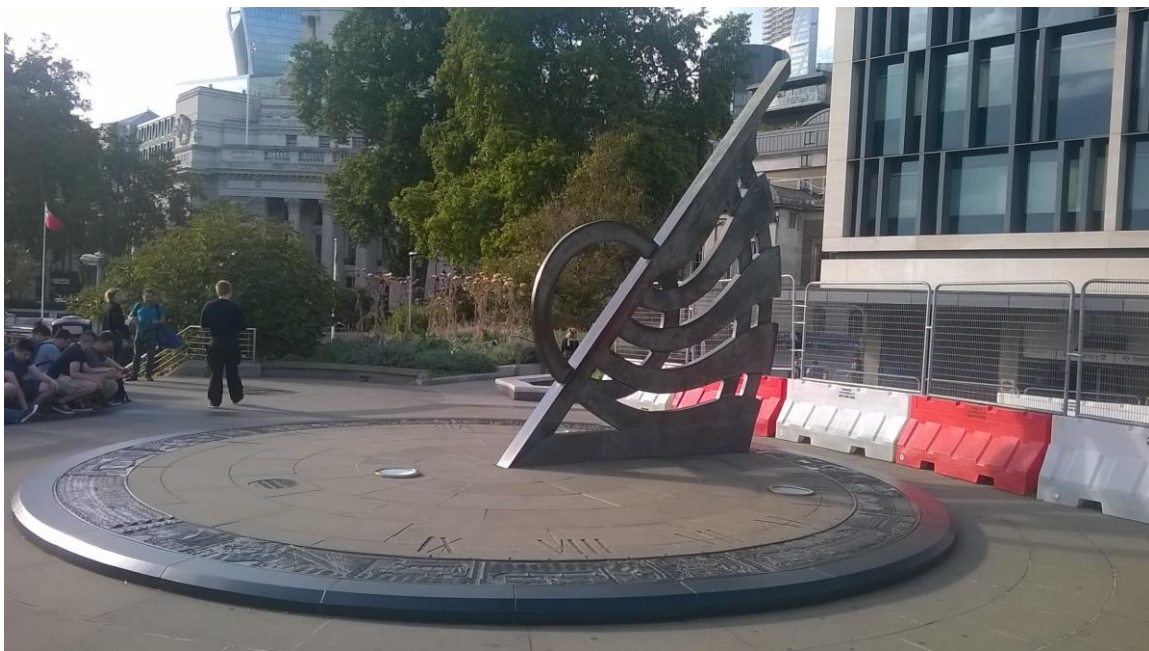
¹⁴ Sacy & Wilson 1980, s. 190.

¹⁵ A Guide To the First and Second Egyptian Rooms 1898, s. ix.

¹⁶ A Guide To the Exhibition Galleries 1884, s. ix.

¹⁷ Hyrkkänen 2017, s. 32.

kokoelmien sijaan, on moniulotteinen. Ensinnäkin rajausta perustuu käsitykseeni, että mikäli satunnaisesti valittua henkilöä pyydetäisiin nimeämään jokin historiallinen tai arkeologinen alue, josta British Museumilla on huomattavat kokoelmat, vastaus olisi hyvin suurella todennäköisyydellä juuri muinainen Egypti. Kuten johdannon alussa kuvailtu *Väinämöinen*-strippi osoittaa, British Museum ja sen Egypti-kokoelmat nähdään yleisesti myös brittiläisen imperiumin symboleina ja tärkeänä osana sen ristiriitaista perintöä. Hiltusen stripissä esiintyy ulottuvuuksia, joiden vuoksi päätin liittää sen mukaan tutkimuksen johdantoon. Ensinnäkin piirtäjä on valinnut viestinsä havainnollistajaksi nimenomaan British Museumin muinaisegyptiläisen esineistön. Kun Väinämöinen vielä epäsuorasti nostaa esille, että hänen ja Jaben ympärillä olevat esineet ovat peräisin valloitetulta alueelta, jolta on “varastettu kulttuuritaiteet,” viesti selvenee entisestään. Egypti-kokoelmat ovat selvästi modernille ihmiselle British Museumin symboli, jotakin, mihin mielikuva kyseisestä museosta konkretisoituu. Tämä näkyy myös muissa yhteyksissä, kuten muun muassa Lontoon Tower Hillin metroaseman suuresta aurinkokellosta. Kellon ulkoreunaa kiertää pronssireliefi, johon on merkitty aikajanan muodossa Lontoon historian käännekohtia. Kutakin käännekohtaa edustamaan on otettu mukaan kuva, joka symboloi kyseistä tapahtumaa. Esimerkiksi vuoden 1605 kuuluisaa ruutisaliittoa edustaa kuva miehestä, joka on tapauksen henkilöitymän, Guy Fawkesin kuvausten tunnetuksi tekemä hattu päässään sytyttämässä ruutitynnäriä. Tässä aikajanassa vuotta 1759, jolloin British Museum avautui, edustaa juuri egyptiläinen muumio. (Kuvat 1.1.1 & 1.1.2.)

Kuva 1.1.1.: Tower Hillin metroaseman aurinkokello Lontoossa. (Tekijän kokoelmat, 18.9.2018.)

Kuva 1.1.2.: Tower Hillin metroaseman aurinkokello, yksityiskohta. Kelloa kiertävässä aikajanassa British Museumia symboloi egyptiläinen mummio. (Tekijän kokoelmat, 18.9.2018.)

Tower Hillin aurinkokellon aikajanana merkintä kertoo paitsi British Museumin kulttuurisesta merkityksestä Britannialle, myös egyptiläiskokoelmien merkityksestä museolle. Ihmisten mielissä ne symboloivat British Museumia, sen roolia yhtenä maailman suurimmista kulttuurihistoriallisista museoista, sekä sen rikasta ja moninaista kokoelmaa, mutta myös sen vaikeaa historiallista suhdetta brittiläisen imperiumin harjoittamaan kolonialistiseen sortoon ja siirtomaiden kulttuuriperinnön ryöstämiseen.

1.2. Lähteet ja metodit

Historiantutkimus on siitä haastava tieteenala, että se on suuressa määrin tutkijan pään sisällä tapahtuvaa luovaa työtä, joka ei noudata tiettyä, määriteltyä metodologiaa.¹⁸ Rohkeimmaksi heittäytyvä historioitsija voisi jopa esittää, että historiatieteeseen on mahdotonta soveltaa mitään tieteen tähän mennessä tuntemaa metodologiaa, ja että siksi koko metodin pohtiminen on turhaa. Niin pitkälle en kuitenkaan aio mennä, vaan jäsenän seuraavilla riveillä tutkimustani varten valitsemiani lähteitä ja metodeja, joiden olen katsonut sopivan parhaiten niiden tutkimiseen ja tutkimuskysymyksiini vastaamiseen.

Olen käyttänyt tutkimuksessa kolmea alkuperäislähdetyyppiä. Ensimmäinen ja

¹⁸ Hyrkkänen 2017, s. 32.

tutkimuksen keskeisin alkuperäislähdetyyppi ovat British Museumin opaskirjat vuosilta 1880-1898, siis siltä ajanjaksolta, jonka tutkimus kattaa. Kyse on noin 100 sivun paksuisista kirjasista, joita myytiin yleisölle kuudella pencellä kappale ja jotka sisälsivät tietoa museosta, sen eri näyttelyalueista ja -huoneista sekä niiden sisältämistä esineistä. 1890-luvulta lähtien opaskirjat sisälsivät myös karttoja museosta tai niistä maantieteellisistä alueista, joista kokoelman esineet oli hankittu. Kaikkien opaskirjojen alussa on luettelo yksityishenkilöistä tai yhdistyksistä, jotka olivat lahjoituksilla osallistuneet museon kokoelmien kartuttamiseen.

Toinen käyttämäni alkuperäislähdetyyppi ovat *The Times*-, *Daily telegraph*- ja *Daily News*- lehdissä ilmestyneet artikkelit samalta ajanjaksolta. Olen etsinyt lehdistä uutisia, ilmoituksia, pääkirjoituksia ja kuvia, jotka liittyvät British Museumin Egypti-kokoelmiin ja Britannian läsnäoloon Egyptissä sekä siihen, kuinka tämä vaikutti Britannian suhteisiin muihin eurooppalaisiin imperiumeihin.

Kolmantena lähdeyyppinä opaskirjojen ja lehtiartikkelien lisäksi olen hyödyntänyt myös British Museumin arkistoissa tutkimiani museon johtokunnan kokouspöytäkirjoja (*Trustees Committee Meeting Hours*). Kyse on käsin kirjoitetuista asiakirjoista, joihin on merkitty muistiin British Museumin johtokunnan kokouksissaan käsittelemät asiat henkilökunnan lomista uusiin esinehankintoihin, museon hallinnollisiin seikkoihin ja sen suhteisiin valtiovaltaan sekä siihen, kuinka imperiumin toiminta vaikutti museon toimintaan ja päinvastoin.¹⁹

Kuten jokaisessa alkuperäislähdetyypissä, myös opaskirjojen ja lehtiartikkelien kanssa on huomioitava lähdekritiikki. Aiheellisesta rajauksesta ja kielitaitoon liittyvistä syistä johtuen suurin osa tutkimukseen käytetystä materiaalista, niin alkuperäislähteistä kuin tutkimuskirjallisuudestakin, on englanninkielistä. Tähän sisältyy lähdekritiikin kannalta vakavasti otettava riski näkökulmien vääristymisestä: englanninkielisen lähde- ja tutkimuskirjallisuuden käyttö voi johtaa korostuneen anglosentristen näkökulmien ja ajattelumallien välittymiseen tutkimukseen. Tämä riski on hyvin yleinen nykyaikana, kun englannin kieli on usein ensimmäinen ja jopa ainoa vieras kieli, jota hallitaan sujuvasti. Tästä johtuen brittiläisen historiantutkimuksen näkökulmat ja metodit esitetään usein suomalaisissakin yliopistoissa “normaalina” tapana tehdä historiaa.²⁰ Siksi on erityisen tärkeää tunnistaa lähdekirjallisuudessa mahdollisesti esiintyviä brittiläisiä historian tekemisen ja tulkinnan tapoja ja osata käsitellä niitä kriittisesti. Vallitseva kielipoliittinen tilanne ei tarkoita,

¹⁹ VOL XXXIX, Jan. 10 1880, s. 14,946.

²⁰ Ihalainen 2017, s. 67.

että meidän tulisi hyväksyä brittiläisen historiantutkimuksen metodien yliveraisuus.²¹ Siihen on osattava suhtautua yhtenä monista historiankirjoituksen tavoista, ei normatiivisena “ainoana” totuutena.

Alkuperäislähteisiin liittyy muitakin seikkoja, jotka on lähdekritiikin kannalta hyvä nostaa esiin. Etenkin opaskirjojen tutkimiseen sisältyy riski yksinkertaisten ja puhtaasti käytännöllisten asioiden ylitulkitsemisesta. Tämä on seurausta siitä hyvin negatiivisesta, poliittisesti arvolatautuneesta leimasta, joka 1800-luvun kolonialismilla on nykyajan maailmassa. Imperialismi oli ilmiö, johon kuuluivat olennaisena osana rotuajattelu ja patriarkaallinen, alaspäin katsova suhtautuminen valloitetuihin kansoihin. On kuitenkin syytä huomioda, että 1800-luvun rotuajattelu oli luonteeltaan hieman erilaista kuin se, mitä sillä termi ”rasisimi” nykyään pitää sisällään. Paul B. Rich esittää teoksessaan *Race and Empire in British Politics*, että 1800-luvun rotuajattelu oli rasisimin sijaan rasialismia. Rasialismi ei merkinnyt ajatusta eri rotujen luontaisesta alempiarvoisuudesta, vaan niiden kulttuurisesta kehitystasosta toisiinsa nähden.²² Brittiläiseen imperialismiin kuului sinänsä altruistinen, joskin rasialismiin pohjautuva ajatus Euroopan ulkopuolisten kansojen ja kulttuurien olojen parantamisesta ja kehittämisestä. Tähän pyrittiin tuomalla ne joko kristinuskon piiriin, kuten oli vallitseva ajattelutapa 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla,²³ tai teollisen sivilisaation piiriin, kuten 1880-luvulta eteenpäin.²⁴ Britannian liberaaleille poliittisille piireille alusmaiden väestön hyvinvointi oli peräti koko imperiumin tarkoitus ja keskeinen oikeutus sen olemassaololle.²⁵ On syytä huomioda myös, että länsimaiset oppineet tunsivat aitoa, puhtaan tieteellistä kiinnostusta vieraiden kansojen sekä maiden kulttuureja ja historioita kohtaan. Näin oli ollut jo 1700-luvulta lähtien.²⁶ Siksi esimerkiksi tapaa, jolla oppaat kuvailevat egyptiläisiä muumioita samaan tapaan kuin käsityötuotteita ja taide-esineitä²⁷ on varottava tulkitsemasta välittömästi merkiksi kolonialistisesta ylemmydentunnosta ja kolonisoidun kulttuurin vainajiin kohdistuvasta esineellistämisestä ja epäkunnioituksesta. Samalla tavoin *Timesin* artikkeleita ei pidä suoralta kädeltä katsoa kolonialistisena propagandana, vaikka lehden poliittinen linja ja rahoituskanavat vaikuttavatkin väistämättä siihen, millä tavoin se esittää uutisoimansa asiat.

²¹ Ihalainen 2017, s. 68.

²² Rich 1986 (1990), s. 3-5.

²³ Ferguson 2004, s. 119.

²⁴ Ferguson 2004, s. 114.

²⁵ Thomas & Toye 2017, s. 33.

²⁶ Ferguson 2004, s. 113.

²⁷ A Guide to the Exhibition Galleries 1888, s. 87.

Lähteitä tulkittaessa on syytä huomioida myös se aatehistoriallinen tosiasia, että Britannian imperiumiaan kohtaan harjoittaman, lähtökohdiltaan alistavan kolonialismin muodostama ristiriita emämaan suhteellisen demokraattisen järjestelmän kanssa oli 1800-luvun briteille yhtä lailla todellinen ilmiö kuin nykyihmisille: brittiläinen imperiumi perustui brittien omassa mielessä vapauden, valistuksen ja edistyksen ideologialle. Jos näiden ihanteiden ei katsottu imperiumin toiminnassa toteutuvan, se nostatti kritiikkiä sekä brittiläisen imperiumin sisällä että sen kilpailijoiden suunnalta.²⁸ Kolonialismin ajateltiin olevan välttämätön paha, joka olisi pitkällä tähtäimellä hyväksi myös valloitetuille kansoille, jotka sen kautta tulisivat brittiläisen sivistyksen piiriin.

Teknologinen kehitys ja länsimaiden poliittinen laajentuminen avasivat 1800-luvulla tieteelliselle uteliaisuudelle kokonaan uusia ovia. Muun muassa arkeologisten retkikuntien matkat Lähi-itään muuttuivat aiempaa helpommiksi ja niiden määrä lisääntyi suuresti.²⁹ Länsimaiden tiedollinen dominanssi 1800-luvulla olikin selvästi imperialismin kanssa kulttuurisesti yhteenkuuluva ilmiö. On kiintoisa kysymys, missä määrin se oli sitä myös ideologisesti ja poliittisesti. Tulivatko arkeologit ja historiantutkijat Egyptiin länsimaisen ekspansion myötä sen agenteina ja edistäjinä, vai oliko kyse yksinkertaisesti siitä, että ekspansion myötä heidän oli helpompaa saapua ja toimia? Raja näiden asioiden välillä on hyvin häilyvä, ja todennäköisesti ilmiöt olivat molempiin suuntiin kulkevassa vuorovaikutuksessa keskenään. Siksi lähdekritiikin kannalta on tärkeää, että lähteistä ja kirjallisuudesta esiin nousevia esimerkkejä tarkastellaan molemmilta puolilta.

Historiantutkimus on kautta koko historiansa lainannut ja soveltanut erilaisia metodeja mitä moninaisimmilta tieteenaloilta.³⁰ On perusteltua väittää, että metodologinen monitieteisyys on olennainen osa historiantutkimusta. Tutkimukseni kuuluu yleisen historian tutkimuksen kategoriaan, ja se tarkastelee kysymyksiä ja ilmiöitä, joita tutkivat historioitsijat. Se liittyy kuitenkin kiinteästi kysymyksiin, jotka koskevat museoiden toimintaa ja historiaa. Museoihin liittyviä asioita taas on vaikea, ehkä jopa mahdotonta tutkia turvautumatta museologian, niille erityisesti omistetun tieteenalan, metodeihin.³¹ Jyväskylän yliopiston virallinen määritelmä museologialle kuului vuonna 2000 näin:

²⁸ Särkkä 1998, s. 2.

²⁹ Salmi 2002, s. 140.

³⁰ Hyrkkänen 2017, s. 40.

³¹ Oikeastaan on oikeampaa puhua museologiasta joukkona tieteenaloja, joita yhdistää yhteinen tutkimuskohde eli museot. Museologia voi olla historiapainotteista tai se voi tutkia museoiden arkkitehtuuria, kokoelmia tai suhdetta yleisöön sosiologisesti, kulttuurisesti tai käytännön tieteenä.

“Museologia on tiede, joka tarkastelee sitä, kuinka yksilö hahmottaa ja hallitsee ajallista ja alueellista ympäristöään ottamalla haltuun menneisyyden ja nykyisyyden todistuskappaleita.³²”

Tämä määritelmä osuu lähes täsmälleen yhteen tutkimuskysymysteni kanssa. Museologian metodien avulla voin tarkastella yleisen historian kannalta esitettyä kysymystä, kuinka British Museumin kokoelmat toimivat brittiläiselle imperiumille ajallisen ja alueellisen ympäristön hallinnan välineenä. Vaikka brittiläinen imperiumi ei sinänsä ollut “yksilö,” vaan poliittinen entiteetti, sitä käsitellään tässä tutkimuksessa yksilönä. Erillisissä osissa tutkimusta puolestaan pureudutaan aiheeseen varsinaisten yksittäisten toimijoiden, museovieraiden ja museon henkilökunnan, perspektiivistä. Olen hakenut metodiset vaikutteet tutkimukseen kulttuurisesta ja historiallisesta museologiasta. Hyvin tärkeässä roolissa on tunnetun museologin, Susan M. Pearce’n museosemioottinen teoria. Pearce pitää museon perustana institutionaalisen tarkoituksen mukaisesti muodostettuja kokoelmia, joissa esineillä, tai museologian termistöä käyttäen, museo-objekteilla on keskeinen rooli.³³ Objektit muodostavat museon kokoelmat, ja tarkoitushakuisella järjestelyllä ja näytteillepanolla ne tuovat kokoelmalle sen merkityksen tai merkitykset.³⁴ Koska visuaalisen representaation merkitys ja niiden kuvaama todellisuus ovat vahvasti aikaan ja paikkaan sidonnainen ilmiö,³⁵ on tässä prosessissa pitkälti kyse merkitysten keksimisestä, antamisesta ja uudelleen luomisesta. Museoista puhuttaessa onkin aina hyvä muistaa kysyä, kuka niiden kokoelmien sisällöstä päättää, kuka on tallentanut mitä, ja missä ja milloin tallentaminen on tapahtunut. Kun vieras kulkee museossa katsomassa taideteoksia, vanhoja vaatteita tai työkaluja, hän katsoo jotakin, minkä joku tai jotkut ovat määritelleet tallentamisen ja presentoimisen arvoiseksi kulttuuriperinnöksi.³⁶ Kulttuuriperinnön luomisprosessi taas vuorostaan muokkaa reaali maailmassa arvoja, normeja, inhimillistä käyttäytymistä ja kulttuurisia kieliä.³⁷ Laurajane Smith kuvaa kulttuuriperintöä näkemisen tavaksi (*a way of seeing*), prosessiksi, joka konstruoi todellisuutta. Se toimii diskurssina, jolla voi olla niin legitimoiva kuin delegitimoivakin vaikutus.³⁸ Samalla tavoin kuin museot ja muut kulttuuriperintö-instituutiot, myös historiankirjoitus on valintojen ja inhimillisten päätöksiensä kautta tapahtuvaa tosiasioiden

³² Vilkuna 2000, s. 9.

³³ Pearce 1992, s. 2.

³⁴ Pearce 1992, s. 7.

³⁵ Lehtonen 2014, s. 178.

³⁶ Lonkila 2016, s. 14.

³⁷ Lonkila 2016, s. 22.

³⁸ Smith 2006, s. 52-53.

”tekemistä”.³⁹ Siksi konstruktivistinen metodi eli historiantutkimus on tutkimuksen tärkeimpiä metodisia peruskiviä. Konstruktivistisesti suuntautunut historioitsija tutkii historiallisia tapahtumia ja ilmiöitä tarkastelemalla, kuinka ne ovat osoitus sosiaalisten ja kulttuuristen merkitysten rakentamisesta sekä luomisesta. Tutkimalla esimerkiksi retoriikkaa, kulttuurista maisemaa ja sen tarjoamia vastauksia aikakauden ihmisten esittämiin kysymyksiin, konstruktivistinen historioitsija pyrkii selvittämään tapoja, joilla todellisuutta on menneisyydessä luotu kokoamalla yhteen, jäsentelemällä ja presentoimalla tietoa. Keskeinen näkökulma tutkimuksessa onkin tarkastella opaskirjojen, artikkelien ja pöytäkirjojen sisältöjen kvalitatiivisen analyysin perusteella British Museumin roolia brittiläisen imperiumin todellisuuden konstruoinnissa. Siksi olenkin tutkimuksen alaotsikossa käyttänyt ilmaisua ”British Museum brittiläisen imperiumin *rakentajina*.”

Koska museot ovat vahvasti kulttuuriin kytkeytyvä instituutio, olen myös omaksunut metodologisia vaikutteita kulttuurintutkimuksesta. Museo-objekteilla eli materiaalisilla, konkreettisilla esineillä on tutkimuksessa ensisijainen rooli. Siksi olen tutkimusmetodia valitessani tutustunut myös materialistiseen kulttuuriteoriaan. Se sopii erinomaisesti metodiksi tutkimukseen, joka perustuu museon, museo-objektien ja kulttuuripoliittisten realiteettien vuorovaikutussuhteen tarkasteluun konstruktivistisesta näkökulmasta. Mikko Lehtonen esittelee sitä kirjassaan *Maa-ilma: materialistisen kulttuuriteorian lähtökohtia*. Kyseessä on mielenkiintoinen ja ajatuksia herättävä puheenvuoro materian ja materiaalisuuden roolista kulttuurissa. Siksi olen ottanut sen mukaan osaksi tutkimuksen metodikirjallisuutta. Kulttuurin ja materiaalisuuden suhteisiin kytkeytyy myös Herbert Readin taidekasvatuksen alan klassikko *Education Through Art*. Readin teos käsittelee paljon taiteen kokemisen ja havainnoinnin orgaanisuutta sekä taidekokemuksen subjektin, kokijan orgaanisuutta.⁴⁰ Vaikka teoksen varsinainen aihe on taiteen hyödyntäminen lasten koulutuksessa, sen sisältämät huomiot kokemuksen merkityksestä kasvatuksessa sekä koulutuksessa ja niiden roolista yhteiskunnassa ovat helposti sovellettavissa kysymykseen museon pedagogisista tehtävistä. Materiaalisuutta korostavaa kulttuuriperintökäsitystä tarkasteltaessa on kuitenkin tarpeen muistaa, että se on länsimaista alkuperää oleva ajattelutapa, jota on etenkin länsimaiden ulkopuolella kritisoitu. Materiaalisen kulttuuriperintökäsityksen kriitikot ovat muistuttaneet, että monissa kulttuureissa ”kulttuuriperinnöksi” määriteltävä kokemus - ja arvoasetelma on sidoksissa myös sosiaalisiin käytäntöihin, ei vain aikaan ja paikkaan.⁴¹ Kulttuuriperinnön tutkimisessa on myös

³⁹ Hyrkkänen 2017, s. 35.

⁴⁰ Read 1958, s. 36-37.

⁴¹ Smith 2006, s. 3 & 54.

“kulttuuriperinnön” käsitteen kriittinen dekonstruointi erittäin tärkeää. On huomioimisen arvoista, että koska “kulttuuriperintö” on terminä pitkälti länsimainen luomus, se on käsitteenä osa hegemonista diskurssia, joka määrittää, mikä on kulttuuriperintöä. Länsimaiden ulkopuoliset kriitikot ovatkin huomauttaneet, että maailmanperintökohteissa, erityiseen asemaan asetettujen kulttuuriperintökohteiden luettelossa on varsin paljon eurooppalaisten määritelmien mukaan siihen otettuja eurooppalaisia kohteita. Tutkimuksen kannalta tärkeää onkin huomioida, että eurooppalaisuuden yliedustus maailmanperintökohteiden joukossa sekä koko “kulttuuriperinnön” käsite sellaisena kuin me länsimaalaiset sen yleisesti ymmärrämme, ovat imperialismien ajan perua. Eurooppalainen kulttuuri oli “maailmankulttuuria,” ja eurooppalaisella kulttuurilla oli hegemoninen asema, jossa se saattoi määrittää kulttuurin ja kulttuuriperinnön rajat sekä voimalla ottaa sitä omiin nimiinsä.⁴² Sanomalehtiartikkelien käyttämiseen konstruktivistisessä tutkimuksessa tarvitaan myös omat metodinsa kvalitatiivisen lukemisen ja niistä tehtävien tulkintojen lisäksi. Koska tutkimus on perusteiltaan konstruktivistinen, yksi tärkeä asia on käsitteille annettujen merkitysten analyysi. Suuri osa sosiaalisesta maailmasta ja menneisyyden politiikasta on rakentunut kielen kautta, mutta myös sen ulkopuolinen fyysinen maailma on ollut politiikan ja maailmalle annettujen merkitysten erottamaton osa.⁴³ Tarkastelemalla, miten lehdissä puhutaan Egyptistä, British Museumista ja imperiumista, millaisia merkityksiä ja historiallis-poliittisia yhteyksiä niille annettiin, voin selvittää, kuinka imperiumi ja museo vaikuttivat lehdissä käytettävään kieleen, ja sitä kautta lehtiä lukevien ihmisten ajatteluun ja omiin merkityksenannon tapoihin.

Konstruktivismien ohella muut tutkimuksessa käytetyt historiatieteelliset menetelmät on etsitty ja valikoitu pääasiassa nationalismia, brittiläistä identiteettiä ja sen kehitystä sekä kolonialismia ja imperialismia käsittelevistä teoksista. Nationalismia on kuitenkin vaikea määrittellä tarkasti terminä. Vaikka nationalismi yleisesti ymmärretään kansallisuusaatteena ja -tunteena, sille ei ole akateemisessa maailmassa yhtä yleisesti hyväksyttyä standardimääritelmää.⁴⁴ Siksi olen valikoinut tutkimukseeni ja sen käsittelemiin näkökulmiin parhaiten sopivat nationalismintutkimuksen menetelmät ja teoriat. Tärkeässä roolissa ovat muun muassa Eric Hobsbawmin tunnetussa teoksessa *Nationalismi* (1992) käyttämä instrumentalistisen nationalismintutkimuksen teoria ja muun muassa Anthony D. Smithin edustama etnosymbolistinen nationalismin teoria. Sitä edustamaan olen valinnut tutkimukseen sekä Smithin itsensä kirjoittaman teoksen *National identity* sekä hänen kirjoitustensa

⁴² Smith 2006, s. 11 & 100.

⁴³ Ihalainen 2017, s. 72.

⁴⁴ Pakkasvirta & Saukkonen 2004, s. 9.

inspiroimia artikkeleita Athena S. Leoussin ja Steven Grosbyn toimittamasta kirjasta *Nationalism and ethnosymbolism*. Teorioiden tarkempaa sisältöä käydään läpi luvussa 3. Hyödynnän myös Niall Fergusonin käyttämää termillistä jakoa, jossa ”imperiumi” viittaa koko brittiläisen maailman sijasta nimenomaan emämaan, eli Ison-Britannian valtiollisen entiteetin ulkopuolisiin alueisiin, jotka päätyivät taloudelliseen, kielelliseen ja kulttuuriseen yhteyteen ja vuorovaikutukseen emämaan kanssa. Vaikka tutkielmassani ei ole varsinaisesti kyse feministisestä historiantutkimuksesta, olen etsinyt jonkin verran metodologisia vaikutteita myös sen piiristä.

Länsimaissa on vanhastaan kautta historian arvostettu järkeä, tietoa ja tieteitä, ja niistä on tullut yleinen ”edistyksen” ja ”kehityksen” kriteeri.⁴⁵ Koska tutkimus käsittelee museota, tieteellistä ja tiedollista instituutiota, jolla oli ideologinen funktio valistavana, kehittäväenä ja kasvattavana laitoksena, olen hakenut myös kirjallisuutta koskien koulutuksen filosofiaa sekä tiedon ja tieteen roolia länsimaisen kulttuurin historiassa. Tällaisia teoksia ovat muun muassa Robert Nisbetin *History of the idea of progress* ja Taina Syrjämaan maailmannäyttelyiden kulttuurihistoriaa käsittelevä kirja *Edistyksen luvattu maailma*.

Koska museot ovat vahvasti visuaalinen media, myös kuvat ja kuvien visuaalinen analyysi ovat tutkimukseni keskeisiä metodeja. Tutkimuksessa käytetty kuvamateriaali on peräisin pääasiassa omista valokuvistani, joita otin opinto- ja turistimatalla Lontooseen syyskuussa 2018. Mukana on kuitenkin myös kopioita Sir Benjamin Stonen (1838-1914) British Museumista 1900-luvun alussa ottamista valokuvista. Stone oli brittiläinen konservatiivipoliitikko, jonka suuri yleisö kuitenkin tunsu parhaiten valokuvaajana.⁴⁶ Vaikka kuvien ajoitus meneekin tutkimukseni ajallisen rajauksen ulkopuolelle noin kymmenellä vuodella, uskon niiden kuitenkin olevan kyllin lähellä käsittelemääni aihetta, että voin hyödyntää niitä visuaalisen analyysin kautta. Lisäksi olen tutustunut Jyväskylän yliopiston tuottamassa aatehistoriallisessa artikkelikokoelmassa *Matkoja aatehistoriaan* julkaistuun Timo Särkän artikkeliin *Lahjomaton Kodak*, jossa hän tarkastelee valokuvien roolia historiantutkimuksen lähteenä, ja Altti Kuusamon kuvia ja kuvallisuuden tulkintaa käsitteleviin teoksiin.

Kaikki tutkimuksessa olevat lainaukset opaskirjoista, sanomalehtiartikkeleista ja kokouspöytäkirjoista ovat itse suomentamiani.

⁴⁵ Nisbet 1980, s. 4.

⁴⁶ Matthew & Harrison 2004, s. 887-888.

1.3. Tutkimuksen merkityksestä

Mitä relevanssia tutkimuksesta British Museumin roolista brittiläisen imperialismin rakentajana yli sata vuotta sitten on 2010-luvulla? Miksi kyseisestä aiheesta on tähdellistä ja tarpeen tehdä tutkimusta? Vastaus siihen, miksi aihe on tärkeä ja merkityksellinen löytyy seuraavista syistä. Ensinnäkin aihe käsittelee brittiläistä nationalismia, Britannian suhdetta muuhun Eurooppaan ja sen ajatusta sen erityisyydestä siihen nähden. Britannian suhde manner-Eurooppaan on aina ollut mutkikas. Heijastumia tästä voi lähihistoriassa nähdä Britannian ja EU:n suhteissa, ja erityisesti Britannian EU-ero ja siitä käytävät neuvottelut ovat nostaneet Britannian ja brittien koetun erillisyyden muuhun Eurooppaan nähden jälleen julkisuuteen viime vuosina. Maantiede teki Englannista edelläkävijän kansallistunteessa, ja asema muusta Euroopasta erillisenä saarivaltiona on vaikuttanut koko brittiläiseen mentaliteettiin keskiajalta lähtien.⁴⁷

Tällainen brittiläinen kokemus erityisyydestä suhteessa Manner-Euroopan maihin, erityisesti Ranskaan ja Saksaan, oli konkreettinen tosiasia myös 1800-luvulla, brittiläisen imperiumin voiman päevinä. Britannia erottautui muista eurooppalaisista imperiumeista korostamalla omaa erityistä rooliaan vapauden pohjalle rakentuvana imperiumina,⁴⁸ jolla oli humanitaarinen missio sivistyksen ja vapauden tuojana. Toisaalta brittiläiseen imperialismiin ja nationalismiin liittyi vahvasti myös rasismi ja ajatus briteistä ”herrarotuna”, jolla oli luonnollinen oikeus hallita muita kansoja ja rotuja.⁴⁹ Samanlaiset rotuun pohjautuvat hierarkiäkäsitykset kuuluivat myös muiden eurooppalaisten imperiumien ideologiaan. Samanlaiset rotuun pohjautuvat hierarkiäkäsitykset kuuluivat myös muiden eurooppalaisten imperiumien ideologiaan. Opaskirjojen teksteistä on havaittavissa aikakauden rotuajattelun maailma. Se on kuitenkin enemmän rivien välistä esiin nousevaa ja kiihкотonta, vailla näkyvää poliittista sävyä. Imperiumin tukeminen ja kritiikittömyys sitä kohtaan eivät 1800-luvun lopulla välttämättä olleet poliittisia kannanottoja: imperiumi oli osa vallitsevaa järjestystä, jokapäiväistä maailmaa. Tuki sille ja usko sen ylemmyyteen olivat aikakauden epäpoliittista arkirealismia.⁵⁰ Rasialismi ja rasismi olivat joka tapauksessa imperiumin ja sitä ylläpitävien ideologisten konstruktioiden palasia. Tällaiseen historialliseen ilmiöön pureutuvalla tutkimuksella on mielestäni tarpeensa ja paikkansa nykyajan maailmassa, jossa muukalaispelolla ja kansallistunteella ratsastavat poliittiset liikkeet ovat aktivoituneet ja

⁴⁷ Ihalainen 2002 (B), s. 73.

⁴⁸ Ferguson 2004, s. xxiii.

⁴⁹ Ferguson 2004, s. 262.

⁵⁰ Summerfield 1986, s. 42.

pyrkineet levittämään omaa tapaansa tulkita uudelleen historiaa ja etenkin historian poliittisesti latautuneita kipukohtia. Tutustumalla imperialismiin historiaan voimme ymmärtää myös nykyajan rasismin ja rotuun sekä uskontoon pohjaavien valtarakenteiden juuria.

Tällaiseen historialliseen ilmiöön puretuvalla tutkimuksella on mielestäni tarpeensa ja paikkansa nykyajan maailmassa, jossa muukalaispelolla ja kansallistunteella ratsastavat poliittiset liikkeet ovat aktivoituneet ja pyrkineet levittämään omaa tapaansa tulkita uudelleen historiaa ja etenkin historian poliittisesti latautuneita kipukohtia.

Toiseksi tutkimus liittyy myös kysymykseen, jonka parissa länsimaiset museot ovat jatkuvasti joutuneet painimaan toisen maailmansodan ja dekolonisaation jälkeisenä aikana. Tarkoitan tällä museoetiikan piiriin kuuluvaa kysymystä länsimaiden ulkopuolisten kulttuurien tuotteiden säilyttämisestä länsimaisissa museoissa ja sen oikeutusta. Toisessa *Väinämöinen*-stripissä Petri Hiltunen rinnastaakin huumorin kautta toisiinsa entisaikain haudanryöstäjät ja modernin arkeologian. (Kuva 1.3.1). Puhuvaa on, että puolustaessaan arkeologeja Jabe, joka ei näe tilanteen ironisuutta, jopa korostaa, että egyptiläiset vainajat ja esineet viedään “museoihin ihmisten katseltavaksi.”

Kuva 1.3.1.: Länsimaiden ulkopuolisten kulttuurien luomusten vieminen länsimaisiin museoihin ja niiden säilyttäminen niissä ei ole eettisesti ongelmattonta. *Petri Hiltunen: Väinämöinen 9: Joka vanhoja muistaa..., s. 59.*

Semioottisen kuvantarkastelun kautta sarjakuvassa on nähtävissä monia museoiden eettisyyteen ja sekä arkeologian että länsimaiden ja niiden ulkopuolisten alueiden historiaan kuuluvia, toistensa kanssa risteäviä merkityksiä.⁵¹ Viimeisessä ruudussa esiintyvät arkeologit on myös kuvattu länsimaisen näköisiksi, ja heitä avustaa arabiasuun pukeutunut paikallinen avustaja. Hiltusen tarkoitus on siis selvästi tuoda stripissä esiin nimenomaan länsimainen ja

⁵¹ Kuusamo 1990, s. 21.

länsimaisten harjoittama museoiden kautta tapahtuva kulttuurituotteiden omiminen. Vaikka stripin tapahtumat sijoittuvat nykyaikaan, lukijan mieleen nousevat myös kolonialismin aika ja Afrikan sekä Aasian siirtomaissa tapahtunut paikallisen kulttuuriomaisuuden ryöstö ja siirtäminen länsimaisiin museoihin. Siirtomaa-ajan kulttuurin perintönä säilyneet kysymykset historian ja kulttuurin omistamisesta ovat yhä ajankohtaisia.⁵² Kysymykset ovat olleet hankalia länsimaisille museoille, sillä Afrikan ja Aasian valtioiden asettamasta poliittisesta paineesta huolimatta ne ovat kieltäytyneet palauttamasta esineitä kokonaan, vedoten siihen ettei paikallisilla museoilla olisi resursseja niiden käsittelyyn tai että ne eivät olisi Afrikan museoissa turvassa.⁵³ Etenkin Egyptissä arkeologiset museot ovat kuitenkin tänä päivänä hyvin laadukkaita, ja 2010-luvun viimeisinä vuosina, poliittisen ilmapiirin ja sosiaalisen asenneilmaston muuttuessa myönteiseksi esineiden palautuksia kohtaan⁵⁴ sekä kulttuurisen omimisen käsitteen tullessa esiin julkisessa keskustelussa, on tärkeää nostaa esiin suurten länsimaisten museoiden kokoelmien suhde imperialismin historiaan, jotta eettisesti kestäviä ratkaisuja voitaisiin saada aikaan faktatietoon pohjautuen.

Tutkimukseni merkitys löytyy näiden ajankohtaisten teemojen lisäksi myös tarpeesta paikata eräitä historiatieteellisessä keskustelussa olevia puutteita ja yhtä siinä olevaa suoranaista tyhjiötä. Brittiläisen identiteetin ja kulttuurin tutkimusta on tehty 2000-luvulla verrattain vähän suomen kielellä. Jyväskylän yliopiston professori Pasi Ihalaisen 2002 kirjoittamassa tekstissä arvioidaan, että erityisesti aatehistoriallista näkökulmaa brittiläiseen identiteettiin on käsitelty vain vähän, ja esityksistä on usein jäänyt puuttumaan kriittinen historiatieteellinen näkökulma.⁵⁵ Tilanne on sittemmin muuttunut, ja etenkin Jyväskylän yliopistolla on tehty paljon suomenkielistä brittiläisen imperiumin ja imperialismin historian tutkimusta. Pasi Ihalaisen, Anssi Halmesvirran ja Timo Särkän tutkimukset ovat hyödyntäneet tämänkin tutkielman kirjoittamista. Tutkimuksen tavoitteena on tarjota oma lisäpanoksensa tilanteen parantamiseksi. 1800-luvun historian tutkimuksessa kolonialismin vaikutusta länsimaiseen kulttuuriin on puolestaan tarkasteltu paljonkin identiteetin, talouden ja politiikan kannalta. Turun yliopiston professori Hannu Salmen mukaan kolonialismin vaikutus tiedon, historian ja tieteellisyyden kulttuuriin länsimaissa on kuitenkin jäänyt vähäisemmälle huomiolle (Jyväskylän yliopistolla tilanne on, kuten sanottu, nykyään toinen).⁵⁶ Näin on ollut siitäkkin huolimatta, että siirtomaiden hallintaa sekä niiden historiallisen ja arkeologisen

⁵² Salmi 2002, s. 154.

⁵³ <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006023846.html> (viitattu 3.5.2019).

⁵⁴ <https://yle.fi/uutiset/3-10524264> (viitattu 17.1.2019).

⁵⁵ Ihalainen 2002 (A), s. 12.

⁵⁶ Salmi 2002, s. 153.

perinnön siirtämistä pois niiden omalta maaperältä perusteltiin paljon valistuksen, tiedon ja tieteen argumenteilla. Kun eurooppalaiset saapuivat laajentumispolitiikkansa myötä vieraiden kulttuurien asuinsijoille, nämä kulttuurit ja niiden asuttamat maat museoitettiin, luetteloidtiin, arkistoidtiin ja asetettiin näytteille. Siirtomaista tuli paitsi raaka-aineiden ja geopolitiittisen vaikutusvallan, myös uuden historian ja tiedon lähde. Esimerkiksi Egyptiin perustivat eurooppalaiset vuosien 1858 ja 1908 välisenä aikana museoviraston ja neljä museota.⁵⁷ Nämä instituutiot olivat kauan myös vahvasti eurooppalaisten hallinnassa. Vasta Abdel Nasserin vallankumous vuonna 1952 toi maan museoiden ja arkeologian hallinnan lopullisesti egyptiläisten käsiin.⁵⁸ Museoiden, länsimaisen kulttuurin ja kolonialismin suhdetta on tutkittu paljon teoreettisen museologian piireissä, mutta historiatieteellinen näkökulma aiheeseen on suhteellisen tuore. Lisäksi museologian puolellakaan ei vaikuta olevan aiheesta kuin yleisiä teoksia museoiden ja laajemman kulttuuriperinnön näkökulmasta yhteen tiettyyn museoon keskittyvien laajojen yksittäisten tutkimusten sijaan. Tärkein tutkimuksen tavoitteista, josta toivon mukaan tulee myös sen keskeinen merkitys, onkin juuri tuoda historiantutkimuksen metodien avulla uutta tietoa ja näkökulmia aiheeseen.

2. Taustaa

2.1. British Museumin historiallinen tausta

A Guide to the Exhibition Galleries of the British Museum vuodelta 1880 kuvailee British Museumia virkkeellä ”The great Museum of art, of natural history, and of literature...”⁵⁹ eli suuri taiteen, luonnonhistorian ja kirjallisuuden museo. Kyseessä onkin yksi maailman suurimmista ja tunnetuimmista museoista ja ensimmäinen kirkosta riippumaton, koko kansalle avoin museo.⁶⁰ British Museumin historiallinen tausta on tärkeä huomioida museon suhdetta imperialismiin käsittelevässä tutkimuksessa. Museon syntyhistoria nimittäin juontaa juurensa brittiläisen imperiumin syntymän aikoihin, 1600-1700-luvuille. Museota voikin nimeään myöten pitää brittiläisen suurvalta-ajattelun tuotteena, ja kyseisen ajattelun voi perustellusti sanoa vaikuttaneen myös rooliin, jonka museo sai imperiumin vallan päivinä.

British Museumin katsotaan yleisesti saaneen alkunsa, kun parlamentti teki päätöksen

⁵⁷ Reid 2002, s. 1.

⁵⁸ Reid 2002, s. 17.

⁵⁹ *A Guide to the Exhibition Galleries 1880*, s. xi.

⁶⁰ Pintilä 1999, s. 1.

Sir Hans Sloanen, skotlantilaissyntyisen lääkärin, pitkän elämänsä aikana keränneen kokoelman (**Kuva 2.1.1. & 2.1.2.**) ostamisesta valtiolle.⁶¹ Sir Hans Sloane oli monessa suhteessa merkittävä henkilö. Häntä voi jopa perustellusti pitää eräänlaisena uuden ajan alun Britannian historiallisen kehityksen personifikaationa. Sloanen pitkään elinaikaan (1660-1753) osuu Britannian nousu eurooppalaiseksi suurvallaksi sekä kauppaa- ja teollisuusmahdiksi vuonna 1713 päättyneen Espanjan perimyssodan jälkimainingeissa⁶² ja luonnontieteellisen vallankumouksen aika, jolloin luonnontieteellinen ja rationaalinen maailmankuva sekä niitä edustavat akatemit ja yliopistot syrjäyttivät kirkon monopoliaseman tiedon vaalijana ja hankkijana.⁶³ Lisäksi 1700-luvulla alkoi länsimaissa levitä uusi menneisyyskuva, jossa menneisyys käsitettiin perinnöksi, joka lisäsi nykyisyyden arvoa.⁶⁴ Sloanesta tulikin paitsi arvostettu lääkäri, myös merkittävä luonnontieteellisten objektien ja vanhojen käsikirjoitusten ja kolikoiden keräilijä sekä keskeinen tieteistä ja niiden tuntemuksesta koituvan yhteiskunnallisen hyödyn puolestapuhuja.⁶⁵ Kuriositeettikokoelmat olivat yleinen ilmiö 1600-luvun Euroopan aateliston keskuudessa. Niillä oli luonnollisesti esteettinen ja statukseen kytkeytyvä arvo, mutta aikakauden nouseva kiinnostus luonnontieteisiin ja havainnointiin maailman selittämisen välineenä toi kokoelmille lisäarvoa.⁶⁶

⁶¹ A Guide to the Exhibition Galleries 1880, s. xi.

⁶² Haikala 2002, s. 113-114.

⁶³ Pintilä 1999, s. 21.

⁶⁴ Lowenthal 1985, s. xvi.

⁶⁵ Pintilä 1999, s. 22.

⁶⁶ Alexander 1995, s. 26.

Kuva 2.1.1: Sir Hans Sloane, British Museumin alullepanija. Rintakuva British Museumissa. (Tekijän kokoelmat, 19.9.2018)

Kuva 2.1.2: Oteita Sir Hans Sloanen alkuperäisistä kokoelmista British Museumissa. (Tekijän kokoelmat, 19.9.2018)

Keskeisiä asioita tämän tutkimuksen kannalta ovatkin juuri Sloanen suhtautuminen kokoelmaansa ja funktio, jonka hän sillä tahtoi olevan. Hän piti sen keskeisenä tavoitteena julkisuutta ja toimintaa yleiseksi hyödyksi.⁶⁷ Museon opaskirja vuodelta 1881 käy tiivistetysti läpi museon syntyhistorian, ja kertoo kokoelmien ostamista perustellun seuraavalla lauseella: “...for providing one General Repository for the better reception and more convenient use of the said collections.”⁶⁸

Ottaen huomioon, että Sloanen kokoelma oli jo omana aikanaan tunnettu kaikkialla Britanniassa, ja että eri kansankerrokset oppineista tavalliseen kansaan olivat tietoisia sen arvosta,⁶⁹ voidaan ajatella, että perusteluissa mainitut kokoelmien “vastaanotto” ja “käyttö” viittasivat juuri niiden suunniteltuun funktioon yleishyödyllisen valistuksen välikappaleena. Museo kasvoi, kun Sloanen kokoelmiin yhdistettiin vielä niin ikään valtion omistukseen tulleet Harleian Collection of Manuscripts ja Robert Cottonin alkuunpanema Cotton Library.⁷⁰ Tätä ennen Britanniassa oli jo vanhastaan yksi periaatteessa kaikille avoin, museoksi laskettava laitos, nimittäin 1683 perustettu Ashmolean Museum. Senkin perusoppeihin kuului ajatus yleisen hyvinvoinnin saavuttamisesta tieteellisen tiedon ja tietämyksen kautta.⁷¹ Nämä ajatukset olivat vahvasti yhteydessä aikakauden valistushenkeen, joka vaikutti paitsi British Museumin, myös koko modernin museolaitoksen syntymiseen 1700-luvulla.

Entä miksi uudelle museolle annettiin nimeksi juuri British Museum? Miksi museota ei nimetty esimerkiksi Sloanean Museumiksi? Aikakauden yleinen tapa oli nimetä valtiolle lahjoitetut kokoelmat alkuperäisen omistajan tai lahjoittajan mukaan, kunnianosoituksena.⁷² Ashmoelan Museum nimettiin samalla periaatteella 1600-luvulla - miksi Sloanen kokoelmien suhteen ei toimittu näin? Syy voi löytyä Britannian tuolloisesta sisäpolitiikasta ja brittiläisen kansallisvaltion perusrakenteesta. “Iso-Britannian” nimellä tunnettu valtiollinen entiteetti oli vielä vuonna 1753 varsin tuore. Oikeastaan Iso-Britanniaa ja sen synonyyminä yleisesti käytettyä termiä Britannia voidaan käyttää vasta viitatessa brittein saarten poliittiseen tilanteeseen vuoden 1707 jälkeen, kun Englanti ja Skotlanti solmivat valtioliiton.⁷³ British Museumin perustamisen aikoina valtioliiton solmimisesta Skotlannin kanssa oli vain vajaat

⁶⁷ Pintilä 1999, s. 71.

⁶⁸ ”... jotta saataisiin järjestetyksi yleinen säilytyspaikka mainittujen kokoelmien parempaa vastaanottoa ja toimivampaa käyttöä varten.” A Guide to the Exhibition Galleries (1880), s. xi.

⁶⁹ Alexander 1995, s. 33.

⁷⁰ A Guide to the Exhibition Galleries (1880), s. xi.

⁷¹ Rönkkö 2009, s. 76.

⁷² Pintilä 1999, s. 79.

⁷³ Ihalainen 2002 (A), s. 20.

viisikymmentä vuotta. Yhteinen, ”brittiläinen” kansallisvaltioidentiteetti oli yhä hauras.⁷⁴ Tässä kontekstissa uuden museon nimeäminen British Museumiksi on ymmärrettävää. Museon nimeäminen oli keino nostattaa yhteistä brittiläistä identiteettiä, joka olisi tarpeen uuden imperiumin rakentamisessa. On syytä muistaa, että sir Hans Sloane oli taustaltaan niin sanotusti ”panbrittiläinen”: hän oli isänsä puolelta skotlantilaista sukua ja syntyi Pohjois-Irlannissa.⁷⁵ Nimeämällä hänen kokoelmistaan alkunsa saanut instituutio koko brittein saarten maantieteelliseen ja poliittiseen entiteettiin viittaavasti Skotlanti otettiin mukaan rakentamaan kaikkien brittein saarten asukkaiden yhteistä suurvaltaa. On myös mielenkiintoista huomioda, että Britannia- nimen käyttöönotto vuoden 1707 jälkeen oli valtioliitossa johtoasemassa olleen Englannin Skotlannille tekemä myönnytys.⁷⁶ Tämä seikka korostaa entisestään brittiläisen kansallisvaltion rakentamisen ja museon nimeämisen olleen osa samaa prosessia.

Julkisten ja avoimien kokoelmien ideassa on havaittavissa myös suurvaltapoliittisia, imperiumin rakentamiseen tähtäviä piirteitä. Ulkopoliittiset tavoitteet nimittäin näyttelivät tärkeää roolia museon nimen valinnassa. Yhteiskunnan omistuksessa olevien, avoimien kokoelmien kautta valtio saattoi ohjata kansalaisia tietoon ja valistukseen, kohottaen näin arvoaan. Laajat ja kiinnostavat kokoelmat toivat valtiolle myös statusarvoa.⁷⁷ Nousevalle suurvallalle oli eduksi omistaa Sloanen jäämistön kaltainen suuri, kansainvälisesti arvostettu kokoelma. Rikkaudet – arvokkaat ja esteettisesti kauniit esineet – ovat aina vetäneet ihmisiä puoleensa. Kokoelmiksi järjestettyinä niillä on ollut funktio omistajansa ylpeydenaiheena,⁷⁸ olipa tämä sitten yksityishenkilö, suku, kaupunki tai maa. Ne ovat paitsi symboloineet statusta, myös omalta osaltaan nostaneet sitä. Ja juuri statuksesta ja arvokkuudesta oli kyse British Museumin ja sen nimeämisen historiassa. Monilla muilla Euroopan nousevilla kansallisvaltioilla, pääasiassa Ranskalla ja Venäjällä, oli suuria ja vaikuttavia kokoelmia ja niiden säilytykselle omistettuja instituutioita, tunnetumpina esimerkkeinä nykyiset Louvren ja Eremitaasin museot.⁷⁹ Nimeämällä Sloanen kokoelmista muodostetun museon British Museumiksi brittiläinen hallinto todennäköisesti pyrki korostamaan omaa omistusoikeuttaan kokoelmiin ja niiden tuomaan statukseen ja maineeseen. Tälle oli erityisesti syytä siksi, että siinä tapauksessa, että parlamentti ei lunastaisi Sloanen kokoelman lahjoitusta, se siirtyisi

⁷⁴ Pintilä 1999, s. 79.

⁷⁵ Alexander 1995, s. 23.

⁷⁶ Ihalainen 2002 (B), s. 102.

⁷⁷ Pintilä 1999, s. 53.

⁷⁸ Kallio 2009, s. 112.

⁷⁹ Pintilä 1999, s. 78.

ulkomaiseen omistukseen.⁸⁰

1800-luvulla, uudistusten vuosisadalla, myös British Museum koki muutoksia. Kokoelmien kasvun ja siitä seuranneen tilanpuutteen vuoksi kokoelmia alettiin hajauttaa.⁸¹ Robert Smirken suunnittelema uusi, nykyäänkin käytössä oleva museorakennus valmistui vuonna 1852 ja museon kokoelmien painotus siirtyi luonnontieteistä antiikkiesineisiin.⁸² Tämä painopisteen muutos on selitettävissä yhdistämällä menneisyyden tallentamiseen liitetty ajatusmalli 1800-luvun historialliseen kontekstiin. Vanhojen esineiden ja muinaisjäänteiden keräily on jo vanhastaan ajateltu luovan eräänlaisen henkisen linkin niiden alkuperäiseen tekijään ja aiempiin omistajiin, korostaen nykyisen omistajan arvoa. Tämä pätee myöskin siinä tapauksessa, että kyseiset muinaisesineet eivät liity niitä hallussaan pitävän tahon omaan, subjektiiviseen menneisyyteen.⁸³

Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää, miksi 1800-luvun kuluessa ja Britannian noustessa sen aikana globaaliksi, lukuisia erilaisia kulttuurialueita hallitsevaksi imperiumiksi, British Museum kehittyi luonnontieteellisestä laitoksesta imperiumin alusmaiden, kuten Egyptin, historiaan liittyviä esineitä tallentavaksi ja esitteleväksi museoksi.

2.2. Egyptin asema brittiläisessä imperiumissa

Egypti oli 1800-luvulla geopoliittisesti tärkeä kohde ja yksi brittiläisen maailmanvallan tukipisteistä.⁸⁴ Egyptin tärkeys johtui Intian tapaan myöhemmin ekspansionistisen luonteen saaneista taloudellisista syistä. Intian tavoin myös Egypti oli kansainvälisen kaupankäynnin keskeinen kulkuväylä, jota pitkin liikkuvat sekä raaka-aineet, tuotteet että ihmiset. Tässä luvussa lähdän tarkastelemaan Egyptin asemaa ja roolia imperiumissa. Tarkoitukseni on sitä kautta havainnollistaa, miksi juuri Egypti-kokoelmat British Museumissa ovat niin tärkeitä, että ne ovat tulleet valituksi tutkimuksen pohjaksi.

Egyptin historiallinen rooli suhteessa Eurooppaan on syvempi ja moniulotteisempi kuin yleisesti ajatellaan. Egyptillä oli eurooppalaisille sekä poliittista, taloudellista että kulttuurista merkitystä. Jo esiteollisena aikana Egypti oli ollut eurooppalaisille kulkutie Arabian niemimaalle ja Punaisenmeren kautta Intiaan. Vuonna 1869 valmistuneen Suezin kanavan

⁸⁰ Pintilä 1999, s. 76.

⁸¹ Pintilä 1999, s. 100.

⁸² Pintilä 1999, s. 99.

⁸³ Lowenthal 1985, s. 43.

⁸⁴ Salmi 2002, s. 141.

ansioista Kairo oli korvannut Istanbulin Välimeren kaupan ja diplomatian keskuksena.⁸⁵ Egyptistä oli kanavan myötä tullut keskeinen kauttakulkuväylä Euroopan ja Aasian välillä. Halu turvata kulkuväylät Intiaan satamia ja polttoaineasemia haltuun ottamalla mainitaan yhdeksi brittiläisen imperiumin syntyyn vaikuttaneista historiallisista tekijöistä.⁸⁶ Ottaen huomioon, että brittiläinen imperiumi olikin rakennettu suurelta osin kansainvälisen kaupankäynnin varaan (meriherruus sekä kauppareittien hallinta oli mahdollistanut Britannian vaurastumisen 1700-luvulla), ei ole yllättävää, että vaikutusvallan saaminen Egyptissä oli tärkeää sen rakentamiselle.

Egyptin kulttuurinen merkitys Euroopalle löytyy sekä klassillisesta että juutalais-kristillisestä historiasta – historiakäsityksestä, jonka varaan 1800-luvun eurooppalaisuus ja eurooppalaisten imperiumien identiteetti oli rakennettu – että romantiikan ajalta juontuvasta eksotiikasta ja kaukomaiden kaipuusta. Imperiumia kuvaavassa kirjallisuudessa esiintyi usein romanttisia ja eksotiikkaa huokuvia kuvauksia alusmaista.⁸⁷ Egypti oli aluetta, jolla olivat vaikuttaneet niin historialliset suurvallat kuin eurooppalaisessa historiankirjoituksessa merkittävään asemaan kohotetut filosofit, kirjoittajat ja sotapäälliköt. Homeros, Solon, Pythagoras ja Platon olivat vierailleet Egyptissä, samoin kuin Pompeius, Caesar, Marcus Antonius ja Augustus.⁸⁸ Eurooppalaisille Egypti ja sen historia edustivat linkkiä kehitykseen, joka johti antiikin Kreikan kulttuurin ja sitä kautta Rooman valtakunnan syntyyn. Egypti nähtiin myös kosketuspintana näihin muinaisiin maailmanmahteihin, joihin eurooppalaiset samaistuivat, sekä Tuhannen ja yhden yön tarinoiden kuvaamaan, romantisoituun ja mystistä hohtoa omaavaan arabialaiseen kulttuuripiiriin.⁸⁹ Faaraoiden aika, eli muinainen Egypti, nähtiin antiikin Kreikan kulttuurin edeltäjänä ja sitä kohti kulkevana vaiheena länsimaisen sivilisaation kehityksessä.⁹⁰ Egypti oli myös keskeinen Raamatun tarinoiden tapahtumapaikka. Länsimaiden kristillisissä ja uskonnollissa juutalaispiireissä muinaista Egyptiä tarkastellaan ja tulkitaan paikoitellen yhä raamatullisten linssien läpi.⁹¹ Vanhassa testamentissa kerrotaan, kuinka Joosef oli myyty orjaksi Egyptiin⁹², minne sittemmin kutsui kuivuudesta kärsivän kansansa asumaan.⁹³ Mooses oli myöhemmin johtanut israelilaiset pois Egyptissä vallinneesta

⁸⁵ Sagy & Wilson 1980, s. 19.

⁸⁶ Cannadine 2001, s. xiv.

⁸⁷ Ferguson 2004, s. 206.

⁸⁸ Said 2003 (1978), s. 84-85.

⁸⁹ Reid 2003, s. 2.

⁹⁰ Reid 2003, s. 7.

⁹¹ Reid 2003, s. 27.

⁹² 1. Moos. 37:36.

⁹³ 1. Moos. 45-47.

orjuudesta kohti Luvattua maata.⁹⁴ Matteuksen evankeliumissa Jeesuksen perhe taas oli paennut kuningas Herodeksen vainoa juuri Egyptiin.⁹⁵

Taloudellisesti ja strategisesti merkittävien geopolittisten kohteiden hallinnan merkitys kasvoi suuresti 1800-luvun loppupuolella, kun eurooppalaisen imperialismiin luonne muuttui taloudellisesta kontrollista enemmän sotilaallisen voima- ja ekspansio politiikan suuntaan.⁹⁶ Intia oli Britannian dominoimaa aluetta 1700-luvulta saakka ja 1800-luvun puolivälistä vuosisadan lopulle se oli selvästi osa brittiläisen maailmanvallan etupiiriä, jossa sen asemaa eivät muut eurooppalaiset suurvallat muutamia rajakiistoja lukuun ottamatta juurikaan kyseenalaistaneet. Egypti puolestaan oli pitkälle 1800-luvun puolelle lukuisten eurooppalaisten suurvaltojen valtataistelujen risteysaluetta. Sen herruudesta kilvoittelevien osapuolten joukossa olivat paitsi britit, myös Ranska ja Turkki. Ottomaanisulttaanien ja heidän hoviväkinsä Istanbulista käsin johtama Turkki hallitsikin 1800-luvun alussa koko pohjoista Afrikkaa Marokkoa lukuun ottamatta.⁹⁷ Egyptin ja Britannian yhteistä historiaa tarkasteltaessa onkin syytä pitää mielessä, että ottomaanien valtakunnan heikentyminen oli keskeinen ilmiö, joka leimasi ja muokkasi 1800-luvun Pohjois-Afrikan poliittista historiaa.⁹⁸ Istanbulin sulttaanin ja tämän ympärille keskittyneen keskusvallan heiketessä paikalliset eliitit vahvistivat asemiaan ja ryhtyivät ajamaan omia kansallisia intressejään. Oman lukunsa tähän kehitykseen toi myös Euroopan vahvistuminen.

On tärkeää huomioida, että afrikkalaiset eivät olleet eurooppalaista valloitusta odottaneita passiivisia alistujia, jollaisiksi kolonialismia käsittelevä historiankirjoitus heidät usein on leimannut. Päinvastoin, Pohjois-Afrikan paikalliset hallitsijat hyödynsivät usein länsimaisia investointeja, teollisuutta ja aseistusta omissa valtapoliittisissa pyrkimyksissään, uhmataksaan ottomaanien valtakuntaa ja ajaakseen omia hankkeitaan Afrikan mantereen sisäisissä asioissa.⁹⁹ Näiden kunnianhimoisten hallitsijoiden suunnitelmat kuitenkin usein kompastuivat taloudelliseen riippuvaisuuteen eurooppalaisista, mikä johti vääjäämättömään taloudellisen ja poliittisen itsenäisyyden menetykseen, ja lopulta sotilaalliseen valloitukseen. Juuri näin kävi Egyptille.

Brittiläisen historioitsijan Niall Fergusonin mukaan eurooppalaisista imperiumeista Ranskan historiallinen vaikutus Egyptiin on ollut erityisen merkittävä, ehkä jopa suurempikin

⁹⁴ 2. Moos. 12-14.

⁹⁵ Matt. 2. 13-15.

⁹⁶ Ferguson 2004, s. 220.

⁹⁷ Sagy & Wilson 1980, s. 12.

⁹⁸ Sagy & Wilson 1980, s. 12.

⁹⁹ Sagy & Wilson 1980, s. 12.

kuin Britannian. Monet 1800-luvun egyptiläisten hallitsijoiden kunnianhimoisista projekteista mahdollistivat juuri ranskalaiset investoinnit. Tämän tuen taustalla oli suurvaltopoliittinen tarkoitus heikentää ottomaanien valtakuntaa. Aiemmin mainittu Suezin kanavakin on ranskalaisten insinöörien suunnittelema.¹⁰⁰ Ranskan ja muiden eurooppalaisten suurvaltojen vaikutusvallasta käydyn kilvoittelun vaikutus Egyptiin ulottuu kuitenkin pitemmällekin. Modernin Egyptin valtion voi miltei sanoa syntyneen osittain näiden suurvaltakonfliktien myötävaikutuksesta, kuten myös modernin egyptologian.¹⁰¹

Napoleonin sotien käynnistämät levottomuudet johtivat Egyptiä 1200-luvulta saakka hallinneen mamelukkidynastian vallan murenemiseen ja modernin Egyptin perustajan, Muhammad Alin valtaannousuun.¹⁰² Länsimaisen tuen avulla Ali saattoi kehittää Egyptiä taloudellisesti ja sosiaalisesti, ja myös käydä sotia, jotka paitsi vahvistivat Egyptin autonomista asemaa suhteessa ottomaanien sulttaaniin, myös toivat Egyptille vaurautta ja arvovaltaa kansainvälisessä politiikassa.¹⁰³ Vuonna 1840 Muhammad Alin johtama Egypti oli sotilasmahtina jo niin vahva, että hän saattoi uhkailla sulttaania mahdollisuudella, että hänen armeijansa valtaisi Istanbulin. Ali tunnustettiin Egyptin hallitsijaksi (virallisesti sulttaanin edustajaksi) ja hänestä tuli uuden hallitsijadynastian perustaja.¹⁰⁴ Länsimaat tukivat Muhammad Alin valtaannousua taloudellisesti, ja hänen hallintonsa ja sotaretkensä hyödyttivät myös länsimaita. Muhammad Ali avasi Egyptin kaupankäynnille Euroopan kanssa, ja vaikka hänen toimintansa herätti etenkin Britanniassa huolta itäisen Välimeren olojen muuttumisesta epävakaaiksi, pitkällä tähtäimellä hänen käymänsä sodat vakauttivat Arabian niemimaan olot, jolloin eurooppalaisten kulkeminen Punaisenmeren kautta Intiaan helpottui.¹⁰⁵ Tutkielman aiheen kannalta tärkeä seikka Muhammad Alin hallinnossa on Egyptin historiallisella perinnöllä käyty poliittinen ja taloudellinen kaupankäynti. Alin katsotaan suhtautuneen muinaisesineisiin pääasiassa taloudellisena hyödykkeenä, jolla hän osti eurooppalaisilta diplomaattista ja teknistä tukea.¹⁰⁶ Suurvaltopoliittikka ja arkeologia kulkivat käsi kädessä Egyptin ja Euroopan suhteissa 1800-luvulla. On kuitenkin virhe luulla, että egyptiläiset eivät olisi arvostaneet maansa muinaismuistoja ja että niiden säilöminen ja tutkiminen olisi ollut yksinomaan eurooppalaisten harjoittamaa. Egyptiläisillä oli oma

¹⁰⁰ Ferguson 2004, s. 230.

¹⁰¹ Reid 2003, s. 31.

¹⁰² Sagy & Wilson 1980, s. 14.

¹⁰³ Sagy & Wilson 1980, s. 14.

¹⁰⁴ Sagy & Wilson 1980, s. 17.

¹⁰⁵ Sagy & Wilson 1980, s. 14.

¹⁰⁶ Reid 2003, s. 54.

“Champollioninsa,” oppinut Rifaa al-Tahtawi, ja arabialaisesta kirjallisuudesta löytyy positiivisia kuvauksia muinaisesta Egyptistä ja sen jälkeensä jättämistä monumenteista.¹⁰⁷ Egyptiläisten itsensä harjoittamaa muinaistutkimusta ei voida tässä tutkielmassa käsitellä tämän enempää, mutta se on hyvä tiedostaa ja muistaa. Egyptologia tieteenalana on hyvin eurooppalainen luomus, ja se johti 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa myös Egyptin historian rodullistamiseen ja valkopesuun. Levisi käsitys, että muinaiset egyptiläiset olisivat olleet etnisesti kaukasialaisia afrikkalaisten sijaan.¹⁰⁸ Tämä asenne heijastui sittemmin myös brittien siirtomaahallinnon oikeuttavaan propagandaan, jota myös British Museumin kokoelmat edustivat: rappioitunut Egypti tarvitsi Britanniaa palauttamaan unohtuneen korkeakulttuurin ja uljaan menneisyytensä perinnön.¹⁰⁹

Alin johtaman Egyptin liiallista vahvistumista eivät kuitenkaan niin Turkki kuin länsivallatkaan halunneet, ja Alin valtaa rajoitettiin kansainvälisillä sopimuksilla.¹¹⁰ Hänen seuraajansa Muhammad Said ja Muhammad Ismail avasivat maata lisää läntisille rahavirroille ja teollisuudelle, josta merkittävimpana esimerkkinä on juuri Suezin kanava, mutta heidän hankkeensa velkaannuttivat maan. Eurooppalaisilta pankeilta otettujen valtavien lainojen ja maahan modernisaatiohankkeita varten kutsuttujen ulkomaalaisten myötä Kairoon syntyi eurooppalaisista kauppiaista, diplomaateista ja pankkiireista koostuva rikas ja vaikutusvaltainen yhteisö.¹¹¹ Kun Egypti joutui Muhammad Ismailin hallituskautena yhä pahempaan velkakierteeseen, eurooppalaisten vaikutusvalta maahan ja sen hallintoon kasvoi siinä määrin, että sultaani painostettiin nimittämään uusi hallitsija.

Khediivin arvonimeä käyttävä uusi hallitsija oli Ismailin poika Tawfiq, joka oli käytännössä brittien ja ranskalaisten ohjailema nukkehallitsija.¹¹² Tawfiqin hallinnon tehottomuus ja alisteisuus paitsi Euroopan suurvalloille, myös Egyptin sisäiselle eurooppalaisten yhteisölle herätti egyptiläisissä suuttumusta ja turhautumista. Poliittisesti aktiiviset egyptiläiset nationalistit, jotka halusivat eroon länsimaiden vaikutusvallasta maansa asioihin, olivat eturivissä vastustamassa khediiviä ja eurooppalaisia.¹¹³ Tammikuun 3. päivänä *The Times* julkaisi sivuillaan Egyptin kansallispuolueen tekemän ohjelmajulistuksen, jossa vaadittiin maalle suurempaa vapautta, ulkomaanvelkojen helpottamista, keskeisten

¹⁰⁷ Reid 2003, s. 21, 30-31.

¹⁰⁸ Reid 2003, s. 58.

¹⁰⁹ Särkkä 1998, s. 50.

¹¹⁰ Sagy & Wilson 1980, s. 17.

¹¹¹ Sagy & Wilson 1980, s. 18, 19.

¹¹² Sagy & Wilson 1980, s. 20.

¹¹³ Sagy & Wilson 1980, s. 200.

hallintovirkojen saattamista egyptiläisiin käsiin ja eurooppalaisyhteisöltä Egyptin lakien ja tapojen kunnioittamista.¹¹⁴ Timesin pääkirjoituksessa saman kuun 14. päivänä oli vastine kansallispuolueen julistukselle. Se sisälsi vasta-argumentteja egyptiläisten nationalistien syytöksille ja varoituksen, että kansallispuolueen toiminta vaaransi Egyptin sisäisen vakauden. Kaikkein huomionarvoisin seikka kuitenkin on, että tekstistä voi rivien välistä lukea uhkailua miehityksen mahdollisuudella.

There was a time... when the helpless and hopeless condition of Egypt might have been held to justify rebellion. That time has passed away, and great progress has been made... in the direction in which the National party now professes to be moving... such being the state of the case, we can hardly be surprised if some persons are disposed to ask what the National party really has to complain of and what it proposes to accomplish. Certainly, we may answer, nothing that would justify recourse to military pressure, or a disturbance of the internal tranquility of Egypt.¹¹⁵

Kansallispuolue julisti ohjelmassaan, että ei pyrkinyt saavuttamaan tavoitteitaan väkivalloin,¹¹⁶ mutta siitä huolimatta tyytymättömyys khediivi Tawfiqin hallintoon johti lopulta levottomuuksiin. Kesäkuun 11. päivänä Aleksandriassa puhkesi joukko mellakoita, jotka päättyivät egyptiläisnationalistien tilille pantuun lukuisten eurooppalaisten joukkosurmaan.¹¹⁷ Aleksandrian verilöylyn myötä puhkesi täysimittainen nationalistien kansannousu, joka johti lopulta brittien sotatoimiin ja maan miehitykseen vuoden 1882 aikana.¹¹⁸

Egyptin geopoliittinen merkitys kauppareittinä teki miehityksestä kuitenkin diplomaattisesti hankalan kysymyksen. Nimellisesti ottomaanien sulttaani oli yhä Egyptin ylin hallitsija, jonka edustaja khediivi oli.¹¹⁹ Britit eivät itsekään virallisissa yhteyksissä puhuneet Egyptin valloittamisesta, vaan vakuuttivat joukkojensa läsnäolon olevan ”väliaikaista.” Käytännössä maa oli kuitenkin menettänyt itsenäisyytensä. Siitä oli tullut osa brittiläistä imperiumia sen protektoraattina, suojelusalueena.¹²⁰ Muut suurvallat eivät suhtautuneet

¹¹⁴ *The Times*, Jan 03, 1882.

¹¹⁵ “Taannoin... Egyptin avuton, toivoton tilanne olisi voinut oikeuttaa kapinoinnin. Se aika on kuitenkin ohi, ja suurta edistystä on tapahtunut... siihen suuntaan, mihin Kansallispuolue suunnittelee lähtevänsä kulkemaan... asiain tilan ollessa näin, ei lienen yllättävää mikäli jotkut katsovat aiheelliseksi kysyä, mitä valittamisen aihetta Kansallispuolueella on ja mitä se tahtoo saavuttaa. Varmastikin voimme vastata, ettei mitään, mikä oikeuttaisi sotilaalliseen voimankäyttöön painostamisen tai Egyptin sisäisen rauhantilan häiritsemisen.” *The Times*, Jan 14, 1882.

¹¹⁶ *The Times*, Jan 03, 1882.

¹¹⁷ Thomas & Tøye 2017, s. 39.

¹¹⁸ Ferguson 2004, s. 232.

¹¹⁹ Sagy & Wilson 1980, s. 200.

¹²⁰ Ferguson 2004, s. 233.

tilanteeseen suopeasti, ja vei vuosikymmeniä ennen kuin Britannian valta Egyptissä sai yleisen tunnustuksen. Lisäksi miehitys jakoi mielipiteitä myös Britannian sisällä: kritikoiden mukaan kriisin juuret olivat liike-elämän sekaantumisessa politiikkaan ja taloudellisen edun hamuamisessa.¹²¹ Brittihallinnolle olivat keskeinen ongelma myös egyptiläiset nationalistit, jotka miehityksestä huolimatta jatkoivat toimintaansa.

Kun pidetään mielessä nämä asiat – suurvaltakamppailujen vaikutus Egyptin historiaan ja kehitykseen 1800-luvulla, Ranskan merkitys maalle ja brittimiehityksen kohtaama vastustus, sekä muiden eurooppalaisten suurvaltojen, että egyptiläisten nationalistien taholta – on kiintoisaa siirtyä pohtimaan merkitystä, joka British Museumin Egypti-kokoelmilla oli yrityksissä niiden ratkaisemiseksi ja brittiläisen imperiumin vallan pönkittämiseksi Egyptissä niin brittien itsensä, muiden eurooppalaisten kuin egyptiläistenkin silmissä.

3. Imperialistinen ja nationalistinen British Museum

Tässä luvussa analysoin opaskirjojen ja muiden alkuperäislähteiden pohjalta, missä määrin British Museum toimi brittiläisen kansakunnan ja imperiumin kunniaksi pystytettynä ja sitä rakentavana, yhtä aikaa nationalistisena ja imperialistisena museona. ”Brittiläinen imperiumi” oli yhtä aikaa geopolittinen entiteetti että kulttuurisesti luotu, erilaisille käsityksille ja kuvitelmiille rakennettu konstruktio.¹²² Niall Fergusonin tapaan jaan brittiläisen imperiumin kokonaisuuden kahteen osaan: ”emämaahan,” eli Britannian kansallisvaltion, ja siitä erillisiin hallintoalueisiin, jotka yhdessä emämaan kanssa muodostivat ”imperiumina” tunnetun kokonaisuuden. Näitä alueita olivat nykyiset brittiläisen kansainyhteisön jäsenvaltiot, kuten Kanada, Australia ja Uusi-Seelanti, Britanniaan edelleen kuuluvat Irlannin pohjoisosat sekä tietysti Aasian ja Afrikan siirtomaat, joiden tapaukseen tutkimus keskittyy Egyptin tarkastelun kautta. Edward Said määrittelee kirjassaan ”orientalismia” erilaisiksi tavoiksi joilla länsi on käsitellyt itää eli orienttia. Orientalismiin lukeutuvat sellaiset prosessit kuin julkiset lausunnot, tiettyjen näkemysten virallistaminen, kuvailu, opetus, ja asuttaminen sekä hallinta. Kyseessä on läntinen tapa konstruoida ja sitä kautta hallita paitsi orienttia, myös länttä itseään.¹²³ On kuitenkin tärkeää pitää mielessä, että Saidia ja *Orientalismia* on myös ankarasti kritisoitu. Saidin tekstiä on syytetty ideologisesti värityneeksi ja poleemiseksi sekä eurooppalaisen

¹²¹ Springhall 1986, s. 63.

¹²² Cannadine 2001, s. 3.

¹²³ Said 1978 (2003), s 3.

imperialismin historian yksipuolisesta esittämisestä.¹²⁴ Tunnustan Saidin saaman kritiikin ja hänen kiistellyn asemansa, mutta tarkastelen tutkimuksessani imperialismia silti osittain hänen edustamiaan metodejaan käyttäen, analysoiden sitä, kuinka brittiläisen imperiumin ja sen ideologian konstruointi identiteettien luojina palvelivat erilaisia vallankäytön muotoja sekä “imperiumin” tasolla että itse emämaassa.

Iso-Britanniaa voi 1800-luvulla pitää sekä ”kansakuntana” että ”imperiumina.” Toisaalta kyseessä oli nimellä ”Britannia” tunnettu, Englannin, Skotlannin, Walesin ja Pohjois-Irlannin kansallisuudet sisältävä¹²⁵ nationalistinen kansallisvaltio, joka oli rakentanut saaren eri kansoja yhdistävän brittiläisen identiteetin englannin kielen sekä yhteisen historian ja käsityksen omasta itsestä varaan. On kuitenkin syytä muistaa, että Iso-Britannia muodostui Englannin valtion, kulttuurin ja identiteetin luomalle pohjalle, jonka alle jäivät Brittein saarten omat pienemmät kansat ja kieliryhmät.¹²⁶ Toisaalta taas Britannia oli globaali imperiumi, jonka alaisuuteen kuului valtava määrä erilaisia uskonnollisia, etnisiä ja kielellisiä ryhmiä useilla mantereilla. 1800-luvun loppupuolta on pidetty imperialismin aikakautena. Britannian kruunun alaisuuteen kuului jo ennen 1800-lukua alueita Aasiassa, Länsi-Intiassa ja Pohjois-Amerikassa, mutta 1800-luvun jälkipuolella alkanut Afrikan valloitus on nähty uuden valloituskauden alkuna pitkään jatkuneen hiljaisemmän kauden jälkeen, ja etenkin vuoden 1870 jälkeisiä vuosikymmeniä on pidetty imperialismin aatteen uudelleenheräämisenä.¹²⁷ Viktoriaanisen ajan imperialismiin on yhdistetty myös imperialismin luonnetta merkittävästi muuttanut asenneilmapiirissä tapahtunut siirtymä. 1700-luvulla “imperiumin” piiriin kuuluneita vieraita kulttuureja oli jossain määrin suvaittu ja ihannoitukin. Niall Fergusonin mukaan viktoriaanisella kaudella vieraat kulttuurit alettiin kuitenkin nähdä alempiarvoisina ja kehittämisen tarpeessa olevina.¹²⁸ Myös Paul Rich kirjoittaa poliittisten diskurssien rodullistumisesta Britanniassa 1880-luvulta lähtien.¹²⁹ Opaskirjoissa rotunäkökulma ei juuri esiinny, mutta tarkan tutkimisen kautta siitä on huomattavissa merkkejä. Esimerkiksi vuoden 1881 opaskirjassa mainitaan lyhyesti 19. dynastian aikaisia monumentteja, ja niiden kuvauksen yhteydessä dynastiaan viitataan seuraavasti:

”...a race of kings of great power, during whose dominion the Egyptians conquered Phoenicia, and by whom

¹²⁴ <https://www.mei.edu/publications/edward-said-and-two-critiques-orientalism> (viitattu 4.5.2019.)

¹²⁵ Ihalainen 2002 (A), s. 20.

¹²⁶ Ihalainen 2002 (A), s. 21.

¹²⁷ Särkkä 1998, s. 1.

¹²⁸ Ferguson 2004, s. 113.

¹²⁹ Rich 1986 (1990), s. 30.

extensive edifices were erected at Thebes.”¹³⁰

19. dynastian hallitsijoihin viitataan omana rotunaan, joka oli valta-asemassa muihin egyptiläisiin nähden ja jonka johdolla valtakunta laajentui. Samalla tavoin hallitsijadynastioita kuvataan erillisinä, hallitsevassa asemassa olevina rotuina vuoden 1894 opaskirjan sivuilla:

”The Fifth Dynasty (B.C. 3566-3300) appears also to have been an energetic race, but falling short of its predecessor in the magnificence of its monuments.”¹³¹

1800-luvun jälkipuolella, imperialismin rinnalla nousi myös tieteellinen rasisimi, ja sillä sekä muiden rotujen alistamisella katseen ja uteliaisuuden kohteeksi on todettu olevan yhteys.¹³² Richin kirjassa kuitenkin tähdennetään, kuten johdannossa kerroin, että 1800-luvun rotuajattelussa ero rasialismin ja rasismien välillä on häilyvä ja vaikeasti määriteltävä. Hallitsijadynastioiden lukeminen opaskirjojen tekstissä erillisiksi roduiksi voi olla merkki ajattelutavasta, että ”vähemmän kehittyneet” rodut tarvitsevat hallitsemiseen soveltuvan rodun hallitsemaan itseään voidakseen kehittyä. Toisaalta asian voi myös tulkita merkiksi ajattelusta, että nämä hallitsevat rodut ovat ylempiä luonnostaan, eivät niinkään kulttuurisen kehitystason kautta. Tekstien sävy viittaa kuitenkin enemmänkin rasialistisen tulkinnan suuntaan, sillä kuvatessaan Egyptin dynastioita ne korostavat kulttuurisen ja poliittisen kehityksen kautta saavutettua valta-asemaa. Ajatus luonnon sanelemasta rotujen eriarvoisuudesta ei sen sijaan teksteissä näy.

Kuten johdantoluvussa kerroin, nationalismi on monitulkintainen ilmiö, josta on useita erilaisia teorioita. Tämä tutkimus tarkastelee aihettaan sosiaalisen ja modernistisen nationalismien teorioiden näkökulmasta. Sosiaalinen nationalismi voidaan nähdä myös konstruktivistisena nationalismina, koska siinä tarkastellaan tapoja, joilla ihmiset luovat, ylläpitävät ja muuttavat sosiaalista todellisuuttaan muodostamalla siitä omia käsityksiään sekä esittämällä ja vastaanottamalla niitä.¹³³ Modernistisen nationalismiteorian alalajeja ovat instrumentalistinen nationalismitutkimus, jonka yksi keskeisiä nimiä on Eric Hobsbawm, ja etnosymbolismi, jonka uranuurtajia on Anthony D. Smith. Instrumentalistisessa

¹³⁰ “... mahtavien kuninkaiden rotu, jonka vallan alla egyptiläiset valloittivat Foenikian, ja jotka antoivat pystyttää lisää rakennuksia Thebaan.” A Guide to the Exhibition Galleries 1881, s. 73.

¹³¹ “Viides dynastia (3566-3300 ekr. vaikuttaa olleen elinvoimainen rotu, mutta häviää edeltäjilleen monumenttiensa upeudessa.” A Guide to The Exhibition Galleries 1894, s. 38.

¹³² Rich 1986 (1990), s. 13 & MacKenzie 1986, s. 11.

¹³³ Pakkasvirta & Saukkonen 2004 (B), s. 25.

nationalismintutkimuksessa nationalismia ja etnisiä sekä kollektiivisia identiteettejä tutkitaan eliittiryhmien vallankäytön ja valtataisteluiden välineenä.¹³⁴ Tuonnempana tarkastelen 1800-luvun loppupuolen British Museumia brittiläisen eliitin rakentamana ja ylläpitämänä laitoksena, jolla oli funktio sen vallankäytön välineenä ja kulttuurisena aseena kamppailussa muita tuon ajan eliittiryhmiä vastaan. Etnosymbolismi on suuntaus, joka syntyi vastareaktiona toisen maailmansodan jälkeiselle, nationalismin konstruktivisuutta ja kuvitteellisuutta korostavalle tulkinnalle. Se tutkii, kuinka nationalistisissa prosesseissa nojaututaan aikaisemmin syntyneisiin myyttirakenteisiin, kuten historiaan, muistoihin, arvoihin ja symboleihin.¹³⁵ Museon, ja erityisesti nationalistista tarkoitusta varten luodun museon, toiminnassa on vahvasti kyse symboleista. Museon kokoelmiin kuuluvista esineistä tulee symboleja. Etnosymbolistisen teorian mukaan symbolin merkitys voi muuttua historiallisissa ja sosiaalis-taloudellisissa oloissa. Se näkee symbolit kollektiivisten mielikuvien muokkaajina sosio-ekonomisten ja poliittisten tilanteiden muutoksissa, joskaan ei sido niiden merkitystä pelkästään kyseisiin tilanteisiin.¹³⁶ Tässä luvussa ja myöhemminkin tulen niin ikään käsittelemään British Museumin Egypti-kokoelmia symboleina, joiden avulla jo olemassa olevia brittiläisen kansallisuusaatteen myyttejä vahvistettiin ja rakennettiin uudelleen 1800-luvun loppupuolen imperialismia ja sen värittämää kansainvälistä politiikkaa varten. Näin ollen instrumentalismi ja etnosymbolismi ovat ne nationalismin teorit, jotka parhaiten soveltuvat tutkimukseni aiheeseen.

Kun puhutaan nationalismista ja imperialismista, on syytä muistaa näiden käsitteiden yhtäläisyydet, mutta myös niiden väliset eroavaisuudet. Kansakunta on Eric Hobsbawmin mukaan ensisijaisesti ihmistekoinen rakennelma, jossa yhteiskunnallisia instituutioita muokataan vastaamaan tiettyä yhteiskunnallista tavoitetta.¹³⁷ Nationalismiin kuului myös niin sanottu ”kynnysperiaate,” ajatus siitä, kuinka suuri ja elinkykyinen kansakunnan on oltava voidakseen toimia itsenäisenä.¹³⁸ Tämän periaatteen pohjalta Eric Hobsbawm luettelee seuraavat kriteerit, jotka 1800-luvulla määrittelivät kansakunnan: ensiksi on kansakunnalla oltava historiallinen yhteys valtioon. Toiseksi tarvitaan entuudestaan olemassa oleva vanha kulttuurieliitti ja kirjoitettu, kansallinen kirjallisuuden sekä hallinnon kieli. Kolmanneksi, ja imperialismien historian kannalta tärkeänä kriteerinä, kansakunnalla on oltava kyky

¹³⁴ Pakkasvirta & Saukkonen 2004 (B), s. 30.

¹³⁵ Pakkasvirta & Saukkonen (2004 (B), s. 36.

¹³⁶ Leoussi & Grosby 2007, s. 6.

¹³⁷ Hobsbawm 1994, s. 18.

¹³⁸ Hobsbawm 1994, s. 41.

valloituksiin.¹³⁹

Imperialismi onkin monessa suhteessa kansakunta-ajattelun ja nationalismin jatke. Se on niin ikään ihmistekoinen rakennelma, joka tähtää tavoitehakuiseen yhteiskunnalliseen muutokseen. Se perustuu valloituksiin ja ekspansioon sekä kieleen ja kulttuurieliitin olemassaoloon. Ja kuten nationalismilla, myöskään imperialismilla ei ole yhtä kattavaa merkitystä, vaan käsite määritetään lukuisien merkitysyhteyksien pohjalta.¹⁴⁰ Imperialismi kuitenkin eroaa nationalismista tietyltä aatteelliselta ja kulttuuriselta pohjalta. David Cannadine esittää tutkimuksessaan *Ornamentalism: How the British Saw Their Empire*, että brittiläinen imperialismi 1800-luvun lopulla oli perusolemukseltaan konservatiivista, reaktionääristä, hierarkkista ja traditionaalista. Alusmaihin luotiin brittivalloituksen tai muun vallankäytön myötä hierarkkinen, paternalistinen ja agraarinen yhteiskunta, joka heijasteli brittiläisen yläluokan ihanteita, joiden se koki olevan katoamassa urbanisoituvasta, teollistuvasta ja demokratisoituvasta emämaasta.¹⁴¹ Mielenkiintoisen tästä teoriasta tekee se, että Eric Hobsbawm näkee nationalismin 1800-luvulla palvelleen juuri liberalistisia ja demokraattisia tavoitteita, korostaen sen merkitystä Euroopan siirtyessä vuosisadan aikana demokraattisempaan, joukkopolitiikalle pohjautuvaan järjestelmään.¹⁴² Anthony D. Smithin mukaan tällainen demokratisoiva nationalismi asetti vanhan yläluokan ja muut traditionalististen arvojen kannattajat puolustuskannalle.¹⁴³ Jos ajatellaan, että nationalismin demokratisoivan vaikutuksen vastareaktiona syntyi imperialismiin nimeen vannotta, traditionalistisia arvoja korostava nationalismi, niin tällöin nationalistinen Britannia olisi ollut keskiluokan ja porvariston sekä nousevan työväenluokan maa, brittiläisen imperiumin puolestaan ollessa yläluokan traditionalistisia ihanteita heijasteleva, osin eskapistinenkin rakennelma.

Nationalistista ja imperialistista Britanniaa ei kuitenkaan voi sulkea pois kummastakaan, sillä Britannia oli osa imperiumia yhtä lailla kuin imperiumi oli osa Britanniaa.¹⁴⁴ Molemmat poliittiset kulttuurit jakoivat keskenään tavoitteita, ajattelutapoja ja ilmaisumuotoja. Seuraavissa kahdessa alaluvussa käsittelen Egyptiä ja Egypti-kokoelmia esimerkkinä käyttäen sitä, kuinka British Museum toimi sekä imperialistisena että nationalistisena museona suhteessa alusmaihinsa ja toisiin eurooppalaisiin suurvaltoihin.

¹³⁹ Hobsbawm 1994, s. 48.

¹⁴⁰ Särkkä 1998, s. 7.

¹⁴¹ Cannadine 2001, s. 67.

¹⁴² Hobsbawm 1994, s. 55.

¹⁴³ Smith 1991, s. 65.

¹⁴⁴ Cannadine 2001, s. xvii.

3.1. Emämaa ja imperiumi

Ensimmäiseksi siirryn tutkimaan British Museumin roolia yhtä aikaa nationalistisena ja imperialistisena museona emämaan, eli brittien itsensä näkökulmasta. Toisin sanoen, lähdän selvittämään, mitä ja miten British Museumin kokoelmat opaskirjojen kuvausten perusteella kertoivat emämaan tavasta nähdä itsensä suhteessa imperiumin muodostaviin siirtomaihin ja Britannian ja alusmaiden välisestä hierarkiasta. Koska olen rajannut tutkimusalueen museon Egypti-kokoelmiin, keskityn juuri Egyptiin, sen rooliin imperiumissa ja sen suhteeseen emämaahan. Tarkoitukseni on tämän yksittäisen esimerkin tutkimuksen ja siitä tehtävien perusteltujen yleistysten avulla saada aikaan yleisen tason katsaus tapaan, jolla Britannian ja sen imperiumin muodostavien siirto- ja alusmaiden suhde ilmenee museon kokoelmissa. Liian laajojen yleistysten tekemistä on kuitenkin syytä välttää, sillä kuten aiemmin totesin, Egyptin merkitys geopoliittisena tukialueena teki sen asemasta erilaisen kuin monen muun Afrikan ja Lähi-idän alueen siirtomaan.

Ensin hiukan asiaa British Museumin nationalistisesta olemuksesta. Museona British Museum on monessa suhteessa erityinen rakennelma, jota monet muut museot Euroopassa ja maailmalla ovat jäljitelleet. Enkä tarkoita tällä museorakennusta, vaan pikemminkin British Museumin sijoittumista erilaisten museoiden skaalaan, eli sen, sanoisinko, genreä. Kyseinen museo on niin laajalti tunnettu, että voi tuntua jopa omituiselta ehdotukselta pysähtyä miettimään kysymystä: minkä tyyppin museo British Museum on? Onko se brittiläisen kulttuurin kansallismuseo, erilaisiin kulttuureihin keskittyvä etnografinen museo, taidemuseo vai historiamuseo, vai onko se kenties luonnonhistoriallinen museo? Museosta löytyy antiikkiveistoksia, joita monissa taidehistorian alan kirjoissa esitellään esimerkkeinä historiallisesta taiteesta ja joita käsitellään useammin taideobjekteina kuin historiallisina kohteina (vaikka historiallinen konteksti niillä on silloinkin), historiallisten ja nykyisten kulttuurien tuotteita, joita voisi hyvinkin nähdä myös etnografisissa museoissa, käsikirjoituksia, kolikkoja, mitaleja ja kirjoja, jotka olisivat hyvin luokiteltavissa puhtaasti historiallisiksi lähteiksi ja esihistoriallisia, myös homo sapiensia edeltäneiden ihmislajien tuottamia artefakteja, joiden kohdalla raja luonnon ja ihmiskäden tuotteen välillä on häilyvä. British Museumin kokoelmat ovat niin laajat ja monipuoliset, että sen sijoittumista museoiden genressä on yllättävän vaikeaa määritellä. Museon tutkiminen sen kulttuuris-poliittisessa historiallisessa kontekstissa kuitenkin edellyttää museon genren määrittelemistä: ajatelkaapa vaikka, että Ateneumin taidemuseosta tehtäisiin historiallista tutkimusta ilman, että edes

sivuttaisiin kyseessä olevan taidemuseo; tai että sellaisen museokohteen kuin Auschwitzin keskitysleirin tiimoilta tehtäisiin tutkimusta, jossa ei lainkaan puhuttaisi kohteen toiminnasta holokaustin historiaa säilyttävänä ja välittävänä museona.

Jotta British Museumia siis voisi tutkia historiatieteellisesti museona, on siis selvitettävä, minkä tyyppinen museo se on. Edward P. Alexanderin kirjassa *Museum Masters* on esitetty varsin toimiva määritelmä British Museumille. Alexander kirjoittaa British Museumin olevan moninainen kokonaisuus, joka on jakautunut kansalliskirjastoon (*British Library*), kansalliseen luonnontieteelliseen museoon (*Natural History Museum*) sekä Britannian ja koko maailman kulttuurihistoriaa ja etnografiaa sisältävään kansallismuseoon.¹⁴⁵ Ja tämä kolmas jakautunut osa on se museon lajityyppi, jonka katson toimivan sopivana British Museumin määritelmänä ja joka muodostaa pohjan, jolta lähdän museota historiallisena tutkimuskohteena tarkastelemaan. British Museum on kansallismuseo, joka sisältää kulttuurihistoriaa Britanniasta ja sen ulkopuolelta.

Suhtautuminen museoesineiden materiaalisuuteen ja sille annetut merkitykset ovat museologian keskeisiä kysymyksiä.¹⁴⁶ Onko esineen materiaalisuus sopimuksenvaraista? Nähdäänkö museossa olevan merkkihenkilön patsaan olevan enemmän kuin tiettyyn muotoon valettu kappale pronssia, koska sen on yhteisesti sovittu kuvaavan merkkihenkilöä? Saako materiaallinen objekti merkityksensä tarinallisuuden ja esityksellisyyden kautta? Muuttuuko valettu pronssimötikkä merkkihenkilön kuvaksi henkilön elämän ja häntä kuvaavien muiden objektien yhdessä muodostaman tarinan kautta? Entä voiko materiaalsen kohteen merkitys muuttua sosiaalisten prosessien tuloksena? Museologi Susan Pearce pitää esineellisen kulttuurin roolia ihmisten yhteiskunnassa erittäin tärkeänä. Sosiaaliset ideat eivät voi hänen mukaansa olla ilman fyysisistä kontekstia, ja sama päinvastoin.¹⁴⁷ Samalla tavoin kontekstin merkitystä korostaa Edward Said. Hänen mukaansa esineet eli objektit ovat osa prosessia, jossa tutkijat luovat tutkimuskohteensa: kuten sanat, objektit puhuvat vain saadessaan tilannesidonnaista arvoa ja paikkansa tiettyjen sääntöjen kontekstissa.¹⁴⁸ Näin ollen yksi mahdollinen ratkaisu materiaalsuuden ongelmaan on, että materiaalsiset merkit saavat merkityksensä yhteisistä sopimuksista ja tarinoista, ja että niiden merkitykset tosiaan muuttuvat sosiaalisten tilanteiden muutosten kanssa; mutta samalla materiaalsiset merkit itsessään ovat osa sosiaalsia prosesseja, joissa merkityksiä antavia sopimuksia ja tarinoita

¹⁴⁵ Alexander 1995, s. 39.

¹⁴⁶ Lonkila 2016, s. 26.

¹⁴⁷ Pearce 1992, s. 21.

¹⁴⁸ Said 1978 (2003), s. 140.

syntyy. Tutkittaessa British Museumin museoesineitä ja niiden roolia kansallisvaltion ja imperiumin konstruomisessa, Pearcen ajatukset ovat erittäin tärkeässä roolissa. Syy tähän on se, että museo tutkimuskohteena pohjautuu vahvasti esineisiin. Museon funktio on, kuten sanottua, toimia varastona kollektiiviselle muistille. Muisti, kuten historiakin (joka on käytännössä saman ilmiön eri muoto) pohjautuvat vähintäänkin osittain materiaaliselle jäämistölle. Kukaan ei voine kiistää, että historialliset lähdeaineistot, vaikka eivät olisikaan varsinaisesti esineitä, vaan esimerkiksi suullista perimätietoa tai kallioon maalattuja kuvia, ovat perustavalta luonteeltaan materiaalisia. Ja kuten museo-objektit ja tutkimuskohteet, myös muisti ja historia ovat itsessään mykkiä, ja saavat äänen vain tulkinnan ja kontekstin kautta.¹⁴⁹

Semioottisen ja kontekstipohjaisen esineidentulkinnan lisäksi Pearcen metodien merkitys tälle tutkimukselle on myös siinä, että fyysisen ja visuaalisen ulottuvuuden roolia nationalismissa ei pidä väheksyä. Myös Eric Hobsbawm korostaa symbolien merkitystä nationalismille.¹⁵⁰ Symboli voi olla lippu, patsas tai rakennus, kunhan se vain tekee abstraktista kansakunnasta, imperiumista tai muusta “kuvitellusta” yhteisöstä käsin kosketeltavan ja aistein havaittavan. Erityisen hyviä symboleita ovat ne, jotka liitetään valtioon.¹⁵¹ Mikäpä olisikaan näin ollen parempi symboli brittiläiselle nationalismille kuin British Museum, valtion itsensä mukaan nimetty instituutio täynnä esineitä eri puolilta sen hallitsemaa maailmaa? Itse asiassa British Museumin lajityyppillinen sijoittuminen kansallismuseoksi sen globaalista sisällöstä huolimatta osaltaan asettaa sille imperiumia rakentavan funktion: brittiläisessä kansallismuseossa oli esineistöä koko maailmasta; Britannia siis *oli* koko maailma, ja brittiläinen kansallismuseo samalla maailmanmuseo.

Opaskirjoista onkin tarkan analyttisen lukemisen kautta havaittavissa selvää ylpeyttä museosta itsestään. Vuoden 1881 opas kuvailee, lähes kaikkien 1880-luvun vastineittensa tavoin, British Museumia käyttäen termiä “*The great Museum,*” suuri museo.¹⁵² Mutta onko tässä kysymys juuri nationalistissävytteisestä ylpeydestä, jota museon vuoksi tunnettiin? Museotyötä tehtiin 1800-luvulla tieteellisen motivaation pohjalta, kuten nykyäänkin. 1600-luvulta asti museon tarkoitus on ollut tuottaa empiiristä, materiaalista tietoa.¹⁵³ Vastauksena tähän on huomioitava se tosiasia, että museot eivät ole instituutiona irrallisia yhteiskunnasta ja siihen vaikuttavista ilmiöistä. Kuten Hobsbawm asian ilmaisee, nationalismi on lopulta

¹⁴⁹ Lowenthal 1985, s. xxiii.

¹⁵⁰ Hobsbawm 1994, s. 83.

¹⁵¹ Hobsbawm 1994, s. 84.

¹⁵² A Guide to the Exhibition Galleries 1881, s. xi.

¹⁵³ Kallio 2009, s. 113.

yhteiskuntaan vaikuttamista sen instituutioiden kautta. Tsekkiläinen museologi Tomislav Sola epäileekin, voivatko museot koskaan olla täysin vapaita vallankäyttäjistä.¹⁵⁴ Myös Janne Vilkuna muistuttaa, että museoihin sisältyy väistämättä eräs keskeinen vallankäytön elementti, muistaminen ja unohtaminen. George Orwellin klassikkoromaania *1984* lainaten, ”se, joka hallitsee nykyisyyttä, hallitsee menneisyyttä, ja se joka hallitsee menneisyyttä, hallitsee tulevaisuutta.”¹⁵⁵ Jos siis lähdemme tarkastelemaan opaskirjoja siinä käsityksessä, että British Museumin tapaan esitellä Egypti-kokoelmiaan opaskirjoja lukevalle yleisölle sisältyi nationalistisia ja imperialistisia tavoitteita, mitä löydämme tukemaan tätä väitettä? Ensinnäkin on katsottava, miten oppaat kuvailevat museon syntyhistoriaa. Ne käyvät läpi jo luvussa 2 käsiteltyjen Sir Hans Sloanen kokoelmien historian, mutta korostavat myös varhaisempaa perua olevan Cotton Libraryn merkitystä museon synnylle.¹⁵⁶ Cotton Libraryn historia ulottuu 1500-1600-lukujen vaihteeseen, toisin sanoen Elizabeth I:n aikaan, jolloin Englanti - Brittein saarten valtakunnista se, jonka kielen, valtiomuodon ja kulttuurin pohjalle Iso-Britannia ja brittiläinen imperiumi rakentuivat - otti ensiaskeleitaan suurvallaksi. Kun tähän havaintoon lisätään se, mitä 1700-luvulla, imperiumin rakentumisen aikaan vaikuttaneesta Sloanesta kokoelmineen on oppaissa kerrottu, on havaittavissa, että opaskirjojen narratiivissa British Museum sitoo itsensä vahvasti brittiläisen maailmanvallan ja nationalismin historiaan. Samaa voi päätellä myös jokaisen kirjan alussa olevasta lahjoittajien luettelosta (*List of Benefactors*), jossa on listattu henkilöitä, jotka ovat lahjoittaneet museolle sittemmin kokoelmiin siirtyneitä esineitä. Näiden lahjoittajien joukosta löytyy monia nimiä, jotka yhdistetään imperiumin rakentamiseen ja brittiläiseen sankaruuteen. Nimien joukossa on muiden muassa kapteeni James Cook,¹⁵⁷ suuri tutkimusmatkailija ja löytöretkeilijä, jossa henkilöityy brittiläisen imperiumin syntymiseen kuulunut tapa, jolla tiede ja valloituspolitiikka kulkivat käsi kädessä.¹⁵⁸ Edward P. Alexander yhdistää myös Sir Hans Sloanen itsensä tähän traditioon. Hänen mukaansa se, että Sloanen kokoelma sai alkunsa hänen toimiessaan Jamaikan kuvernöörin henkilöäkärinä vuosina 1687-1688 tekee hänestä Joseph Banksin, Charles Darwinin, Joseph Hookerin ja muiden kuuluisien maailmaa matkanneiden brittitiedemiesten edeltäjän.¹⁵⁹ Toinen huomattava nimi on kuningatar Victoria,¹⁶⁰ hallitseva monarkki, jonka

¹⁵⁴ Sola 1997, s. 121.

¹⁵⁵ Vilkuna 2009 s. 21-22.

¹⁵⁶ A Guide to the Exhibition Galleries 1881, s. xi.

¹⁵⁷ A Guide to the Exhibition Galleries 1884, s. xxiii.

¹⁵⁸ Ferguson 2004, s. 33.

¹⁵⁹ Alexander 1995, s. 22.

¹⁶⁰ A Guide to Exhibition Galleries 1884, s. xxx.

persoonaan koko brittiläinen imperiumi arvomaailmoineen ja ideologioineen henkilöityi.
(**Kuva 3.1.1.**)

Vaikka lahjoittajien joukossa on myös naisia,¹⁶¹ luetteloiden kautta museosta syntyy myös hyvin yläluokka- ja mieskeskeinen kuva. Samoin tarkastellessa johtokunnan kokouspöytäkirjojen alussa olevia luetteloita kokoukseen osallistuneista johtokunnan jäsenistä on helppo huomata, että niissä esiintyy järjestään pelkkiä yläluokkaisia, korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa olevia miehiä. Kokousten puheenjohtajiksi mainitaan eri pöytäkirjoissa muun muassa Derbyn jaarli,¹⁶² Somersetin herttua¹⁶³ ja Canterburyn arkkipiispa.¹⁶⁴ Kun otetaan huomioon, että Ranskassa ja Englannissa niin sanotut alemmat luokat oli suljettu poliittisen elämän ulkopuolelle 1800-luvun lopulle, ja naiset 1920-luvulle saakka,¹⁶⁵ herääkin kysymys, missä määrin British Museumin edustama brittiläinen nationalismi oli tietyn, suhteellisen pienen ryhmän nationalismia. Tämän kysymyksen valossa on hyvä tarkastella, mitä David Cannadine kirjoittaa brittiläisen imperiumin yläluokkaisesta ja patriarkalisesta maailmasta. Hänen mukaansa brittiläisen imperiumin epätasa-arvoiset ja traditionalistiset rakenteet olivat peilikuva Britannian omasta yhteiskunnasta - sellaisesta, jota imperiumia ylläpitävä eliitti edusti ja johon se, kuten mainittua, pyrki imperiumin kautta luomaan eskapistisen paluureitin.¹⁶⁶ Cannadine näkeekin imperiumin vahvasti eliitin eliittiä varten konstruoimana entiteettinä, jossa brittiläisen yhteiskunnan sosiaalisia rakenteita ja näkökulmia vietiin muualle maailmaan.¹⁶⁷ Samasta asiasta puhuvat myös Timo Särkkä ja Niall Ferguson. Ajan kirjoittajien teksteissä siirtomaat ja niissä asuminen nähtiin paluuna “aitoon” englantilaisuuteen, joka oli katoamassa urbanisoitumisen ja teollistumisen myötä.¹⁶⁸ Ferguson puolestaan nostaa esille asenneilmapiirin erot suhteessa egalitaristisiin ja demokraattisiin aatteisiin emämaan ja siirtomaiden väestöjen välillä. Hän asettaa vastakkain keskuksen liberalismiin (*liberalism of the centre*) ja rajaseutujen rasismiin (*racism of the periphery*).¹⁶⁹ Fergusonin näkemyksen mukaan konservatiivinen, rotu- sekä luokkahierarkioita edustava yläluokan nationalismi olisi siis siirtynyt siirtomaihin eräänlaisiin demokratian ja egalitarismin vastaisiin linnakkeisiin. Tällaista hallitsevien ryhmien nationalismia, jota esiintyy yleisimmin

¹⁶¹ Vol. XLI, 14 Oct 1882, s. 16,131.

¹⁶² Vol. XL, 13 May 1882, s. 15,969.

¹⁶³ Vol. XLI, 14 Oct. 1882, s. 16,087.

¹⁶⁴ Vol. XLIII, 10 July 1886.

¹⁶⁵ Smith 1991, s. 60.

¹⁶⁶ Cannadine 2001, s. xix.

¹⁶⁷ Cannadine 2001, s. 10.

¹⁶⁸ Särkkä 1998, s. 27.

¹⁶⁹ Ferguson 2004, s. 197.

juuri Britannian kaltaisissa vanhoissa, vakiintuneissa valtioissa ja joka eroaa suuresti Hobsbawmin kuvaamasta, uusia valtioita luovasta ja vanhoja valtarakenteita haastavasta nationalismista, kutsutaan valtionalismiksi.¹⁷⁰ British Museum olisi näin ollen ollut valtionalismin yhdistetty temppleri ja linnake keskellä emämaata, jossa toisenlaiset nationalismin muodot alkoivat saada jalansijaa. Fergusonin väitteisiin pohjautuva malli on kuitenkin myös kyseenalaistettavissa. Yksi imperialismin historian tutkimuksen ikuisia kysymyksiä on, kuinka suuressa määrin imperialismissa oli kyse kysynnästä vai tarjonnasta. Toisin sanoen, oliko imperialismi todella luonteeltaan eliitin konstruoimaa eskapismia vai perustuiko se osaltaan myös aitoon kansallistunteeseen.¹⁷¹ Siinä tapauksessa, että asenteet eivät olleet niin selkeästi jakautuneet emämaan ja siirtomaiden välillä kuin Ferguson esittää, tai että luokka ei määritellyt suhtautumista imperiumiin niin paljon kuin Cannadine esittää, British Museum olisi ollut linnakkeen sijaan pikemminkin tietynlaisen poliittisen kulttuurin temppleri. Vallanpitäjien rakentama ja ylläpitämä instituutio, joka kuitenkin houkutteli myös tavallista kansaa tutustumaan ja kannattamaan edustamaansa ideologiaa. Lisää analyysia British Museumin populaarista ja uskonnollisävytteisestä roolista on luvussa 4.

Viktoriaaninen suhde menneisyyteen ja nykyisyyteen on kiinnostava ilmiö. Toisaalta viktoriaanista ajattelua hallitsi ylpeys nykyisyydestä ja vankka usko sen arvoon, mutta mukana oli myös nostalgisella tavalla kiinnostunut suhtautuminen menneisyyteen. Tämä dualismi merkitsi käytännössä edistyksellistä, nykyisyyden arvoa ja tulevaisuutta edustavassa tieteesä ja toisaalta menneisyyteen suuntautumista taiteessa ja arkkitehtuurissa.¹⁷² Tätä traditionalismin ja moderniuden dualismia pidettiin Britannian virallisessa nationalismissa suuressa arvossa. Se toimi mallina niin imperiumille kuin Britanniallekin.¹⁷³ Monissa siirtomaissa brittihallinto pyrki vallitsevan järjestelmän ja traditionaalisten hierarkioiden säilyttämiseen ja suhtautui varauksellisesti vaatimukseen muutoksista.¹⁷⁴ Cannadine tarjoaa esimerkkejä brittiläisestä Intiasta, mutta tällaisesta suhtautumisesta on löydettävissä esimerkkejä myös Egyptistä. Luvussa 2.2. mainitussa Timesin pääkirjoituksessa vastustettiin Egyptin kansallispuolueen toimintaa korostamalla vallitsevien olojen tuomaa vakautta ja toimivaa hallintoa.

“What Egypt needs more than anything is tranquility and good government... The present regime, though

¹⁷⁰ Pakkasvirta & Saukkonen 2004 (B), s. 15.

¹⁷¹ MacKenzie 1986, s. 13.

¹⁷² Lowenthal 1985, s. 96-97 & 102.

¹⁷³ Cannadine 2001, s. 57.

¹⁷⁴ Cannadine 2001, s. 41.

doubtless far from perfect, secures it these advantages...¹⁷⁵

Olipa sen roolina konservatiivisen valtionationalismin linnake tai yleiskansallisen imperialismiin temppele, British Museum oli joka tapauksessa jo pelkällä institutionaalisella tasolla osa imperiumin ja brittiläisen nationalismiin konstruointiprosessia. Mitä puolestaan tulee museon esineisiin, myös se, mitä niistä oppaissa kerrotaan, kertoo museon roolista kansallisvaltion ja imperiumin rakentamisessa.

Kuva 3.1.1. Kuningatar Viktorian patsas. Buckinghamin palatsin aukio, Lontoo. (Tekijän kokoelmat, 16.09.2018.)

British Museumin egyptiläisten museo-objektien esille asettamisen ja kuvailun kautta

¹⁷⁵ “Se mitä Egypti ennen muuta tarvitsee, on rauha ja toimiva valtionhallinto... nykyinen hallinto on epäilemättä kaukana täydellisestä, mutta se turvaa sille nämä edut...” *The Times*, Jan 14, 1882.

virallistettiin Egyptiin ja sen historiaan sekä kulttuuriin liittyviä käsityksiä. Niiden avulla Egypti “kesytettiin” vieraasta maasta alusmaaksi prosessissa, jonka Edward Said kuvaa tyypilliseksi osaksi orientalismin avulla toteutettua hallintaa.¹⁷⁶ Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että vuoden 1892 oppaan johdanto mainitsee egyptiläisten kokoelmien sijaitsevan rakennuksen länsipuolella.¹⁷⁷ On houkuttelevaa ajatella, että tämä olisi ollut tietoinen sijoitteluratkaisu. Kuten Laurajane Smith toteaa kirjassaan kulttuuriperinnön käytöstä, menneisyyttä ei voi koskaan “tallentaa” ilman, että sen merkitykset ja sen edustamat arvot muuttuisivat.¹⁷⁸ Jos siis ajatellaan, että kun esineistö on siirretty maantieteellisesti pois alkuperämaastaan länteen, valloittajan kotimaahan, on tätä omistajuudenvaihdosta kenties entisestään korostettu sijoittamalla esineet kaiken lisäksi museon läntiseen siipeen, missä niistä on tullut osa länsimaista museoinstituutiota niin materiaalisella kuin symbolisellakin tasolla. Mutta vaikka ajatus on kiintoisa ja museosemiootikon mielikuvitusta kiihottava, kyse on vain spekulatiosta, jossa on varottava lankeamasta ylitulkinnan ansaan. Todennäköisemmin kyseessä on puhdas sattuma, seikka jonka on määrännyt näyttelytilan ja esineiden sijoittelun tarve. Johtokunnan kokouspöytäkirjoissa mainitaan usein tilanpuutteesta johtuvia ongelmia, joiden ratkaisuehdotukset vaihtelivat tilojen ja esineiden uudelleenjärjestelyistä uusien tilojen rakentamiseen.¹⁷⁹ Samoin vuosien 1880 ja 1881 opaskirjoista löytyy mainintoja tilanpuutteen mukanaan tuomista haasteista varsinkin suurten esineiden sijoittelussa. Esineistöä kerrotaan olevan laatikoissa tai varastoituina kellariin,¹⁸⁰ ja suuren patsaanpään kopion kerrotaan olevan silloisella paikallaan tilanpuutteen sanelemista seikoista johtuen:

“Over the East doorway is a plaster cast from the head of the most Northern colossal statue of Rameses II at Ibsamboul, placed here owing to the want of space in Central Saloon.”¹⁸¹

Siispä suurella todennäköisyydellä egyptiläiset esineet sijoitettiin museon länsisiipeen yksinkertaisesti siksi, että muualla ei ollut riittävästi tilaa, tai että ne siirrettiin pois uuden materiaalin tieltä. Tämä pragmaattisempi mahdollisuus on hyvin todennäköinen, sillä British Museumin kokoelmat laajenivat tasaisesti koko sen ajan, jonka tutkimuksessa käytetyt

¹⁷⁶ Said 1978 (2003), s. 211.

¹⁷⁷ A Guide to the Exhibition Galleries 1892, s. xl.

¹⁷⁸ Smith 2006, s. 274.

¹⁷⁹ Vol. XLI, 24 June 1882, s. 16,023.

¹⁸⁰ A Guide To The Exhibition Galleries 1881, s. xix.

¹⁸¹ “Itäoven yllä on kipsinen kopio pohjoisimpana Ibsamboulissa sijaitsevan Ramses II:n valtavan patsaan päästä. Se on sijoitettu tänne johtuen tilanpuutteesta keskusalissa.” A Guide To The Exhibition Galleries 1880, s. 112.

opaskirjat kattavat. Kokoelmien kasvu itse asiassa kerrotaan kaikissa oppaissa jo johdantosivuilla: “(The Museum) has been of gradual, and, until late years of slow growth.”¹⁸² Fyysiset objektit eivät kuitenkaan, kuten aiemmin on todettu, ole täysin autonomisia jälkiä menneisyydestä, vaan ne kertovat menneisyydestä vasta asetettuna jonkinlaiseen kontekstiin.¹⁸³ Tämä konteksti taas määrittelee usein sen, *mitä* ja *miten* objektit kertovat menneisyydestä.

Jos siis ajatella, että Egypti-kokoelmien sijoittamisella British Museumiin oli jonkinlainen semioottinen tavoite, se olisi ollut hierarkiasuhteiden osoittaminen näiden esineiden sijoittelun kautta. *Daily Newsin* numerossa huhtikuulta 1890 on pikku-uutinen vesivärimaalausten kokoelman lisäämisestä British Museumin kokoelmiin. Sananmukaisesti kerrotaan, että “(the paintings) have been added to the already fine collections belonging to the nation at the British Museum...”¹⁸⁴ Tämän tutkimuksen kannalta keskeinen avainkohta uutisessa on, että British Museumin kokoelmien sanotaan kuuluvan kansakunnalle, ja että siihen lisätyistä esineistä tulee kansakunnan omaisuutta. Siirtämällä egyptiläistä esineistöä, toisin sanoen, Britannian alaisuudessa elävien egyptiläisten kulttuuriperintöä British Museumiin, maata hallitsevat britit ottivat haltuunsa Egyptin historiaa sekä käytännön tasolla, että symbolisesti. Sijoitettiinpa esineet museon läntiseen siipeen tarkoituksella tai ei, jo olemalla museossa niistä tuli brittiläisen kansakunnan omaisuutta ja sitä kautta siirtomaahallinnon vallankäytön instrumentteja.

Museon ja imperiumin toiminta yhdistyivät toisiinsa myös muillakin tavoilla. Johtokunnan kokouspöytäkirjoista löytyy vuoden 1882 lokakuulta lausunto entisten sotilaiden ja merimiesten työhönotosta museoon “as messengers and labourers.”¹⁸⁵ Kiinnostavaksi johtokunnan päätöksen tekee, että sen ilmoitetaan olevan vastaus armeijan ja laivaston eläkekomitean (Army and Navy Pensioner’s Committee) kirjeeseen, jossa varta vasten tiedusteltiin entisten sotilaiden ja merimiesten mahdollisuuksia työllistyä museoon. Kokouspöytäkirjan lausunnosta voi tehdä johtopäätöksen, että sama päti myös toisin päin: sotilaat ja merimiehet olivat henkilöitä, jotka olivat olleet tekemisissä imperiumin toiminnan kanssa palvelemalla asevoimissa sen hallitsemilla alueilla. Museossa työskennellessään he taas osallistuivat omalla panoksellaan imperiumin voitonmerkkien esittelyyn ja sitä kautta sen

¹⁸² “(Museon) kasvu on ollut tasaista ja viime aikoihin asti hidasta.” A Guide to the Exhibition Galleries 1881 & 1884, s. xi.

¹⁸³ Lowenthal 1985, s. 238.

¹⁸⁴ “...(maalaukset) on lisätty kansakunnalle British Museumissa kuuluviin, jo valmiiksi hienoihin kokoelmiin...” *Daily News*, 26 Apr 1890.

¹⁸⁵ Vol. XLI, 14 Oct 1882, s. 16,094-16,095.

ideologian rakentamiseen. Imperiumi siis tuotti toiminnallaan museoille inhimillisiä resursseja vahtien ja muiden työntekijöiden muodossa. Imperiumin rakentaminen jatkui asevoimien ja tiedollisen vallan instituutioiden välisellä kokemuksen ja tietotaidon vaihtamisella. On myös mahdollista, että entisten asevoimissa palvelleiden miesten ottaminen töihin katsottiin eräänlaiseksi isänmaalliseksi velvollisuudeksi. Mikäli he eivät palvelusaikansa jälkeen enää saaneet muuta työtä, jossa hyödyntää osaamistaan, museo toisena imperiumiin sidoksissa olevana organisaationa tarjosi heille sellaisen.

Toinen huomionarvoinen seikka on tapa, jolla aiemmat, siis 1880-luvun opaskirjat käsittelevät muinaisen Egyptin uskontoa ja kulttuuria. Esimerkiksi kuvatessaan näyttelysalia, jossa yhtenä näyttelyesineiden tyyppinä säilytetään egyptiläisten työläisten työkaluja (*workmen's tools*), opaskirja käyttää termiä *tyrannia* kertoessaan tavasta, jolla egyptiläiset kohtelivat valloittamiaan kansoja.¹⁸⁶ Tässä yhteydessä museossa esillä oleville muinaisille työkaluille siis luotiin opaskirjoissa konteksti, jossa ne symboloivat orjuutta. Vanha testamentti sisältääkin kertomuksen israelilaisten joutumisesta orjuuteen Egyptissä ja Jumalan avulla tapahtuneesta vapautumisesta:

“Egyptissä nousi valtaan uusi kuningas, joka ei tiennyt Joosefista mitään. Hän sanoi kansalleen: ‘Israelilaiset ovat tulleet liian lukuisiksi ja voimakkaiksi...’ Niin israelilaisille asetettiin työnjohtajia, joiden oli määrä näännyttää heidät raskaalla pakkotyöllä. Heidät pantiin rakentamaan Pitomin ja Ramseksen kaupungit, joihin tuli faraon varastot.”¹⁸⁷

Myöhemmin Jumala lähettää Mooseksen viemään israelilaisille viestin:

“Minä annoin heille myös lupauksen, että he saavat omakseen Kanaaninmaan, vieraan maan, jossa he asuivat muukalaisina. Nyt olen kuullut, miten israelilaiset vaikertavat egyptiläisten orjuuttamina, ja niin olen muistanut lupaukseni. Sano siis israelilaisille: ‘Minä olen Herra, minä vien teidät pois pakkotyöstä Egyptistä ja pelastan teidät orjuudesta. Minä vapautan teidät kohotetun käteni voimalla ja ankarilla rangaistuksilla.’”¹⁸⁸

Toisessa lainauksessa näkyy selvästi, että Exoduksen kuvaama vapautuminen tapahtui voimakeinoin. Brittiläisessä nationalismissa tämä konteksti on erityisen tärkeä, koska vapaus, *liberty*, ja despotismin vastustaminen olivat brittiläisessä suurvaltapolitiikassa keskeisessä roolissa jo 1700-luvulla.¹⁸⁹ Tuolloin vapauden ideasta tuli keskeinen osa brittiläistä

¹⁸⁶ A Guide to the Exhibition Galleries 1888, s. 79.

¹⁸⁷ 2. Moos. 1:8-11.

¹⁸⁸ 2. Moos. 6:2-6.

¹⁸⁹ Ferguson 2004, s. xxiii.

identiteettiä, ja ajatus ainutlaatuisesta brittiläisestä vapaudesta muotoutui osaksi kansallista myyttiä (lisää aiheesta luvussa 3.2.).¹⁹⁰ Tämä raamatulliset juuret omaava poliittisen kulttuurin ilmiö säilyi myös 1800-luvulle. Siirtomaiden valtaamista Aasiasta ja Afrikasta perusteltiin osittain, nykynäkökulmasta katsottuna paradoksaalisesti, vapauden idealla. Britit katsoivat vapauttavansa valloittamansa kansat itäisestä despotismista ja tuovansa ne läntisen, vapaan sivilisaation piiriin.¹⁹¹ Ja kuten Jumala Exoduksen kertomuksessa, myös Britannia toteutti vapauttajan tehtäväänsä ”kohotetun käden voimalla.” Tästä pääsemme myöskin siihen tärkeään huomioon, että uskonnon ja nationalismin suhde on varsin monipuolinen ja mutkikaskin. Anthony D. Smith puhuu kansallisia identiteettejä käsittelevässä kirjassaan uskonnollisen ja etnisen identiteetin samankaltaisuudesta ja niiden keskinäisestä vuorovaikutuksellisuudesta. Molemmat juontuvat hänen mukaansa samoista kulttuurisista luokittelumääritelmistä.¹⁹² Smith esittää, että nationalismi on perusteiltaan sekulaari ideologia, mutta että sen on täytynyt menestyäkseen kyetä vetoamaan uskonnollisiin tunteisiin.¹⁹³ Kristinuskon näyttelikin merkittävää roolia brittiläisen kansallistunteen ja vapauden idean muodostumisessa.¹⁹⁴ Samoin laajentumishaluisen nationalismin ja sitä kautta imperialismin ideologisella kehityksellä on uskonnolliset juuret. Pasi Ihalaisen mukaan englantilaiseen identiteettiin, jonka pohjalta Britanniaa alettiin rakentaa, oli jo keskiajalta lähtien kuulunut ajatus Jumalan antamasta lähetystehtävästä.¹⁹⁵ Anthony D. Smith mainitseekin Englannin yhtenä esimerkkinä puhuessaan keskiaikaisista kuningaskunnista ja kansoista, jotka näkivät itsensä Israelin perillisinä ja Jumalan valittuina.¹⁹⁶ Valittu kansa-ajattelun katsotaan voimistuneen reformaation jälkeen Englannissa, kuten monessa muussakin protestanttiseksi kääntyneessä maassa, kun oma yhteisö alettiin nähdä ”protestanttisena *kansakuntana*.” Englannin ohella vastaavia ajatuksia esiintyi myös Alankomaissa ja protestanttisessa Ruotsissa.¹⁹⁷ Raamatullisten ”valittu kansa-” ja ”luvattu maa-” ajattelutapojen yhteydet imperialismiinkin ovat selkeät. Kyseiset ajattelutavat ovat vahvassa yhteydessä uudisasutukseen ja uskonnollisiin liikkeisiin,¹⁹⁸ jotka näyttelivät merkittävää roolia lähetysaarnajien ja vastaavien tahojen

¹⁹⁰ Ihalainen 2002 (B), s. 74-75.

¹⁹¹ Ferguson 2004, s. 114.

¹⁹² Smith 1991, s. 8.

¹⁹³ Smith 1991, s. 49.

¹⁹⁴ Ihalainen 2002 (B), s. 75.

¹⁹⁵ Ihalainen 2002 (B), s. 85.

¹⁹⁶ Smith 1991, s. 50.

¹⁹⁷ Saukkonen 2004, s.99.

¹⁹⁸ Grosby 2007, s. 102.

toteuttamassa “vapaaehtoisessa,” kansanomaisessa imperialismissa.¹⁹⁹ Anthony D. Smith näkee monissa nationalismeissa esiintyvän valitun kansan myytin myös prosessina, jossa kansakuntaa rakennettaessa kansan menneisyys ja kansallinen kulttuuri asetetaan uskonnon rinnalle, tai jopa sen tilalle. “Kansasta” tulee tällöin uskonnollis-henkisen pelastuksen ja valaistuksen kohteen sijaan sen lähde.²⁰⁰ Smith luetteleekin muutamia nationalismiin luomia ja tarjoamia funktioita, joiden yhtäläisyydet uskonnollisuuteen eivät ole vaikeasti hahmotettavissa. Kansalliset symbolit tarjoavat “kansaan” kuuluville “pyhiä” asioita, objekteja, joilla on historiallista ja henkistä arvoa. Samoin ne tuottavat subjekteissaan voimaantumisen ja henkisen täyttymyksen tunnetta, ja tarjoamalla myyttien kautta ajatuksia kansan alkuperästä ja edeltäjistä sekä sukulaisista auttavat kansalaisia määrittelemään itsensä ja paikkansa maailmassa.²⁰¹ Tällaisessa nationalismiin hybridiuskonnollisessa esiintymistavassa museoilla on merkittävä rooli kansallisten symbolien ja - British Museumin Egyptiläisten esineiden tapauksessa - kansan voitonmerkkien säilytyspaikkana. Museoiden uskonnollisävytteisestä roolista puhutaan tarkemmin luvussa 4.

Kuvatessaan egyptiläisten työkaluja opaskirja paitsi käyttää termiä tyrannia, niin myös viittaa suoraan Raamatun kertomukseen israelilaisten orjuudesta Egyptissä ja heidän paostaan.²⁰² Kertoessaan Egyptin historiaa opaskirja käyttää useassakin kohdassa Raamatun tarinoita esimerkkinä, jolla on ilmeisesti pyritty herättämään vierailijan kiinnostus, olivathan Raamatun kertomukset, kuten ne ovat edelleenkin, osa yleissivistystä länsimaissa. Esimerkkejä tästä ovat viittaukset Exoduksen lisäksi myös sitä edeltävään Joosefin tarinaan:

The period of the foreign domination has a particular interest on account of its connection to Bible history. It appears from chronological calculations... that it was towards the end of Hyksos rule that the patriarch Joseph was sold into Egypt.²⁰³

On mielenkiintoinen huomio, että opaskirjojen teksteissä ei näy merkkejä kriittisestä raamatuntutkimuksesta. Edellinen tekstiote puhuu Joosefin kertomuksesta kuin todellisista historiallisista tapahtumista ja pyrkii soveltamaan ne yhteen muun historiatiedon kanssa. Samoin vuoden 1895 opaskirjan tekstistä löytyy ote, jossa pyritään yhdistämään Vanhan

¹⁹⁹ Ferguson 2004, s. 119.

²⁰⁰ Smith 1991, s. 64.

²⁰¹ Smith 1991, s. 16-17, 22.

²⁰² A Guide to the Exhibition Galleries 1888, s. 79.

²⁰³ ”Vieraan vallan aika on kiintoisa yhteyksistään raamatulliseen historiaan. Kronologisten laskelmien mukaan... hyksojen valtakauden loppuaikoina patriarkka Joosef myytiin Egyptiin.” A Guide to the Exhibition Galleries 1892, s. 40.

testamentti historiallisiin tapahtumiin.

“We know how the sons of Jacob came with their father and dwelt ‘in the best of the land - in the land of Goshen,’ and how their race ‘increased abundantly, and multiplied, and waxed exceeding mighty; and the land was filled with them...’”²⁰⁴

On helppo kuvitella, että tämän vuoksi opaskirjaa lukenut 1880-luvun museokävijä yhdisti muinaisen Egyptin historiaan, ja sitä kautta myös silloiseen nyky-Egyptiin, voimakkaan raamatullisia miellelyhtymiä. Nämä miellelyhtymät olivat todennäköisesti varsin negatiivisia. Raamatussa muinaisella Egyptillä on pitkälti rooli heprealaisten, Jumalan valitun kansan, orjuuttajana ja vihollisena, joka kohtaa Jumalan vihan vitsauksien muodossa. Tästä syntyy moraalinen hierarkia emämaan ja imperiumin osan välille. Toisaalla on Israelin kaltaisena juutalais-kristillisen perinteen omaksunut Britannia, toisaalla taas sekä menneisyydessä että nykyisyydessä toisuskoinen Egypti. Tässä kahden maan välille rakennetussa hierarkiassa kristillinen Britannia nähdään ja näytetään parempana. Näin rakentui aineellisen maailman valtasuhteen lisäksi myös moraalinen hierarkia, jossa toisen menneisyyttä leimasi pakanallisuus, tyrannia ja orjuus, toisen menneisyydessä puolestaan vaikuttivat kristinusko, vapaus ja valistuneisuus.

Lisäksi on olemassa mahdollisuus, että opaskirjoissa esiintyvät viittaukset Raamattuun ovat paitsi uskonnon ja nationalismin yhteen sulautumista sekä kristillisen Britannian asettumista pakanallisen ja islaminuskaisen Egyptin yläpuolelle, myös yksi geopolitiittisen argumentoinnin tapa. On muistettava kristinuskon merkitys laajentumishaluiselle nationalismille 1800-luvulla. Raamatun tarinoiden tapahtumapaikkana Egyptillä oli kulttuurista merkitystä briteille (ks. luku 2.2.). Kun museo rakensi ja muistutti kävijöilleen opaskirjojen kautta egyptiläisten esineiden Raamattuun ja raamatullisiin tapahtumiin liittyvistä merkityksistä, Britannian valta Egyptissä muuttui maantieteellisen alueen poliittisesta hallinnasta uskonnollisesti merkittävän alueen hallinnaksi. Tällöin brittiläinen imperiumi sai asemalleen ja toiminnalleen uskonnollisen mandaatin ja raamatullista arvovaltaa.

Huomionarvoinen on myös se seikka, että opaskirjoissa ei puhuta lainkaan niiden kirjoittamisen aikaisesta nyky-Egyptistä. Tämän voi myös nähdä osana orientalistisen tieteen ja tutkimuksen avulla toteutetusta, hallintaan tähtäävästä konstruoimisesta. 1800-luvun

²⁰⁴ “Tiedämme kuinka Jaakobin pojat saapuivat isänsä kanssa ja asettuivat ‘maista parhaimpaan, Goshenin maahan’, ja kuinka heidän rotunsa ‘lisääntyi, vahvistui ja kasvoi, kunnes maa oli heitä täynnä...’” A Guide To The Exhibition Galleries 1895, s. 35, 46-47.

orientalismissa oltiin pitkään kiinnostuneita vain tutkimuskohteen klassisesta ajasta nykyisen “orientin” sijaan.²⁰⁵ Orientalismissa oli Edward Saidin mukaan pitkälti kysymys idän valloittamisesta tuntemuksen ja sitä kautta tapahtuvan uudelleen luomisen kautta: mutta tämä tietämys koski pikemminkin idän menneisyyttä. Tutkimuksen myötä muinaisuus korvasi nykyisyyden ihmisten mielikuvissa idästä, ja sen myötä itää arvioitiin ja tulkittiin lännessä menneisyyden, ei nykyisyyden kautta.²⁰⁶ Siispä muinaiset työkalut, joille esille asettamisen ja opaskirjan kautta luotiin symbolinen yhteys orjuuteen, edustivat siis museossa esillä ollessaan paitsi lännen ulkopuolisen kulttuurin despotismia, myös ajatusta, että orjuus ja riisto kuuluivat menneisyyteen, eivät brittiläiseen sivilisaatioon. Tähän liittyen on nostettava esiin eräs seikka nykypäivän British Museumin kokoelmissa. Museon nykyisen Egypti-salin seinällä on pieni lasivitriini, jossa säilytetään modernin ajan Egyptiin liittyviä esineitä. (Kuva 3.1.2.) Vitriinin vieressä on ilmoitus, että sen sisältämät esineet ovat otteita modernin Egyptin kokoelmasta, jota museo kerää uutena projektinaan. Se, että British Museum kerää esineistöä modernista Egyptistä ja tuo tällä vitriinillä sen esille muutoin lähes yksinomaan maan menneisyydelle omistettuun saliin, on huomionarvoinen ero verrattuna 1800-luvun lopun näyttelytilojen museosemioottiseen rakenteeseen, jossa pelkän menneisyyden presentaatiolla tuolloin miehitetyltä Egyptiltä vietiin sen nykyisyys.

Kuva 3.1.2. Nykyajan Egypti British Museemissa mahtuu yhteen pienehköön vitriiniin. (Tekijän kokoelmat, 17.9.2018.)

²⁰⁵ Said 1978 (2003), s. 52.

²⁰⁶ Said 1978 (2003), s. 92.

Samoin vitriinissä oleva arabiankielinen mainos, jossa esiintyy viittaus muinaisen Egyptin kuuluisaan kuningatar Nefertitiin, edustaa tapaa, jolla moderni Egypti hyödyntää menneisyyttään omassa yhteiskunnassaan ja kulttuurissaan, on selvä ero 1800-luvun British Museumin tapaan omia egyptiläinen esineistö brittiläiseen kontekstiin. Toisaalta taas pieni vitriini täynnä vaatimattomia, arkisia esineitä keskellä salia täynnä suurikokoisia patsaita edustaa yhä merkityskonstruktiota, jossa Egyptin menneisyys on merkittävämpää ja mielenkiintoa herättävämpää kuin sen nykyisyys. Ajan ja menneisyyden hallitsemisesta Egypti-kokoelmien kautta puhutaan niin ikään tarkemmin luvussa 4.

Brittiläisen nationalismin ideaan sivilisaatiosta ja vapaudesta liittyy paitsi juutalais-kristillisen myös kreikkalais-roomalaisen perinteen merkitys. Kreikkalais-roomalainen kulttuurivaikutus ja sen rooli brittiläisessä nationalismissa tulee British Museumissa esille jo rakennuksen ulkomuodossa, kuten aiemmin on todettu. Mitä Egypti-kokoelmiin tulee, on kiintoisaa huomata tapa, jolla 1880-luvun oppaat kuvaavat egyptiläisiä muinaisjumalia: ne rinnastetaan roomalaisiin, suurin piirtein vastaaviin jumaliin.²⁰⁷ Egyptiläiset jumalat esitetään näin kreikkalais-roomalaisten jumalhahmojen esikuvina. Tietty yhteys ja vaikutteiden otto näiden kulttuuripiirien välillä on historiallisesti varsin mahdollinen, mutta opaskirjojen tapa puhua egyptiläisistä jumalista ja mytologisista olennoista ja paikoista kuin eri nimillä kulkevista kreikkalaisista vastaavista antaa ymmärtää kyseessä olevan kreikkalais-roomalaisesta, eli länsieurooppalaisesta kulttuurisentrismistä. Edward Saidin mukaan “orientin” ymmärtäminen tapahtui eurooppalaisessa kulttuurissa paljolti analogioiden kautta.²⁰⁸ Samalla tavoin kuin profeetta Muhammed rinnastettiin keskiaikaisissa teksteissä Kristukseen, egyptiläiset jumalat rinnastettiin opaskirjoissa kreikkalaisiin jumaliin mahdollisesti siksi, että ne tulisivat rooleiltaan ja merkityksiltään museovieraalle selkeämmiksi 1800-luvun koulutetulle britille tutun ja ymmärrettävissä olevan klassisen antiikin kautta. On kuitenkin kiintoisaa huomioda, että 1890-luvulla opaskirjat luopuvat tästä rinnastustavasta.²⁰⁹ Muinaisen Egyptin henkilö- ja paikannimet mainitaan näissä oppaissa alkuperäisessä asussaan, joskin alkuperäisnimet mainitaan yhdessä kreikkalaisten ja raamatullisten vastineittensa kanssa.²¹⁰ Tämä kertoo selvästi muinaista Egyptiä koskevan tiedon määrän lisääntymisestä ainakin tutkijapiireissä. Yleisen Egypti-tietoisuuden määrä kuitenkin lienee

²⁰⁷ A Guide to the Exhibition Galleries 1880, s. 115.

²⁰⁸ Said 1978 (2003), s. 60.

²⁰⁹ A Guide to the Exhibition Galleries 1892, s. 38-40.

²¹⁰ A Guide to the Exhibition Galleries 1892, s. 49.

vielä ainakin vuonna 1892 ollut verraten harvalukuista, ainakin päätellen kyseisen vuoden opaskirjan johdannon viimeisestä tekstikappaleesta:

... the main facts of Greek and Roman history and mythology are within the knowledge of most; and any deficiency may be readily supplied from the numerous books of reference... (T)hus the unique character of the Museum collections of Egyptian and Assyrian antiquities justified the insertion of historical sketches and other aids to a better understanding of them...²¹¹

Vaikka oheisen tekstilainauksen perusteella muinaisesta Egyptistä ei opetettu 1800-luvun lopun brittiläisissä kouluissa ja oppilaitoksissa, Egypti-kokoelmien koon huomattava kasvu vuoden 1882 jälkeen kertoo Egyptiä kohtaan tunnetusta kiinnostuksesta museologisella tasolla. Koska museo hankki uusia egyptiläisesineitä lahjoituksina ja ostoina ja asetti niitä esille, egyptiläisille esineille oli kysyntää museoissa.

Tämä lisääntyneen tiedon ja tiedonvälityksen erottuminen opaskirjojen tekstin sävyssä ja sisällössä pitää sisällään myös erään toisen kulttuurihistoriallisen kerrostuman. Opaskirjojen kuvaukset museon esineistä nimittäin kertovat myös ilmiöstä, joka kuului vahvasti paitsi 1800-luvun nationalismiin, myös museolaitoksen ja -aatteen kehitykseen tuon vuosisadan aikana. Tämä ilmiö on koulutus- ja kasvatusaate. Monesta nationalismin teoriasta löytyy ajatus, että kansakunnan kehittymiselle on välttämätöntä jo varhaisesta lapsuudesta lähtien alkava koulutus. Tällä tavoin kasvatetaan kansalliset arvot, muistot ja myytit omaksuneita, poliittisesti ja yhteiskunnallisesti valveutuneita kansalaisia.²¹² Tämä ajatus pohjautuu myös sekä klassisen antiikin että kristinuskon perinteeseen: kreikkalainen sivilisaatio oli puhunut ihmiskunnan kasvattamisesta²¹³ ja kristillinen perinne vaati, että perisyntiin langennutta ihmiskuntaa oli kasvatettava moraalisesti koulutuksen kautta.²¹⁴ Jo vuoden 1880 opaskirjan esipuhe korostaa museokokoelmien tarkoituksen olevan kävijän kouluttaminen ja sivistäminen.

...it may be excusable to point out that they (the collections) are exhibited not as mere objects of curiosity, or of passing interest, but as means of direct instruction in art, archaeology, and natural science. It would seem, however, that this truth is far from being generally recognized.²¹⁵

²¹¹ ”Kreikkalaisen ja roomalaisen mytologian keskeiset faktat ovat useimpien tiedossa, ja puutteita tiedoissa voi helposti paikata lukuisista lähdeeteoksista... (S)iksi museon egyptiläisten ja assyrialaisen antiikkiesineiden kokoelmien ainutlaatuinen luonne oikeuttaa historiallisten kuvitusten ja muiden apuvälineiden lisäämisen niiden parempaa ymmärtämistä varten.” A Guide to the Exhibition Galleries 1892, s. xliii.

²¹² Smith 1991, s. 65.

²¹³ Nisbet 1980, s. 61.

²¹⁴ Read 1958, s. 4.

²¹⁵ ”... on syytä huomauttaa, että ne (kokoelmat) eivät ole esillä vain uteliaisuuden tai ohimenevän

Esipuhe myös päättyy seuraavaan toivomukseen:

Before long, it may be hoped, the custom will be formed of instructing pupils from the very objects here presented, rather than from written descriptions and engraved plates. From the interest so awakened will grow a love for studies connected with the museum collections not so easily engendered by tuition from the book.²¹⁶

Opaskirjojen johdantojen kirjoittajat ovat siis jatkuvasti, läpi 1800-luvun viimeisten vuosikymmenten, tahtoneet esittää museonsa yleisölle oppimisen ja kouluttautumisen tapahtumapaikkana, eikä vain vaikuttavien ja näyttävien esineiden varastotilana. Museon kokoelmien näytteillä oloon liittyi toive, että ne innostaisivat ihmisiä taiteen, historian ja kulttuurin harrastamiseen ja että niitä hyödynnettäisiin koulujen opetuksessa. Koko sanan ”museo” alkuperä onkin, kuten jo johdannossa todettiin, muusien tempeleissä, jotka olivat tiedon ja tutkimuksen paikkoja.²¹⁷ Tässä on mielenkiintoista palata museon esinekeskeisyyden pohtimiseen. Edward Saidin mukaan orientalismi on verrattain tekstipainotteinen ilmiö. Se perustui paljolti tekstien tulkintaan, uusien tekstien kirjoittamiseen tulkittujen tekstien pohjalta ja näiden uusien tekstien lukemiseen ja niistä kirjoittamiseen. Orientalistinen tutkimus oli pääasiassa tekstuaalinen ilmiö.²¹⁸ On mielenkiintoista verrata tätä siihen, mitä David Lowenthal puolestaan kirjoittaa reliikkien saavutettavuudesta. Hänen mukaansa reliikit, jollaisiksi luettakoon tässä tapauksessa museoesineet, toimivat ehkä tekstejä tehokkaamminkin menneisyyden välittäjinä. Toisin kuin vanhat tekstit, ne eivät vaadi käyttäjältään varsinaista tietoista perehtymistä, vaan tulevat luoksemme ilman että siihen edes varsinaisesti pyrimme. Ne myös luovat suoran, konkreettisen kontaktin menneisyyteen materiaalisina todisteina siitä, että se on ollut joskus samaa aistein havaittavaa ja käsin kosketeltavaa todellisuutta kuin kokijan elämä nykyisyys.²¹⁹ Ottaen huomioon, että museon opaskirjoihin sisältyi toive esineiden toimimisesta innoittajina syvempään perehtymiseen, voidaan päätellä, että museoesineiden merkitys menneisyyden tekemisessä helpommin saavutettavaksi ymmärrettiin 1800-luvun loppupuolella yhtä lailla kuin nykypäivänäkin. Vaikeasti ymmärrettävien ja

kiinnostuksen kohteena, vaan keinona taiteen, arkeologian ja luonnontieteitten suoraa opetusta varten. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tätä tosiasiaa ei vielä yleisesti tunnusteta. ”A Guide to the Exhibition Galleries 1880, s. xix.

²¹⁶ ”Toivon mukaan ennen pitkää syntyy tapa opettaa oppilaita täällä esitettyjen esineiden kautta kirjoitettujen kuvausten ja kaiverrettujen laattojen asemasta. Näin heränneestä kiinnostuksesta kasvaa museokokoelmiin yhdistyvä rakkaus opintoja kohtaan, jota ei niin helposti saavuta kirjasta lukemisen kautta. ”A Guide to the Exhibition Galleries 1880, s. xix.

²¹⁷ Pearce 1992, s. 51.

²¹⁸ Said 1978 (2003), s. 52 & 92-93.

²¹⁹ Lowenthal 1985, s. 245.

sisällöltään asiantuntijoiden käännot varassa olevien tekstien sijaan British Museum asetti näytille esineitä, jotka loivat konkreettisen, aistein havaittavan yhteyden menneisyyteen, jota kävijöille haluttiin opettaa. Toisaalta tekstien ja tekstuaalisuuden suuri merkitys museolle näkyy opaskirjojen, tekstimuotoisten oppaiden käytössä, varsinkin koska niissä ei varsinkaan 1880-luvulla ole käytännöllisesti katsoen lainkaan visuaalista materiaalia. Pitkän aikaa 1890-luvullakin ainoat kuvat oppaissa ovat karttoja näyttelyn käsittelemistä alueista ja museon pohjapiirroksia.²²⁰ Vuoden 1895 opas kertoo näyttelyissä kerrotaan olevan myös valokuvamateriaalia, mutta vain yhdessä muumioiden valokuvia esittelevässä telineessä ensimmäisessä egyptiläissalissa.²²¹ Vasta vuodelta 1898 peräisin olevassa, varta vasten egyptiläissaleille varatussa erillisessä oppaassa on kuvia itse näyttelyesineistä, pääasiassa muumioista ja sarkofageista.²²² Tämä on varsin erikoista, sillä 1800-luku oli valokuvan ja visuaalisuuden aikakausi.²²³ Kenties British Museumin toiminnassa näkyy länsimaisen kulttuurihistorian pitkä jakautuneisuus visuaaliseen ja tekstuaaliseen kulttuuriin. 1950-luvulla eläneen brittiläisen taide- ja koulutusfilosofi Herbert Readin mukaan länsimaiseen kulttuuriin välittynyt seemiläisen perinnön kuvavastaisuus, siitä juontunut kristillinen aistivastaisuus ja aristoteelisen logiikan perintöä oleva rationalistisen oppimiskäytännön korostus ovat jakaneet kuvan ja tekstin omiksi erillisiksi oppimisen lokeroiksi.²²⁴ Tällaista erottelua Read piti heijastumana länsimaisen sivilisaation jakautuneesta luonnosta, jolla hän tarkoitti muun muassa dualistisen maailmankuvan jakoa mielen ja materiaalin ulottuvuuksiin.²²⁵ Tästä jakolinjasta ja sen roolista museoissa puhun enemmän luvussa 4.

Museon kasvatuksellinen rooli oli merkittävä sekä nationalistisen kansallisvaltion että globaalin imperiumin rakentamisessa. Sen avulla kasvatettiin kansallismielisiä kansalaisia sekä ylläpitämään kansallisvaltiota että rakentamaan imperiumia, ja sillä myös kasvatettiin niin kansallisvaltion kuin imperiuminkin arvoa edistämällä tieteitä, taiteita ja kulttuuria. Johtokunnan kokouspöytäkirjoista peräisin olevan tekstiotteen perusteella museoiden merkitys kansankasvatuksessa ja kulttuurin edistäjinä oli tiedostettu myös hallitustasolla:

“...Mr. J. Collings gave notice in the House of Commons... that he would move next session for a select committee to consider how far and in what manner the British Museum and other state institutions can be made

²²⁰ A Guide to the Exhibition Galleries 1892, s. 30-31.

²²¹ A Guide to the Exhibition Galleries 1895, s. 110-112.

²²² A Guide to the First and Second Egyptian Rooms 1898, plates I-XL.

²²³ Salmi 2002, s. 123.

²²⁴ Read 1958, s. 63-64.

²²⁵ Read 1958, s. 216.

available for the promotion of science and art in the provinces;...”²²⁶

Samoin *Daily News* kirjoittaa marraskuussa 1888 parlamentin valtionrahoituksesta päättävän komitean (committee of supply) keskusteluista. Artikkelissa mainitaan komitean jäsenten vaatineen toimenpiteitä keskiluokan koulutusta varten ja kuvaillaan äänestysprosessia, jossa myönnettiin määrärahoja British Museumille ja muille instituutioille.²²⁷ British Museum oli siis mukana valtiollisen tason ohjelmissa, joilla pyrittiin edistämään tieteen ja taiteen kehitystä kotimaassa.

1800-luku oli aikakausi, jolloin moni modernin maailman ilmiö kehittyi nykyiseen muotoonsa (aiheesta laajemmin luvussa 4.). Näihin ilmiöihin kuului myös uudenlainen elämiskulttuuri, joka tuli parhaiten esille vuosisadan maailmannäyttelyissä ja uusissa museoissa. Maailmannäyttelyt ja museot ovat instituutioina hyvin samanlaisia ilmiöitä. Molemmissa oli 1800-luvulla, ja mahdollisesti myös nykyään, keskeisenä tavoitteena itsensä presentaatio. Toisin sanoen, ne olivat materiaalisilla menetelmillä tapahtuvaa kansallisten identiteettien rakentamista ja nationalististen pyrkimysten legitimoimista.²²⁸ Tämä yhtäläisyys tiedostettiin jo 1800-luvulla,²²⁹ olihan sekä museoilla että maailmannäyttelyillä yhteinen ongelma: niiden tavoitteena oli sivistys- ja opetustoimen yhdistäminen viihdyttävyyteen ja näyttävyyteen,²³⁰ mutta tasapainon löytäminen näiden kahden tavoitteen välillä oli vaikeaa. Vuoden 1888 opaskirjassa Egypti-kokoelmien kiinnostavuus muiden kuin alan opiskelijoiden silmissä jopa kyseenalaistetaan.²³¹ Opaskirjoja tutkimalla törmää kuitenkin siihen huomionarvoiseen asiaan, että 1890-luvun opaskirjoissa aiemman lainauksen kaltaiset, johdannossa selvästi ilmaistut toiveet museon koulutuksellisesta käytöstä katoavat. Tämä voi olla merkki siitä, että ainakin osa 1880-luvun opaskirjojen johdantojen kirjoittajien toiveista toteutui: museoista tuli koulutuksen väline,²³² tai ainakin British Museum pyrki omaksumaan kansanopetusmaisemman lähestymistavan, mitä voi päätellä myös tekstin muuttuneesta sävystä verrattuna 1880-luvun oppaisiin. 1890-luvulla opaskirjojen teksti on koulukirjamaisempaa: termien selitystä ja maantieteellistä kuvailua on enemmän, ja mukana

²²⁶ “...herra J. Collings ilmoitti alahuoneessa... että hän aikoi varata seuraavan istunnon valikoidulle komitealle pohtia kuinka ja missä määrin British Museum ja muut valtiolliset instituutiot voidaan avata taiteiden ja tieteiden edistämiseksi maakunnissa...” Vol. XLI, 14 Oct 1882, s. 16,097.

²²⁷ *Daily News*, 17 Nov 1888.

²²⁸ Syrjämaa 2007, s. 5 & 13.

²²⁹ Syrjämaa 2007, s. 64.

²³⁰ Syrjämaa 2007, s. 18.

²³¹ A Guide to the Exhibition Galleries 1888, s. 61.

²³² Nykyään British Museumissa näkeekin paljon koululais- ja opiskelijaryhmiä.

on, kuten sanottua, myös karttoja.

British Museum toimi nationalistisena museona sekä symbolisella tasolla että pragmaattisemmassa merkityksessä. Arkkitehtonisesti se loi yhteyden Rooman valtakuntaan ja antiikin Kreikkaan, joiden edustaman historiallisen ja kulttuurisen jatkumon perillisenä brittiläinen imperiumi halusi nähdä itsensä. Toimimalla egyptiläisten muinaisesineiden säilytyspaikkana ja määrittelemällä niille kulttuurihistoriallisen kontekstin, jonka sitten esitteli näyttelyiden ja opaskirjojen kautta vierailijoille, se rakensi kulttuurista ja moraalista hierarkiaa itsensä ja alusmaidensa välille imperiumin emämaana ja keskuksena. Tässä olivat välineinä kreikkalais-roomalainen ja juutalais-kristillinen kulttuuriperinne, joiden varaan brittiläisen kansallisvaltion ja imperiumin ideologia rakentui, ja niiden rinnastaminen itämaiseen, pakanalliseen ja despoottiseen Egyptiin. Lisäksi British Museum edusti kansankasvatuksellisena instituutiona 1800-luvun nationalismiin kuuluvaa ajatusta kansakunnan kehittämisestä sivistyksen ja koulutuksen kautta. Tässä kaikessa oli kyse siitä, kuinka British Museum toimi imperiumin rakentajana nationalistisella, kansakuntien tasolla. Seuraavaksi tarkastelen opaskirjoja selvittääkseni, mitä British Museumin kokoelmat kertovat toisesta 1800-luvun nationalismin ja imperialismien keskeisestä piirteestä, nimittäin kilpailusta paitsi kansakuntien, myös imperiumien välillä.

3.2. Imperiumien väliset suhteet

Britannia oli ehkä suurin 1800-luvun jälkipuolen imperiumeista, mutta se ei ollut ainoa. Venäjä hallitsi valtaamiaan alueita Aasiassa ja Itä-Euroopassa, Itävalta-Unkari pyrki vahvistamaan asemiaan Balkanilla ja Ranska, Saksa ja Italia harjoittivat Britannian tavoin laajentumispolitiikkaa Afrikassa.²³³ Ajanjakson historiaa leimaavatkin kansainväliset jännitteet eurooppalaisten imperiumien laajentumishalujen törmätessä toisiinsa siirtomaissa. On myös syytä muistaa, että Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän historiassa on vaikuttanut myös turkkilaisjohtoinen Osmanien valtakunta. Eurooppalaisten tapaan se valloitti näiden seutujen maita pyrkien luomaan niihin oman mallinsa mukaisen yhteiskunnan ja istuttamaan niihin oman kulttuurinsa.

Ottomaanien valtakunnan rooli yhtenä Afrikan ja Lähi-idän miehittäjävalloista sekä sen sijainti Euroopan ja Aasian mannerten risteyskohdassa tekee siitä mielenkiintoisen tapauksen imperialismien historiassa. Toisaalta se oli eurooppalaisten ohella yksi alueella toimineista

²³³ On syytä muistaa myös Hollannin, Belgian, Portugalin ja Espanjan siirtomaat Afrikassa, Amerikassa ja Aasiassa. Lisäksi Japani oli noussut Aasiassa eurooppalaistyylliseksi imperiumiksi.

laajentumishaluisista imperiumeista, jonka kanssa Britannia ja muut imperiumit saattoivat tehdä yhteistyötä, mutta toisaalta se oli eurooppalaisten silmissä heitä alempiarvoisempi, despoottinen aasialainen valtakunta.²³⁴ Eurooppalaiset pyrkivät usein heikentämään Turkia tukemalla toisaalta sen alueella eläviä, usein huonossa asemassa olevia kristittyjä kansakuntia, kuten kreikkalaisia ja romanialaisia, toisaalta taas myös islaminuskoisia kansoja, jotka sen alaisuudessa elivät. Jännitteet Euroopan suurvaltojen ja Turkin välillä ovat olennainen osa Egyptin historiaa 1800-luvulla ja siten tärkeä näkökulma, josta käsin tarkastella British Museumin egyptiläiskokoelmia. Tässä käsittelyluvussa painopiste on kuitenkin Britannian ja manner- Euroopan imperiumien välisten suhteiden heijastumisesta museon kokoelmiin, joten Osmanien valtakunnan rooli nostetaan esille vain niissä tapauksissa, kun se liittyy niihin.

Yleinen käsitys eurooppalaisten imperiumien vastakkainasettelusta korostaa antipatioita Britannian ja Saksan välillä. Oli kyse asevarustelusta tai siirtomaakilpailusta, niin Brittiläisen imperiumin päävastustajaksi Euroopan siirtomaavalloista mielletään juuri Saksa. Populaarikulttuurilla on ollut vahva rooli tämän käsityksen syntyisessä: 1800-luvun loppupuolelle sijoittuvat elokuvat, sarjakuvat ja jännitysromaanit kuvaavat usein brittien ja saksalaisten antipatioita ja maiden välistä jännitettä. Tähän yleiseen kuvaan Saksasta ja Britanniaa toistensa historiallisina päävihollisina ovat epäilemättä vaikuttaneet 1900-luvun maailmanpoliittiset tapahtumat. Sekä ensimmäisessä että toisessa maailmansodassa Britannia ja Ranska tekivät yhteistyötä Saksaa vastaan.

Kun British Museumin opaskirjoja 1800-luvun jälkipuolelta tarkastelee tätä lähtökohtaa vasten, lukija voi hämmentyä siitä, kuinka mikään ei tunnu viittaavan pyrkimykseen korostaa British Museumin ja Britannian paremmuutta juuri saksalaisiin museoihin ja Saksan valtioon nähden. Sen sijaan huomio kiinnittyy siihen, kuinka egyptiläisgallerioihin kuuluvan etelägallerian keskeinen nähtävyys on Rosettan kivi.²³⁵ (**Kuva 3.2.1.**) Tämä kivitaulu, johon on kaiverrettu sama teksti egyptiläisin hieroglyfein ja kreikkalaisin kirjaimin, mahdollisti hieroglyfikirjoituksen avaimen hankkimisen ja antoi siten eurooppalaisille tiedemiehille ja museokävijöille mahdollisuuden oppia tuntemaan muinaisten egyptiläisten historiaa.

Siinä, että Rosettan kivi on juuri British Museumissa, ei ole sinänsä mitään yllättävää. Erikoiseksi asian tekee se, että kiven löysivät ranskalaiset joukot Napoleonin Egyptin-

²³⁴ Kysymys siitä, oliko ottomaanien valtakunta aasialainen, eurooppalainen vai euraasialainen imperiumi on mielenkiintoinen, mutta liian laaja käsiteltäväksi tämän tutkimuksen yhteydessä ilman, että se veisi tilaa varsinaiselta tutkimusaiheelta.

²³⁵ A Guide to the Exhibition Galleries 1888, s. 62.

sotaretken aikana vuonna 1798²³⁶ ja että hieroglyfikirjoituksen avaimen hankki ranskalainen tutkija Jean-Francois Champollion. Miksi Rosettan kiven kaltainen historiallisesti ja symbolisesti arvokas esine ei sitten ole ranskalaisessa museossa, tuomassa tieteellistä arvovaltaa Ranskalle ja ranskalaisille museoille? Miksi se on esillä British Museumissa, missä se on ollut vuodesta 1802 lähtien?²³⁷ Syynä tälle on, että kivi päätyi brittien haltuun Napoleonin Egyptin- sotaretken päättäneen Aleksandrian valloituksen myötä. Tätä sotahistoriallista tapahtumaa opaskirjatkin kuvailevat British Museumin Egypti-kokoelmien tärkeäksi alkutekijäksi.²³⁸ Rosettan kivi toimi Lontoon Trafalgar Squaren (**Kuva 3.2.2.. & 3.2.3.**) tavoin muistomerkkinä Napoleonin sodista ja niissä ranskalaisista saadusta voitosta. Tästä päästään historialliseen tosiasiaan, jonka maailmansotien ajan perinnön värittämä populaarikulttuuri usein unohtaa. Pitkälle 1880-luvun puolelle brittiläisen imperiumin tärkeimmät eurooppalaiset kilpailijat olivat Venäjä ja erityisesti Ranska. Seuraava katkelma *The Timesin* artikkelista kertoo paljon.

“It points out how it is precisely in their common hostility to England that French and Russian interests find the best field for combined operations...”²³⁹

Ranskan ja Venäjän ollessa päävastustajat siirtomaapolitiikassa Britannia harjoitti Saksaa kohtaan pitkään eräänlaista myöntöväisyysspolitiikkaa. Saksalle annettiin suhteellisen vapaat kädet niillä Afrikan alueilla, joita se havitteli.²⁴⁰ Kun palautamme mieleen taustoituvissa kuvailun Britannian ja Ranskan välisen kilvoittelun Egyptistä, Rosettan kiveä koskevien tekstien tarkastelu opaskirjoista saa mielenkiintoisia ulottuvuuksia. Paitsi tietoa esineestä museossa käyville kiinnostuneille, opaskirjat tarjoavat, yli sadan vuoden jälkeen, myös näkymän tavasta, joilla museon näyttelyt kertovat ajan suurvaltapolitiikasta ja siihen kuuluvasta arvovaltakilvoittelusta.

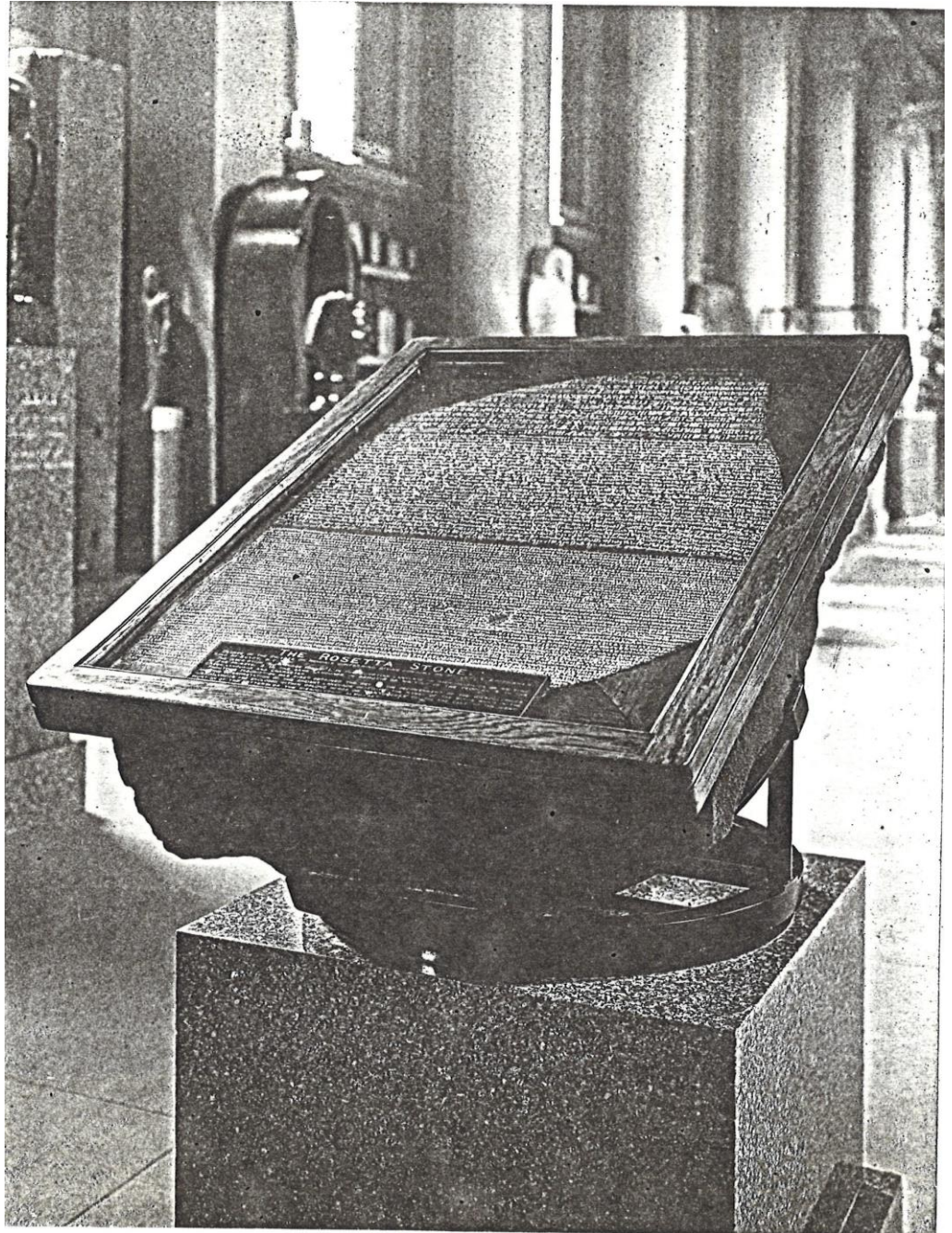
²³⁶ A Guide to the Exhibition Galleries 1892, s. 61.

²³⁷ A Guide to the Exhibiton Galleries 1892, s. 61.

²³⁸ A Guide to the Exhibition Galleries 1888, s. 61.

²³⁹ “On selvää, kuinka juuri yhteinen vihamielisyys Englantia kohtaan saa Ranskan ja Venäjän intressit toimivat parhaiten yhteisissä operaatioissa...” *The Times*, Nov 4th, 1893.

²⁴⁰ Ferguson 2004, s. 288.

Kuva 3.2.1. Rosettan kivi. Sir Benjamin Stone Photographs, 1907.

Kuva 3.2.2.: Nelsonin pylväs Trafalgra Square, Lontoo. (Tekijän kokoelmat 16.9.2018.)

Kuva 3.2.3. Trafalgar Square, Lontoo. (Tekijän kokoelmat, 16.9.2018.)

Tässä vaiheessa on hyvä palauttaa mieleen, että Egypti päätyi brittiläisen imperiumin hallintaan juuri vuonna 1882. Tätä ennen Britannia oli kilvoitellut Ranskan kanssa alueen hallinnasta ja vaikutusvallasta siellä aina Napoleonin sodista asti. Napoleon oli Egyptiin suuntautuneella sotaretkellään astunut Britannian arkaan paikkaan, turkkilaisten hallussaan pitämälle itäiselle Välimerelle. 1800-luvun loppupuolelle asti keskeinen osa Britannian ulkopolitiikkaa oli turvata ottomaanien valtakunnan vakaus ja yhtenäisyys ulkoisia ja sisäisiä uhkia vastaan. Koska itäisen Välimeren tärkeät satamat ja reitit Lähi-Itään sekä brittiläiselle imperiumille tärkeään Intiaan olivat turkkilaisten hallinnassa, oli briteille tärkeää pysytellä hyvissä väleissä Istanbulin sulttaanin kanssa.²⁴¹ Turkin koossa pitäminen oli briteille niin tärkeä kysymys, että he olivat sitä varten valmiit sotaan ja sodalla uhkailuun muita eurooppalaisia valtakuntia vastaan.²⁴² Tunnetuin esimerkki tästä on Venäjää vastaan käyty Krimin sota, mutta tutkimuksen kannalta relevantimpaa on kääntää katse Muhammad Aliin ja Egyptin nousuun 1840-luvulla. Egyptin avoin asettuminen ottomaanien valtakuntaa vastaan Muhammad Alin johdolla oli brittien kannalta huolestuttavaa kehitystä, koska se vaaransi heidän meri-imperiuminsa toiminnan kannalta tärkeän vakauden alueella. Siksi Britannia asettui tukemaan sulttaania Muhammad Alia vastaan, Ranskan taas asettuessa Syyrian valtauksen myötä tukemaan Egyptin käskynhaltijaa.²⁴³ Kilpailusta huolimatta nämä nousevat imperiumit olivat myös toimineet yhdessä. Niiden suhdetta voikin kuvailla erikoiseksi yhdistelmäksi kiivasta kilpailua ja yhteistyötä.²⁴⁴ Brittiläis-ranskalainen yhteishallinto ohjaili khediivi Tawfiqin hallitusta ennen nationalistien kansannousua Egyptissä ja sen kukistamista vuonna 1882.²⁴⁵ Vuoden 1882 kriisin ratkaisemiseksi laadittu sotilasoperaatio oli myös alun perin tarkoitettu toteuttaa Britannian ja Ranskan yhdistetyin voimin. Britannia oli kuitenkin vastahakoinen sotilaalliseen toimintaan yhdessä Ranskan kanssa. Ranskan aiemmin toimeenpanema Tunisian miehitys ja sen nostattama paikallinen vastarinta olivat herättäneet epäluuloa Britannian hallituksessa. Kuten *The Times* kirjoitti tammikuun 16. päivä julkaistussa artikkelissa:

“If a few badly-armed Arab tribes in Tunis required an army of occupation of more than 30,000 men, Egypt, with a united population of five millions and a well-armed and well-disciplined army, would require a very much larger force.”²⁴⁶

²⁴¹ Halmesvirta 2002, s. 180.

²⁴² Halmesvirta 2002, s. 187.

²⁴³ Halmesvirta 2002, s. 187.

²⁴⁴ Thomas & Toye 2017, s. 5.

²⁴⁵ Ferguson 2004, s. 232-233.

²⁴⁶ “Mikäli Tunisian harvalukuiset ja huonosti varustetut arabiheimot vaativat yli 30, 000 miehen miehitysarmeijan, niin Egypti viiden miljoonan yhdistyneellä väestöllään ja hyvin varustetulla sekä

Operaatiosta pelättiin seuraavan arabiväestön vastareaktio, joka oli Tunisiassa vaatinut Ranskalta odottamattoman suuren sotilaallisen ponnistuksen. Egypti oli isompi ja sotilaallisesti vahvempi, joten sen tapahtumiin puuttuminen sotilaallisesti sisälsi voimavaroja nielevän pitkittyvän konfliktin riskin. Egyptiläisten vastareaktion lisäksi Britanniaa huolestutti myös potentiaalinen Ranskan vaikutuksen kasvu Pohjois-Afrikassa ja Lähi-idässä. Ison-Britannian ulkopoliittikan hallitsevaksi piirteeksi oli Gladstonen toisen hallituksen aikana 1880-luvulla tullut imperiumin rakentaminen ja muiden valloitusten estäminen, jos niiden katsottiin uhkaavan Britannian etuja.²⁴⁷ Sotilasoperaation seurauksena Ranska voisi saada vaikutusvaltaa ja alueita, mikä olisi brittiläisen imperiumin kannalta huonoa kehitystä. Britit myös arvelivat, että yhteistoiminta Ranskan kanssa Egyptin kriisin suhteen tulkittaisiin muualla Euroopassa yritykseksi muuttaa alueen *status quota*.²⁴⁸ Tällaisen tulkinnan yleistyminen vaarantaisi Euroopan imperiumien välisen voimatasapainon, minkä säilyttäminen oli niin ikään yksi Britannian ulkopoliittikan keskeisistä tavoitteista.²⁴⁹ Ranska kuitenkin vetäytyi operaatiosta, ja kansannousun tukahduttaminen Egyptissä päättyi brittimiehitykseen.²⁵⁰ Kun kävi ilmi, että Britannia ei aikonut lähteä Egyptistä huolimatta vakuutteluistaan, että miehitys olisi ”väliaikainen,” yleinen reaktio Euroopassa oli pääosin kielteinen. Etenkin Ranskan vastaus tilanteeseen oli voimakas vastustaminen, ja brittejä syytettiin Ranskan kanssa Egyptin suhteen tehtyjen sopimusten rikkomisesta.²⁵¹ Maiden välit tulehtuivat pitkäksi ajaksi. Saksan ”rautakansleri” Otto von Bismarck, jonka ulkopoliittikan päätavoitteita oli Ranskan eristäminen mahdollisista liittolaisista, näki tässä tilaisuuden ja tarjosi Britannialle sopimusta yhteistyöstä Ranskaa vastaan.²⁵² Bismarckin ehdotus torjuttiin, mutta jo se, että se tehtiin, kertoo paljon siitä, missä määrin Britannian suhteet Saksaan olivat lämpimämmät kuin Ranskaan. Vasta vuonna 1904, kun suurvaltojen voima- ja liittolaisuussuhteet Euroopassa olivat muuttuneet, Ranska tunnusti Britannian vallan Egyptissä osana uutta *entente*-sopimusta.²⁵³

Sotamyyttien luonne ja poliittiset vaikutukset vaihtelevat huomattavasti sen perusteella, kuuluuko kansakunta sodan voittajiin vai häviäjiin.²⁵⁴ Brittiläinen ja ranskalainen

kurinalaisella armeijallaan vaatisi paljon suuremman joukon.” *The Times*, Jan 16, 1882.

²⁴⁷ Thomas & Toye 2017, s. 36, Halmesvirta 2002, s. 202.

²⁴⁸ Thomas & Toye 2017, s. 36.

²⁴⁹ Thomas & Toye 2017, s. 37, Halmesvirta 2002, s. 179.

²⁵⁰ Sagy & Wilson 1980, s. 191.

²⁵¹ Halmesvirta 2002, s. 202.

²⁵² Halmesvirta 2002, s. 203.

²⁵³ Ferguson 2004, s. 289.

²⁵⁴ Hutchinson 2007, s. 49.

kokemus Egyptissä olivat saman spektrummin kaksi päätä: Britannialle Egypti edusti voittoa ja hallintaa, Ranskalle tappiota ja kilpailijalle toiseksi jäämistä. Samalla tavoin brittiläisten ja ranskalaisten museoiden Egypti-kokoelmat edustivat kahta eri suuntaa samalla skaalalla. British Museumin egyptiläinen esineistö on sotasaalista ja voitonmerkkejä, materiaalisia, konkreettisia todisteita voitosta ja vallasta, joka oli todellisuutta. Ranskalaisten museoiden hallussa olevat egyptiläiset esineet kertoivat siitä, mitä kaikkea Ranskalla voisi olla, jos asiat olisivat menneet toisin ja voittoa ei olisikaan vienyt joku muu. British Museumin kokoelmat edustivat siis realiteetteja, ranskalaisten museoiden esineet fantasiaa.²⁵⁵

Rosettan kiven merkitys ranskalaisilta saatuna voitonmerkkinä tiivistyy sen sijainnissa British Museumin gallerioissa. Vuoden 1880 opaskirjassa museon Egypti-kokoelmiin eli egyptiläisiin gallerioihin kuuluvan etelägallerian, jossa Rosettan kiveä pidetään, osiossa kerrotaan tilasta ja kiven sijainnista siellä seuraavasti: "... in the center of the room is placed the celebrated Rosetta Stone..."²⁵⁶ Kiven mainitaan olevan huoneen keskellä, siis näkyvällä paikalla, jossa se kerää katseita. Lisäksi opas käyttää ilmaisua "celebrated" eli "juhlittu" tai "maineikas," korostaen kiven historiallista arvoa ja sitä kautta sen huoneen ja rakennuksen arvoa, jossa se sijaitsee. Kivi myös mainitaan ensimmäisten egyptiläisten esineiden joukossa, joten on todennäköistä, että se oli tarkoitettu yhdeksi museon vetonauloista, joilla houkuteltiin kävijöitä museoon sekä yhdeksi ensimmäisenä nähtävistä näyttelyesineistä, joita egyptiläisgallerioissa vieraileva museovieras näkisi. Tänäkin päivänä Rosettan kivi on ensimmäinen museo-objekti, jonka British Museumissa vieraileva henkilö näkee astuessaan sisään pohjakerroksen egyptiläisten veistosten (*Egyptian sculptures*) osastolle, ja yksi niistä esineistä, joiden vitriinien ympärillä kuhisee paljon turisteja kuvia ottamassa. Kun Rosettan kiveä tarkastelee lähemmin, voi siitä havaita seikan, joka entisestään nostaa esiin sen poliittista merkitystä. Kiven kylkiin on nimittäin kirjoitettu kullanvärinen kirjaimin tekstiä, jossa viimeistään muistutetaan sen olevan sotasaalista. Erityisesti tekstin erottaa, jos alkuperäistä kiveä vertaa kuvan 8 esittämään kopioon siitä. Katsojasta päin oikealla puolella lukee "presented by King George III"²⁵⁷ ja vasemmalla puolella "captured in Egypt by the British Army in 1801."²⁵⁸ Rosettan kiven suurvaltopoliittinen merkitys ei siis tullut pelkästään sen sijainnista British Museumissa, sen sijoittamisesta keskeiselle paikalle museon näyttelytiloihin eikä siitä, että kiven arkeologista merkitystä ja sen roolia museon vetonaulana korostettiin

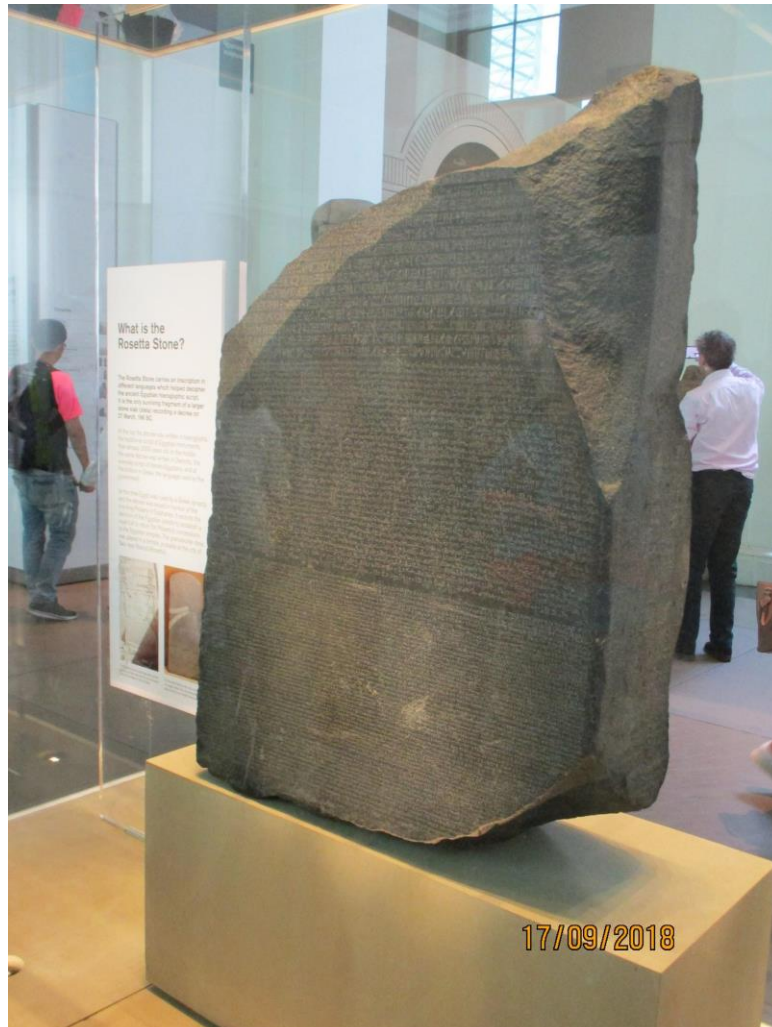
²⁵⁵ Said 1978 (2003) s. 169.

²⁵⁶ "...huoneen keskelle on sijoitettu maineikas Rosettan kivi..." A Guide to the Exhibition Galleries 1880, s. 109.

²⁵⁷ "Lahjoittanut kuningas Yrjö III."

²⁵⁸ "Ottanut haltuun Egyptissä Britannian armeija."

opaskirjoissa. Jo kivi itsessään oli merkitty kilpailevalta imperiumilta saaduksi sotasaaliiksi. Korostamalla sitä, että kivi oli saapunut museoon kuninkaan, eli maan ja imperiumin henkilöitymän, lahjoituksena, sille rakennettiin myös merkitys koko imperiumin omaisuutena ja sen voiman symbolina.

Kuva 3.2.4. Rosettan kivi nykyään. Huomaa esineen asettelun erilaisuus verrattuna vuosisadan vaihteeseen. (Tekijän kokoelmat, 17.9.2018.)

Tässä vaiheessa on hyvä lähteä vertailemaan Rosettan kiven erilaisia asettelutapoja, ja pohtia, mitä niiden kautta voi päätellä esineen merkityksestä museo-objektina. Kuvasta 3.2.1. näkee selvästi, että 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa kivi oli esillä kuin asiakirja: kiinnitettynä lievästi vinoon pöytään, jonka ylle vieras voisi kumartua ja koettaa lukea kiveen kaiverrettua tekstiä, mikä kreikankielen taitoiselle vieraalle saattoi olla mahdollistakin. Myös toisessa salissa oleva kopio kivistä vahvistaa, että tutkimuksen käsittelemänä aikana kivi esiteltiin yleisölle sillä tavoin. (**Kuva 3.2.5.**) On mahdollista, että kivelle annettiin museossa

evolutionaarista merkitystä: sen avulla katsoja saattoi tutustua kirjoituksen kehittymiseen²⁵⁹ egyptiläisten hieroglyfeistä kreikkalaisiin aakkosiin, jotka saattoivat ollakin 1800-luvun jälkipuolen keski- ja yläluokkaiselle eurooppalaiselle suhteellisen tuttuja: kuuluihan latinan ja

Kuva 3.2.5. Kopio Rosettan kivistä British Museumissa. Kyljessä erottuu teksti, jossa kerrotaan kuningas Yrjö III:n lahjoittaneen kiven. (Tekijän kokoelmat, 19.9.2018.)

kreikan taito yleissivistykseen. Jos ajatellaan, että Rosettan kivelle pyrittiin antamaan merkitystä esimerkkinä kirjoitustaidon kehittämisestä, sen asiakirjamainen asettelu käy järkeen. Museo-objektit ovat intertekstuaalisia. Ne ovat sidoksissa lukuisiin muihin kulttuurisiin tuotteisiin, niin materiaalsiin kuin aineettomiinkin.²⁶⁰ Rosettan kiven esittely esimerkkinä kirjoitustaidon kehittämisestä asettaa sille siis myös mahdollisen intertekstuaalisen kontekstin suhteessa eurooppalaiseen nationalismiin. Egyptiläisestä kreikkalaiseksi muuttuva kirjoitus yhdistää kiven merkityksen kieliin, joiden pohjalta monet eurooppalaiset sivistyskielet rakentuivat. Sitä kautta kivi edustaa yhteyttä kirjallisuuteen, ja juuri kansankielisellä kirjoituksella oli vahva rooli kansallistunteen syntymisessä varhaismodernina aikana.²⁶¹ Näin sillä on voitonmerkinä olemisen lisäksi merkityssuhde koko länsimaiseen kirjalliseen kulttuuriin ja myös siltä pohjalta kehittyneeseen nationalismiin. Kiven asiakirjamaisella asettelulla voi nähdä olevan myös luokkasidonnainen konteksti: kuten

²⁵⁹ Kuusamo 1996, s. 164-165.

²⁶⁰ Kuusamo 1996, s. 106.

²⁶¹ Conversi 2007, s. 20.

sanottua, koulutetun keski- ja yläluokan yleissivistykseen kuului 1800-luvulla kreikan kielen taito. Asettamalla kivi, jossa oli myös kreikankielistä tekstiä luettavaan asentoon, kreikantaitoinen museovierailija kutsuttiin tutustumaan siihen dokumenttina, jota hän saattoi osin itse lukea. Työväenluokkaiselle vierailijalle kivi sen sijaan oli mystinen ja tulkitsematon, jolloin sen asettelu luettavana dokumenttina korosti hänelle hänen rooliaan museon tarjoaman tiedon vastaanottajana: museon avulla hän saattaisi päästä hieman lähemmäksi maailmaa, jota ylä- ja keskiluokka saattoi kielitaidon avulla koskettaa suoraan. Tällöin Rosettan kiven asettelulla oli 1800-luvun lopulla luokkakontekstiin sidonnainen merkitys. Se edusti eri yhteiskuntaluokille eri asioita, ja se asetti museovierailijat luokan ja koulutustason mukaan määräytyvään sivistykselliseen hierarkiaan. Nykyään, kun länsimaiset yhteiskunnat ja museot ovat demokratisoituneet, ja kun kreikan kielen osaaminen on vähentynyt (tai ainakaan sillä ei ole enää humanistisessa koulutuksessa ja kasvatuksessa samanlaista merkitystä), kiven asettelussa pystyyn kuin patsas korostetaan pikemminkin sen roolia esineenä, jota katsotaan, eikä niinkään luetaan.

Rosettan kivi olisi näin ollen paitsi ranskalaisilta saatua sotasaalista ja vallan symboli, myös yksi länsimaisen kulttuurin ja sivilisaation peruskiviä. Tällaisen esineen säilyttäminen British Museumissa asetti sen erityisasemaan muiden imperiumien egyptiläisiä esineitä sisältävien museoiden kanssa. Toinen tärkeä huomio on, että opas kuvaa etelägallerian sisältävän myös monumentteja Egyptin roomalaisajalta ja arabivalloituksen ajoilta.²⁶² Rosettan kivi puolestaan on jäämistöä ptolemaiolaiselta kaudelta, ajalta, jolloin Egyptiä hallitsivat kreikkalaiset faaraot, Aleksanteri Suuren kenraalin Ptolemaioksen jälkeläiset. Opaskirjat mainitsevat myös Aleksanterin yhtenä aikaisemmista Egyptin valloittajista.²⁶³ David Lowenthalin mukaan artefaktit eli menneisyydestä muistuttavat esineet ovat samanaikaisesti osa menneisyyttä ja nykyisyyttä. Niillä on historialliset ja modernit roolinsa, jotka risteävät keskenään.²⁶⁴ Samalla tavoin Susan Pearce pitää esineisiin liittyvänä tärkeänä ominaisuutena sitä, että ne on mahdollista omistaa, varastoida ja siirtää toiselle.²⁶⁵ Tässä valossa voidaan museon kokoelmat nähdä kansalaisyhteiskunnan tasolla toteutettuna osana valtapoliittista prosessia. Näiden aiempien valloittajien, joista monet lukeutuvat historian maineikkaimpiin, jälkeensä jättämien tai yhteistä historiaa heidän kanssaan jakavien monumenttien ja artefaktien sijoittaminen British Museumiin voidaan nähdä pyrkimyksenä legitimoida brittiläisen

²⁶² A Guide to the Exhibition Galleries 1880. s. 109.

²⁶³ A Guide to the Exhibition Galleries 1884, s. 82.

²⁶⁴ Lowenthal 1985, s. 248.

²⁶⁵ Pearce 1992, s. 31 & 32.

imperiumin valta Egyptissä museo-objektien avulla. Menneisyyden korostaminen tekee nykyisyyden osaksi jatkumoa.²⁶⁶ Kun Britannia toi edeltäjiensä ja kilpailijoidensa hallussa olleita esineitä omaa nimeään kantavaan museoonsa, omaan temppeleinsä, se rakensi sitä kautta kuvaa itsestään osana niiden kanssa yhteenkuuluvaa historiallista jatkumoa. Muihin Egyptin valloittajiin liittyvät esineet yhdistivät silloisen nykyisyyden, brittiläisen imperiumin valta-aseman Egyptissä, menneisyyteen, eli Aleksanteri Suuren, Julius Caesarin ja Napoleonin valloituksiin. Tällöin ne myös yhdistivät tämän saman historian brittiläisen imperiumin voittoihin Napoleonin imperiumista ja sittemmin Ranskan siirtomaaimperiumista. Myös itsenäisen muinaisen Egyptin suurvalta-asemaa tuotiin näyttelyissä ilmi, viittaamalla faaraoiden valloituksiin Aasiassa, Etiopiassa ja Arabiassa niin opaskirjojen²⁶⁷ kuin niiden näyttelyesineiden kautta, joita ne kuvailivat. **(Kuva 3.2.6.)** Egyptin muinaisten hallitsijoiden ja sen aiempien valloittajien historian semioottinen rinnastus Britannian valtapyrkimyksiin sekä vuoden 1882 jälkeiseen valtaan Egyptissä museon välityksellä toi vallitsevalle nykyisyydelle historiallista painoarvoa ja legitimitettä, jolla saatettiin argumentoida Egyptin hallinnan puolesta ranskalaisten vastustusta vastaan. Britannia konstruoi museoon vietyjen esineiden avulla itsensä osaksi vääjäämätöntä ja siten väistämättä oikeaa historiallista kehitystä.

Kiintoisaa on, että 1890-luvulla opaskirjoissa alkaa näkyä liennytyksen merkkejä suhtautumisessa Ranskaan. Jean-Francois Champollionin nimi mainitaan ja hänet tunnustetaan Rosettan kiven kirjoitusten tulkitsijaksi ja hieroglyfikirjoituksen avaimen löytäjäksi, joskin samoihin aikoihin elänyt brittiläinen egyptologi Thomas Young mainitaan myös:

The credit of unlocking with the key thus provided the secret of the Egyptian hieroglyphic inscriptions is chiefly due to the French egyptologist Champollion, though the name of Thomas Young deserves mention, as he was the first to identify the phonetic values of some of the signs.²⁶⁸

²⁶⁶ Lowenthal 1985, s. 33.

²⁶⁷ A Guide to the Exhibition Galleries 1888, s. 64-65.

²⁶⁸ ”Ansio egyptiläisen hieroglyfikirjoituksen salaisuuden avaamisesta näin hankitulla avaimella kuuluu pääosin ranskalaiselle egyptologi Champollionille, vaikkakin Thomas Youngin nimi ansaitsee maininnan, olihan hän ensimmäinen, joka havaitsi eräiden merkkien foneettisen merkityksen.” A Guide to the Exhibition Galleries 1892, s. 35.

Kuva 3.2.6. Ramses II voittaa nubialaiset. Kopio egyptiläisestä maalauksesta British Museumissa. (Tekijän kokoelmat, 17.9.2018.)

Tämä lainaus on kiintoisa vertailukohta 1880-luvun opaskirjoihin ja niiden sisältämiin teksteihin Rosettan kiven historiasta. Niissä nimittäin ei lainkaan mainita Champollionin nimeä eikä viitata sanallakaan hänen rooliinsa hieroglyfikirjoitusten tulkitsemisessä.²⁶⁹ Ranskan ja Britannian suhteissa tapahtuikin 1890-luvulla lientymistä, jonka lähtökohdat olivat Euroopan suurvaltapolitiikan muutoksissa. Tasapainopolitiikkaa ajanut Bismarck väistyi kanslerin tehtävistä 1890 ja keisari Vilhelm II ryhtyi harjoittamaan aggressiivisempaa politiikkaa, jonka sekä Britannia ja Ranska kokivat uhkaavan suurvaltapolitiittisia intressejään.²⁷⁰ On helppo aavistaa, että suhteiden muutos ja sitä seurannut liennytyks heijastuivat myös museoihin ja niiden tapaan kertoa kokoelmiin liittyviä tarinoita. Tieteellinen yhteisö Britanniassa oli valmis antamaan tunnustusta ranskalaisille, joskin brittiläinen kansallisylpeys säilyi ennallaan, mikä näkyy Thomas Youngin mainitsemisessa ja hänen työnsä merkityksestä muistuttamisessa opaskirjoissa. Vastaavia osoituksia liennytyksen ilmapiiristä voi löytyä myös muualta 1890-luvun opaskirjoista. Egyptin ranskalaiset museojohtajat M. Grébaut ja Gaston Maspero mainitaan nimeltä, samoin kuin heidän merkityksensä egyptologialle tieteenalana. Kuvaillessaan egyptiläisestä museosta lainassa olevaa kokoelmaa puisia hauta-arkkuja opaskirja myös tekee selväksi, että kyseiset esineet ovat osia vuoden 1881 suurlöydöstä, jonka

²⁶⁹ A Guide to the Exhibition Galleries 1888, s. 62.

²⁷⁰ Halmesvirta 2002, s. 204.

ranskalaiset tutkijat tekivät.²⁷¹ Liennytyksnäkökulmasta on kiintoisaa myös lukea tapaa, jolla opaskirjat kirjoittavat muinaisen Egyptin historiasta. Vuoden 1895 opaskirjassa on tekstipätkä, joka kuvailee faarao Ramses II:n hallintokauden poliittisia tapahtumia. Tekstin sisältö kuitenkin vastaa hämmästyttävän hyvin myös Euroopan tilannetta Britannian näkökulmasta 1800-luvun loppupuolella.

But other powers were rising in the East, in the valley of the Euphrates, and threatened soon to make their presence felt. The rulers of the Khita and of Egypt concluded that it would be wiser to end their quarrels and combine to repel attack; and an offensive and defensive alliance was accordingly entered into between them...²⁷²

Tekstissä puhutaan uusista voimista, jotka nousevat uhkaamaan vallitsevaa järjestystä, ja kuinka tämän torjumiseksi Egypti liittoutui vanhojen vastustajiensa kanssa. 1890-luvulla Britanniasta katsoen idässä oleva Saksa oli aktivoitunut niin Euroopan kuin siirtomaidenkin politiikassaan, jolloin Britannia ja Ranska, joiden välit olivat olleet kireät lähes koko vuosisadan, tunsivat olevansa yhteisen uhan edessä ja alkoivat lähentyä. Tämän muinaisen ja modernin ajan poliittisten tilanteiden välisen analogian esiintyminen opaskirjojen tekstissä on mielenkiintoinen havainto. Onko kyseessä opaskirjatekstin muotoon piilotettu viesti, jossa varoitetaan Saksan uhasta ja kehoitetaan hyväksymään lähentyminen vanhan vastustajan, Ranskan, kanssa? Ajatus, että tuolloinen maailmanpoliittinen tilanne vaikutti opaskirjan tekstin kirjoittajiin ja toimittajiin siten, että he kirjoittivat tekstin tietoisesti analogiaksi omalle ajalleen, on eittämättä houkutteleva. Historiaa on ennenkin käytetty suodattimena, jonka kautta oman ajan tapahtumia ja ilmiöitä on tulkittu, arvioitu ja asetettu kehyksiin. Tällaisessa tulkinnassa on kuitenkin suuri ylitulkittamisen ja jälkiviisauden riski. On realistisempi lähtökohta, että tekstipätkän kuvailemat historialliset tapahtumat muistuttivat silloisia ajankohtaisia ilmiöitä aivan sattumalta, mutta että niissä saatettiin nähdä yhtäläisyyksiä ja historiallisia esimerkkejä siitä, kuinka tulisi toimia. Ajatus, että poliittisesti valveutunut museovieras, joka luki kyseisen tekstin ostamastaan opaskirjasta, olisi omassa mielessään löytänyt lukemastaan viestin omalle ajalleen, kuulostaa epäilemättä kaukaa haetulta. Kuitenkin on syytä muistaa, että ihmiset tekevät usein näkemästään, kuulemastaan ja lukemastaan

²⁷¹ A Guide To The Exhibition Galleries 1895, s 109-110.

²⁷² "Mutta idässä, Eufrateen laaksossa, uusia voimia oli nousemassa, ja ne uhkasivat pian tehdä läsnäolonsa selväksi. Khitan ja Egyptin hallitsijat päättelivät, että kiistojen keskeyttäminen ja yhteen liittyminen hyökkäyksen torjumiseksi olisi viisasta. Ja näin heidän välilleen muodostettiin hyökkäys- ja puolustusliitto..."
A Guide to the Exhibition Galleries 1895, s. 46.

tulkintoja, joita tekijä ei ole tarkoittanut saati ajatellut.

British Museumia käytettiin vaikuttamaan imperiumien välisiin suhteisiin myös toisenlaisellakin tavalla kuin vain asettamalla Britannia osaksi historiallista narratiivia. Se oli brittiläisen imperiumin erityisyyden korostus ja sen vertaaminen muihin imperiumeihin. David Cannadine mukaan brittien tapa nähdä imperiuminsa perustui siihen, millaisia adjektiiveja siihen ja muihin imperiumeihin liitettiin. Brittiläinen imperiumi oli *kuninkaallinen, suuri ja elinvoimainen*. Siihen verrattuna Belgia ja Saksa puolestaan olivat *kuninkaallisia*, mutta *pieniä*, Portugali ja Espanja *suuria*, mutta heikentyneitä ja hauraita, Ranska puolestaan *suuri*, mutta *tasavaltalainen*.²⁷³ Kuinka Britannia sitten erottautui kilpailijoistaan British Museumin kautta? Kuinka se korosti suuruuttaan, elinvoimaansa ja kuninkaallista perustaansa? Yksi esimerkki tästä ovat kuninkaalliset muumiot ja faaraihin liitetyt esineet museossa. Vaikka faaraoiden muumioita ei mainita opaskirjoissa paljon (suurin osa British Museumin muumioista vaikuttaa olleen eläessään pappeja ja papittaria sekä virkamiehiä ja näiden puolisoita), sen merkitystä, että ne ovat museossa, korostetaan paljon. Esimerkiksi Gizan kolmannen pyramidin rakennuttajan, faarao Menkaran (kreik. Mykerinos) jäännöksistä puhutaan seuraavasti:

If the bones of Men-Kau-Ra are those which now lie before us in the First Egyptian Room, as indeed there is every reason to believe they are, this panegyric of the just king has a peculiar interest for us.²⁷⁴

Opaskirjat vetoavat antiikin historioitsija Herodotokseen ja kuvaa Menkaraa hyväksi ja oikeudenmukaiseksi kuninkaaksi verrattuna edeltäjiinsä Khufuun (Kheops) ja Khaf-Ra'han (Khefren), muiden Gizan pyramidien rakennuttajiin:

The tradition of the Egyptians, according to the Greeks, held up the names of Khufu and Khaf-Ra to execration as the names of heartless tyrants. On the other hand, men-Kau-Ra's memory was revered as that of a just and merciful king.²⁷⁵

Kuten lainauksista voi havaita, opaskirjat pitävät faarao Menkaran jäännösten olemista British Museumissa hyvin tärkeänä. Myös muihin kuuluisiin faaraihin liittyvien esineiden kontekstia

²⁷³ Cannadine 2001, s. 71.

²⁷⁴ ”Jos Men-Kau-Ra'n luut nyt makaavat edessämme ensimmäisessä egyptiläissalissa – kuten on vahvasti syytä uskoa – tämä oikeudenmukaisen kuninkaan ylistys on meidän kannaltamme erityisen kiinnostavaa.” A Guide to the Exhibition Galleries 1892, s. 38.

²⁷⁵ ”Kreikkalaisten mukaan egyptiläisten perimätieto kirosi Khufua ja Khaf-Ra'ta sydämettömien tyrannien niminä. Sitä vastoin Men-Kau-Ra muistettiin ylistäen oikeidenmukaisena ja armollisena kuninkaana.” A Guide to the Exhibition Galleries 1895, s. 39-40.

korostetaan opaskirjoissa. Vuoden 1880 oppaassa kuvataan pohjoisgallerian keskellä sijaitsevaa valtavaa Thutmosis III:n päätä²⁷⁶ ja ensimmäisessä egyptiläisessä säilytettävissä kopioita Ramses II:n vieraista kansoista saavuttamia voittoja kuvaavista reliefeistä.²⁷⁷ Sekä Thutmosis III ja Ramses II olivat vahvoja faaraoita, joista Thutmosis muistetaan lukuisten uusien alueiden valloittamisesta Egyptille ja Ramses erityisen pitkää hallintokaudestaan sekä lukuisista vaikuttavista rakennusprojekteistaan. Toisin sanoen opaskirjan mukaan on tärkeää ja sekä British Museumin että sen kävijöiden intressien mukaista, että museossa säilytetään sekä hyveellisessä maineessa olevien että vahvoina hallitsijoina kunnostautuneiden kuninkaiden jäännöksiä tai heihin ja heidän tekoihinsa liittyviä esineitä. Jo renessanssin aikaisiin kokoelmiin kerättiin muinaisten suuruuksien kuvia, joiden uskottiin välittävän läsnäolijoihin voimaa, joka liittyi kyseiseen henkilöön.²⁷⁸ Samalle periaatteelle rakentui keskiaikainen pyhimyskultti. Pyhimyksiin liitettyjen esineiden uskottiin välittävän pyhimyksen voimaa ympäristöönsä, ja niiden ympärille rakennettiin edustavia säiliöitä ja säilytystiloja. On syytä muistaa, että British Museum oli laitoksena vahvasti yhteydessä Britannian valtioon ja kruunuun, ja että brittiläinen imperialismi perustui vahvasti monarkian ympärille rakentuneeseen kulttiin. Palauttakaamme esimerkiksi mieliimme se, kuinka Rosettan kivi oli merkitty yhteyteen kuningas Yrjö III:n kanssa. Uuden ajan alussa Britannian poliittinen ja hengellinen eliitti uskoi maansa erityislaatuisen vapauden olevan seurausta maan rajoitetusta, protestanttiseen uskoon sitoutuneesta monarkiasta.²⁷⁹ Hallitsijan rooliin liittyi, 1700-1800-lukujen kuluessa ja brittiläisen imperiumin noustessa, vahvaa symboliikkaa ja osa Britannian kansallista ja imperiumi-identiteettiä. Monarkki oli paitsi valtion ja yhteiskunnan pää, myös koko imperiumin henkilöitymä.²⁸⁰ Siksi oli tärkeää, että monarkki olisi paitsi vahva johtaja, myös valistunut ja kansakunnan eteen toimiva hyvä hallitsija.

Menkaran, Thutmosiksen ja Ramseksen kaltaisten hyvämaineisten ja vahvoina hallitsijoina muistettujen kuninkaiden jäännösten tai heitä esittävien patsaiden ja kuvien säilyttämisellä British Museumin kaltaisessa, vahvasti imperiumiin ja hallitsijaan liittyvässä museossa oli siis kenties keskiajan ja renessanssin kokoelmista periytynyt tarkoitus välittää suotuisaa voimaa hallitsijalle ja sitä kautta imperiumille. Kenties esimerkiksi Ramses II:n pitkä hallintokausi rinnastettiin kuningatar Viktorian, koko brittiläisen imperiumin henkilöitymän,

²⁷⁶ A Guide to the Exhibition Galleries 1880, s. 111-112.

²⁷⁷ A Guide to the Exhibition Galleries 1880, s. 118.

²⁷⁸ Hooper-Greenhill 1992, s. 67.

²⁷⁹ Ihalainen 2002 (B), s. 73.

²⁸⁰ Cannadine 2001, s. 21.

pitkään kestäneeseen valtakauteen, jolle toivottiin lisää pitkä ikää ja samanlaista kulttuurista loistoa? Rinnastus Viktorian ja Ramses II:n välillä on kiintoisa sikälkin, että vuoden 1892 opas mainitsee Ramseksen rakennuttaman voiton temppelin, jossa säilytettiin muistoja hänen sodistaan Lähi-idässä.²⁸¹ Yhtäläisyyksien näkeminen suuren faaraon ja brittiläisen imperiumin “voiton temppelin,” eli British Museumin, välillä ei ole vaikeaa. Molemmat ovat vahvasti monarkiaan kytkeytyviä rakennuksia, joiden funktio on menneisyyden muistamisessa, säilyttämisessä ja käytössä nykyisyyttä ja tulevaa varten. Menneisyyden rooli identiteetin muodostumisessa on tärkeää.²⁸² Niin Egyptin faaraot kuin brittiläinen imperiumikin tarvitsivat menneisyyteen kuuluvia esineitä välineiksi, joiden avulla oikeuttaa nykyisyys ja antaa sille sen merkitys. Molemmat myös tiesivät, että menneisyyden materiaaliset tuotokset voitiin vallankäytön avulla siirtää toiselta taholta toiselle. Samalla tavoin kuin faaraot – kuten esimerkiksi Ramses II – toisinaan omivat edeltäjiensä rakennusprojekteja omiin nimiinsä kaiverruttamalla niihin nimensä,²⁸³ sai Britannia muinaisten hallitsijoiden materiaalisesta muistosta symbolista arvoa ja legitimizeettiä, jolla voisi hallita imperiumiaan valistuneen ja vahvan monarkin persoonan kautta. Se, että osa esineistä oli kopioita, tuskin vaikutti asiaan: museoesineellä on väistämättä suora yhteys edustamaansa kontekstiin, vaikka se olisikin ”vain” kopio alkuperäisestä.²⁸⁴ Brittiläinen imperiumi siis korosti nimeään kantavan museon kokoelmien avulla monarkistisia juuriaan ja erottautui siten muun muassa tasavaltalaisesta Ranskasta. Britannian ja Ranskan imperiumien vertaaminen on kiintoisaa siinäkin mielessä, että brittiläinen imperiumi perustui ideologisesti paitsi monarkiaan ja hallitsijan persoonaan, myös edempänä mainitulle vapauden ihanteelle. Vapaus oli keskeinen tapa, jolla Britannia erottautui kilpailijoistaan.²⁸⁵ Britannia oli omaksunut jo 1700- ja 1800-luvun vaihteessa kansainvälisen roolin orjuuden vastustajana. Tätä asiaa se piti sinä perustavanlaatuisena erona, joka asetti sen moraaliseen ja kulttuuriseen erityisasemaan muihin imperiumeihin nähden. Edellisessä käsittelyluvussa kerrottiin egyptiläisistä työkaluista ja siitä, kuinka niiden kuvaus opaskirjoissa rinnasti ne orjuuteen.

Nykyihmisen korviin kuulostaa hyvin ristiriitaiselta, että Britannia korosti retoriikassaan toisaalta vapauden ihanteita, mutta myös monarkiansa tärkeyttä. Kiintoisaksi asian tekee se, että vapaus on keskeinen osa myös ranskalaista tasavaltalaisuutta. *Liberte*,

²⁸¹ A Guide to the Exhibition Galleries 1892, s. 44.

²⁸² Lowenthal 1985, s. 41.

²⁸³ A Guide to the Exhibition Galleries 1895, s. 45.

²⁸⁴ Pearce 1992, s. 24.

²⁸⁵ Ferguson 2004, s. 54.

egalite, fraternite eli vapaus, veljeys ja tasa-arvo olivat keskeinen osa Ranskan kolmannen tasavallan (1871-1944) ideologiaa, ja kyseinen fraasi on nykyisinkin Ranskan valtion tunnuslause. 1700-luvulla, ennen Ranskan vallankumousta, Britannia nähtiin manner-Euroopassa vapauden utopiana, mallimaana valistuneesta ja modernista yhteiskunnasta.²⁸⁶ Ranskalaiset ja brittiläiset vapausihanteet lähtivät kuitenkin Ranskan vallankumouksen edetessä kulkemaan hyvin erilaisia polkuja. Ranskan vallankumouksellisten uskottiin aluksi pyrkivän brittiläisen järjestelmän jäljentämiseen, mutta ranskalaiset ryhtyivätkin rakentamaan täysin uudenlaista ”vapaata” yhteiskuntaa.²⁸⁷ Ranskan vallankumouksen ateismi, järjenpalvonta ja antimonarkismi olivat liikaa monille sellaisillekin, jotka olivat alun perin kannattaneet vallankumousta, kuten briteille. Kun vallankumous sitten 1700-luvun loppuvuosina radikalisoitui ja luisui terroriin, Britannian asenteet sitä kohtaan muuttuivat hyvin negatiivisiksi. Onkin mielenkiintoista, että ennen vuoden 1870 käännettä, joka merkitsi valloituspolitiikan kauden alkua, imperialismilla oli brittiläisessä käsitemaailmassa negatiivnen kaiku, joka yhdistettiin ranskalaiseen despotismiin.²⁸⁸ Tämä ajatusrakennelma perusteltiin oletettavasti Napoleonin valloitus- ja sotapolitiikalla. Sama tapahtui myös toisin päin: vallankumouksen edetessä ja sen viedessä Ranskaa kohti tasavaltalaisuutta ja konfliktia naapureittensa kanssa Britanniaa alettiin pitää näennäisvapaana, vanhanaikaisena yhteiskuntana. Vallankumouksen propaganda nosti Ranskan antiikin tasavaltojen perilliseksi, asemaan, johon kuuluvaa arvostusta olivat aiemmin nauttineet britit.²⁸⁹ Britannian päävastustaja oli siis pitkään imperiumi, jonka hallintomuoto oli tasavalta ja jonka perustana olivat Ranskan vallankumouksen antimonarkistiset, tasa-arvon ja vapauden ideat. Toisaalta liberalismiin aatteellinen perintö edesauttoi myöhemmin Ranskan ja Britannian lähentymistä uhaksi koettua Saksaa vastaan.²⁹⁰

British Museum oli 1800-luvun loppupuolella sekä nationalistinen että imperialistinen museo. Sen avulla Britannia konstruoi imperiumia ja sen ideologiaa paitsi oman kansansa, myös muiden, kilpailevien eurooppalaisten imperiumien silmissä. Lähes koko 1800-luvun ajan Britannian päävastustaja imperiumin rakentamisessa oli Ranska, ja British Museumin Egypti-kokoelmat toimivat voimakkaana kulttuuris-poliittisena propaganda-aseena sitä vastaan, olihan kokoelma pitkälti saanut alkunsa ranskalaisilta Napoleonin sodissa voitetusta sotasaaliista.

²⁸⁶ Haikala 2002, s. 112.

²⁸⁷ Haikala 2002, s. 130.

²⁸⁸ Särkkä 1998, s. 6.

²⁸⁹ Haikala 2002, s. 130-132.

²⁹⁰ Halmesvirta 2002, s. 206.

Keskeisin tällaisista sotasaaliina museoon tulleista esineistä oli arkeologiselta arvoltaan mittaamaton Rosettan kivi, jonka merkitystä museolle ja imperiumille korostettiin niin esineen sijoittelulla kuin tavalla, jolla siitä kerrottiin opaskirjoissa. Museo konstruoi imperiumia egyptiläiskokoelmien avulla myös luomalla niiden kautta Britannialle roolin pitkässä historiallisessa jatkumossa, johon kuuluivat Egyptin hallitsijat faaraoista kreikkalaisiin ja roomalaisiin, ja jossa korostuivat brittiläisen imperiumin monarkistiset, mutta myös liberalistiset arvot, joilla se erottautui kilpailevista imperiumeista. Kun Euroopan imperiumien voimatasapaino alkoi 1890-luvulla muuttua, entiset kilpailijat Britannia ja Ranska alkoivat lähentyä. Tämä liennytyksen heijastui myös museon toimintaan ja sen tarjoamaan narratiiviin. Kyseessä oli kansainvälisten suhteiden muodostama osa sitä suurta, koko 1800-luvun kestävästä prosessista, jossa British Museumista kehittyi brittiläisen imperiumin rinnalla ja vuorovaikutuksessa sen kanssa moderni länsimainen museo.

4. Moderni British Museum

1800-luku oli paitsi nationalismin ja imperialismien aikaa, myös modernin syntymän ajankohta. Koska kyseessä oli vahvasti läntisen maailman poliittisen ja kulttuurisen hegemonian aika, on syytä huomioda, että ”modernilla” viitataan tässä termin länsimaiseen merkitykseen.²⁹¹ Se pitää sisällään 1600-luvulla alkaneen tieteellisen maailmankuvan nousun vahvistumisen ja 1700-luvulla alkaneen uskonnon yhteiskunnallisen roolin asteittaisen heikkenemisen, liberaalin poliittisen järjestelmän ja kaupungistumisen lisääntymisen. Monet modernin piirteet olivat jatkumoa aiempien vuosisatojen kehityksestä, mutta kapitalistisen talousjärjestelmän ja teollisesti tuotettujen materiaalien ja henkisten hyödykkeiden kulutuskulttuuri oli selkeästi 1800-luvun ilmiö.

Tutkimuksen kannalta erityisen tärkeää on, että 1800-luvulla näiden ilmiöiden lisäksi ja niiden ohella kehittyi moderni länsimainen käsitys kulttuuriperinnöstä. Nationalismin nousu, teollistuminen ja kapitalismi mursivat vanhoja identiteettejä ja loivat uusia.²⁹² Näin länsimaissa syntyi sekä haluja että tarpeita vanhan kulttuurin ja sen tuotteiden säilymiseen ja tallentamiseen. Modernin kulttuuriperintökäsityksen rinnalla länsimaissa kehittyi 1800-luvulla myös moderni museolaitos. Museot siinä muodossa, jossa me ne tunnemme, ovat modernin

²⁹¹ Samoin muistettakoon, että ”moderni” ei ole monoliittinen termi, vaan sillä on useita keskenään kilpailevia tulkintoja ja ajoituksia.

²⁹² Smith 2006, s. 17-18.

Euroopan ja sen vaikutuksessa olleen maailman kulttuurihistoriaan kuuluva ilmiö.²⁹³ 1800-lukua onkin sanottu paitsi ideologioiden ja kansallisvaltioiden, niin myös museoiden kultakaudeksi. Tuon vuosisadan aikana tämä eurooppalaisperäinen ilmiö omaksuttiin lähestulkoon kaikille mantereille.²⁹⁴ 1800-luvulla kehittyneet ja vakiintuneet ”modernin” piirteet eivät suinkaan olleet toisistaan irrallisia, eivätkä ne kehittyneet erillään ja riippumatta muista 1800-luvun merkittävistä kulttuuripoliittisista ilmiöistä, kuten imperialismista ja nationalismista. Erityisesti imperialismiin voi sanoa omalta osaltaan synnyttäneen ”modernia” ja ”modernin” voi sanoa olleen mukana imperialismiin ja nationalismiin muovautumisessa siihen muotoon, jonka ne 1800-luvun lopulla saavuttivat. Näin ollen on syytä olettaa, että länsimainen modernisaatio siihen kuuluvine ideoineen ja ilmiöineen heijastui myös museoiden kehitykseen vuosisadalla, ja siis myös British Museumiin.

Tässä luvussa käsittelen British Museumin roolia modernina museona. Tarkastelen, kuinka imperialismiin kehitys vaikutti modernin museon kehitykseen ja kuinka moderni museolaitos vuorostaan vaikutti imperialismiin. Aiheet sivuavat toisiaan hyvin läheltä, ja niihin kuuluvia ilmiöitä on vaikea lokeroida ehdottoman tarkasti esimerkkeihin, joissa vuorovaikutus olisi kulkenut vain yhdensuuntaisesti. Lukija voi hyvin perustellusti argumentoida, että ilmiö, jonka olen tekstissä lukenut imperialismiin vaikutukseksi museolaitokseen voi yhtä hyvin päteä myös toisin päin. Osaltaan tätä lokerointia vaikeuttaa se, että modernin ajan teknologiset, sosiaaliset ja taloudelliset muutokset, jotka vaikuttivat sekä imperialismiin ja museolaitoksen kehitykseen, risteävät usein keskenään, eikä niidenkään suhteen voi yksiselitteisesti sanoa yhden asian vaikuttaneen vain tiettyyn suuntaan.

4.1. Modernista museosta

Millainen on moderni museo, ja miksi 1800-luvun loppupuolen British Museumia voi kutsua sellaiseksi? Siinä merkityksessä, jona me sen yleisesti ymmärrämme, moderni museo on nimenomaan länsimainen, eurooppalainen ilmiö.²⁹⁵ Näin ollen moderni museo on sidoksissa niihin kulttuurin muotoihin, joista läntinen eurooppalaisuuskin osaltaan muodostuu. Yksi 1800-luvun jälkipuoliskon modernismiin liittyvistä ilmiöistä on kehitysuskko.

”Kehitysuskko” on luonnollisesti vanhempikin ilmiö, josta on esimerkkejä jo antiikissa. 1700-luvulla se vahvistui valistusajattelun myötä, ja sen huippukohtaan katsotaan olevan

²⁹³ Pearce 1992, s. 1.

²⁹⁴ Rönkkö 2009, s. 83 & Vilkuna 2000, s. 9.

²⁹⁵ Rönkkö 2009, s. 86.

aikavälillä 1750-1900.²⁹⁶ Kehityksellä ja kehitysuskolla on myös useita merkityksiä eri kulttuureissa. Tässä yhteydessä termillä viitataan nimenomaan länsimaiseen kehitysuskoon, johon kuuluu käsitys ihmiskunnan jatkuvasta tiedollisesta ja moraalista kehityksestä kohti parempaa.²⁹⁷ Länsimaiseen kehitysajatteluun kuuluu olennaisesti myös ulkoisten, objektiivisten asioiden, eli tieteiden ja taiteiden sekä niille omistettujen instituutioiden arvo.²⁹⁸ Menneisyydellä puolestaan on keskeinen rooli edistysajattelussa ja -uskossa: ovathan nykyisyys ja tulevaisuus sen tuotetta.²⁹⁹ Museot ovat siis tietteelle ja taiteelle omistettuina, menneisyyttä tallentavina ja välittävinä toimijoina olleet aina historiallinen heijastuma kehityksestä kohti länsimaista moderniutta. Ne ja niiden edeltäjät, erilaiset maallisten tai uskonnollisten tahojen omistamat esinekokoelmat, ovat kertoneet aikansa maailmankuvasta: löytöretkien avartamasta maailma- ja luontokäsityksestä sekä kasvavasta kiinnostuksesta ihmiseen ja ihmiskäteen luomuksiin.³⁰⁰

Varhaismodernin ja modernin ajan taitteessa esinekokoelmat muotoutuivat museoiksi. Tähän vaikuttivat vahvasti Ranskan vallankumouksen ideat Pariisin Louvren kautta. Vallankumouksen myötä syntynyt Ranskan tasavalta muokkasi kuninkaan yksityisestä taidekokoelmasta julkisen, yhteiskunnan omistaman demokraattisen laitoksen, joka valjastettiin palvelemaan kuninkaallisten ja aatelisten kauneuden kaipuun sijaan kollektiivista hyvää. Sen tavoitteeksi asetettiin kerätä, säilyttää ja esitellä kokoelmiaan tieteellisiin ja kasvatuksellisiin periaattein.³⁰¹ Tähän periaatteeseen pohjautuu edelleen modernin museon määritelmä. Museo on julkinen, yhteiskunnallinen laitos, joka kerää, säilyttää ja esittelee esineellistä aineistoa tieteellisiin ja kasvatuksellisiin tavoittein.

Vaikka modernin museon määritelmä virallistui ensi kertaa Ranskan vallankumouksen jälkeisessä Louvressa, Janne Vilkuna pitää British Museumia modernin museon sekä sen maailmanvalloituksen kipinä ja edelläkävijänä.³⁰² British Museum avasi kokoelmansa yleisölle 1759, noin neljäkymmentä vuotta ennen Ranskan vallankumousta ja Louvren avautumista.³⁰³ Tarkan lähiluvun kautta opaskirjoista löytyvät seikat kertovatkin sen roolista modernina museona. Yksi niistä on tieteellinen asennoituminen museon kokoelmiin. Egyptiläisten esineiden taustoja avattiin. Esimerkiksi mummioiden yhteydessä selitettiin sanan

²⁹⁶ Nisbet 1980, s. 171.

²⁹⁷ Nisbet 1980, s. 5.

²⁹⁸ Nisbet 1980, s. 109.

²⁹⁹ Nisbet 1980, s. 103.

³⁰⁰ Kiuru 2000, s. 65.

³⁰¹ Raippalinn 2000, s. 44.

³⁰² Vilkuna 2000, s. 9.

³⁰³ A Guide to The Exhibition galleries 1884, s xii.

“mummy” (muumio) etymologiaa ja muumiointiprosessi kuvailtiin lukijalle tarkkaan.³⁰⁴ Tieteellisesti hoidetussa museossakin tehdään kuitenkin virheitä, mutta modernissa museossa esiintyy myös itsensä korjaavuutta ja uusiutumista. Kuvassa 4.1.2. näkyvä patsas mainitaan 1900-luvun alusta peräisin olevan valokuvan kuvateksteissä faarao Thutmosis III:n patsaaksi. Nykyään saman patsaan vieressä on kuitenkin opastekyltti, jossa sen kerrotaan esittävän Amenhotep III:a. (**Kuva 4.1.1.**)

Kuva 4.1.1.: Amenhotep III:n patsas British Musemissa. Vielä 1900-luvun alussa patsaan ajateltiin esittävän Thutmosis III:a. Patsaan edessä poseeraa tekijä. (Tekijän kokoelmat, 17.9.2018.)

Erityisesti tieteellisyydestä kertoo kuitenkin se, kuinka opaskirjoissa alkaa 1890-luvulla korostua lähdekritiikin ja lähdepohjaisuuden merkitys. Vuoden 1892 opaskirjan Egypti-

³⁰⁴ A Guide to The Exhibition Galleries 1895, s. 99.

kokoelmia kuvaavassa osiossa kerrotaan oppaan historiallisen kuvan Egyptistä pohjautuvan pappi Monethonin säilyneisiin historiateksteihin.³⁰⁵ Museo siis asettaa alkuperäislähteet ensisijaiseen asemaan tiedon hankkimisessa. Lisäksi opaskirjasta löytyy lähdekriittistä metatekstiä. Opas mainitsee, että Monethonin alkuperäisiä kirjoituksia ei ole säilynyt, vaan tiedot ovat peräisin lyhyistä otteista ja muiden kirjoittajien hänen teksteihinsä tekemistä viittauksista.³⁰⁶ Erityisen huomattavaa on, että opaskirjan Egypti-osion alussa huomautetaan lukijalle, että

”It cannot be too strongly insisted upon that the accounts of the Egyptian religion given by the Greeks and Romans are utterly untrustworthy.”³⁰⁷

Opaskirjan lähdekritiikki, tai mahdollisesti myös pyrkimys opettaa opaskirjaa lukeville museovierailijoille lähdekritiikkiä, siis kyseenalaistaa antiikin kreikkalaisten ja roomalaisten kirjoittajien auktoriteetin ja epäsuorasti ilmaisee, että luotettavaa tietoa on saatavilla parhaiten egyptiläisten itsensä jättämistä lähteistä. Tässä heijastuu 1800-luvun historiatieteessä tapahtunut modernistinen murros: antiikin erityisasema esikuvana, jota pyrittiin toisintamaan ja jäljittelemään muuttui. Sen sijaan antiikki alettiin nähdä muiden aikakausien rinnalla omintakeisena jaksona. Markus Hyrkkänen arvioi, että tämä murros asennoitumisessa rakentui modernin ajan aatteellisiin tarpeisiin: kun antiikki asettui yhdeksi omanlaisensa luonteen omaavaksi aikakaudeksi, modernin ajan historiankirjoitus soi myös omalle ajalleen samanlaisen mahdollisuuden omintakeiseen toimintaan.³⁰⁸ Mielenkiintoista on, että edellisen vuosikymmenen, 1880-luvun, opaskirjoista ei vaikuta juuri löytyvän vastaavanlaista viittaamista alkuperäislähteisiin. Antiikin auktoriteettiasema näkyy myös siinä, kuinka muinainen Egypti nähdään 1880-luvun opaskirjoissa pikemminkin analogiana antiikin kreikkalais-roomalaiselle sivilisaatiolle kuin omana kulttuurinaan. Egyptiläisen mytologian ilmiöistä käytetään kreikkalaisia termejä, kuten ”Haades” ja ”Herkules.”³⁰⁹ Mainittu esimerkki on peräisin vuoden 1888 opaskirjasta, kun taas vuoden 1892 oppaan sivuilla egyptiläisistä jumalista ja kuninkaista puhutaan niiden ”oikeilla” nimillä, mutta mikäli kreikankielinen nimi on tiedossa, se mainitaan egyptiläisen nimen ohella.³¹⁰ Toisaalta antiikin ajan maailmassa

³⁰⁵ A Guide to The Exhibition Galleries 1892, s. 36.

³⁰⁶ A Guide To The Exhibition Galleries 1892, s. 36.

³⁰⁷ ”Sitä ei voida kyllin vahvasti korostaa, että kreikkalaisten ja roomalaisten lausunnot egyptiläisten uskonnosta ovat täydellisen epäluotettavia.” A Guide To The Exhibition Galleries 1892, s. 34

³⁰⁸ Hyrkkänen 2017, s. 41.

³⁰⁹ A Guide To The Exhibition Galleries 1888, s. 67.

³¹⁰ A Guide To The Exhibition Galleries 1892, s. 38.

uskonnot eivät olleet yhtä dogmaattisia kuin modernina aikana. Jumalten roolit ja nimet sekoittuivat toisiinsa ja ristesivät keskenään. Egyptiläisten jumalten rinnastus ja yhdistäminen kreikkalais-roomalaiseen jumaliin ei siis välttämättä merkitse niiden oman luonteen vähättelyä. Toisaalta antiikin uskontojen ei-dogmaattista luonnetta ei mainita opaskirjoissa sanallakaan, mikä taas puhuu kreikkalais-roomalaisuuden korostamisen puolesta. Myös kriittinen raamatuntutkimus nousee esiin 1890-luvun opaskirjoissa. Raamatun tapahtumia pidetään yhä todennäköisinä, mutta sen sijaan, että ne pyrittäisiin yhdistämään suoraan historiallisiin tapahtumiin, niille etsitään historiasta verrannollisia tapahtumia, joiden vertauskuvia ne voivat olla. Esimerkiksi aiemmin käsiteltyä Exodusta käsitellään osana laajaa vierastyöläisten kapinointia.³¹¹ Vanhoja historiantutkimuksen auktoriteetteja alettiin altistaa kriittiselle tarkastelulle ja nostaa pois jalustoilta, joilla ne olivat aiemmin seisleet.

Toinen silmään pistävä ero 1880- ja 90-lukujen opaskirjojen sisällössä on se, kuinka ne kuljettavat lukijaa ajassa. 1880-luvulla opaskirjat tähdentävät aineiston olevan sijoitettu kronologisessa järjestyksessä, milloin se vain on mahdollista.³¹² Järjestys, jossa oppaat kuljettavat lukijaa, ja sitä kautta myös museovierasta, vaikuttaa kuitenkin esittelevän Egyptin historiaa käänteisessä järjestyksessä. Vuoden 1880 opaskirjassa Etelägalleria (*Southern Gallery*) alkaa roomalais- ja arabiajasta, siirtyen sitten 19. dynastian suurten faaraoiden aikaan, joka puolestaan jatkuu Keskussalongissa (*Central Saloon*).³¹³ Myös Pohjoisgalleria (*Northern Gallery*) ja Pohjoinen eteissali (*Northern Vestibule*) kuljetaan käänteisessä järjestyksessä, uudemmasta vanhempaan.³¹⁴ Sitä vastoin vuoden 1892 opaskirja käy eri salien sisällön läpi kronologisessa järjestyksessä, aloittaen varhaisimmista dynastioista ja siirtyen saleihin, joissa on uudempaa esineistöä.³¹⁵ Itse salit, joissa eri ajanjaksojen esineistöt ovat, ovat kuitenkin säilyneet suhteellisen samoina kuin 1880-luvulla: tuoreimmat esineet ovat Etelägalleriassa ja vanhimmat Pohjoisgalleriassa. Toisin sanoen tapa esitellä ajan kulkua yleisölle on muuttunut. Jälleen muutos on tapahtunut noin vuosikymmenen aikana. British Museumin opaskirjojen sisällöistä on siis havaittavissa verraten lyhyessä ajassa mutta kuitenkin tasaisesti ja vähitellen tapahtunut selkeä muutos tavassa esittää kokoelmia ja ajanjaksoja, joista ne ovat peräisin. Tämä muutos liittyy todennäköisesti 1890-luvun tieteeseen vaikuttaneisiin uusiin aatteellisiin ilmiöihin. Janne Vilkuna kutsuu prosessia ensimmäiseksi museovallankumoukseksi. Jo

³¹¹ A Guide to the Exhibition Galleries 1895, s. 46-47.

³¹² A Guide To The Exhibition galleries 1881, s. 71.

³¹³ A Guide To The Exhibition Galleries 1880, s. 109, 110, 111.

³¹⁴ A Guide To The Exhibition Galleries 1880, s. 111-112.

³¹⁵ A Guide To The Exhibition Galleries 1892, s. 52-62.

olemassa olevan tieteen kehityksen ja uusien tieteenalojen nousun myötä museot päätyivät keskelle historiallista murrosta, kun niiden kokoelmiin perinteisesti kuuluvien tieteiden suomat tiedot ja taidot eivät enää riittäneet täyttämään museoiden uutta roolia sekä tutkimuslaitoksina että kansansivistäjinä. Tämän murroksen myötä sekä kehittyi tieteenala, jota kutsutaan nykyään vanhaksi museologiaksi että käynnistyi museoiden sisäinen uudistusliike, joka muokkasi niitä vastaamaan kokoelmillaan ja niiden esittelytavoilla tieteen kehitykseen.³¹⁶

Opaskirjoja luettaessa voidaan havaita, että historiantutkimuksen, arkeologian ja antropologian kehitys on selvästi heijastunut museoon uutena, objektiivisempaa ja kriittisempää tutkimusta painottavana lähestymistapana. Ajankuvauksessa tapahtuneen muutoksen voi taas katsoa olevan osa luonnontieteiden murrosta, siis pääasiassa Darwinin teorioiden julkaisun jälkeen levinnyttä evolutionistista maailmankuvaa. Edistys ja evoluutio merkitsivät 1800-luvun jälkipuolella ihmisille pitkälti samaa asiaa.³¹⁷ 1890-luvulla eurooppalaisten usko ihmiskunnan edistykseen oli erittäin vahvaa. Tätä uskoa ruokki vielä se, että tekninen ja tieteellinen kehitys oli tuolloin varsin nopeaa. Kehityksen nopeudesta puhuu jo se, että opaskirjojen sisällössä tapahtui selvästi havaittavaa muutosta vain noin kymmenen vuoden aikana. On siis mahdollista, että British Museumin kokoelmien haluttiin ilmentävän tällaista edistysuskoista maailmankuvaa. Mikäli opaskirjojen laatijat tarkoittivat, että vieraat kulkisivat museon näyttelyt läpi siinä järjestyksessä kuin ne opaskirjassa kuvattiin, voidaan ajatella, että vieraat haluttiin kuljettaa tiivistetysti halki ihmiskunnan kehityksen, muinaisuudesta yhä lähemmäs nykyisyyttä. Luonnollisesti tämä on pelkkää tulkintaa, ja tarkoituksellisen aatteellisen pohjan sijaan kokoelmien esitys- ja kuvaustapojen muutos oli vain ajan virtausten seuraamista. Kuten nykyajan museot pyrkivät vastaamaan digiajan ja kansainvälistyvän maailman luomiin uusiin vierailijoiden tarpeisiin ja toiveisiin, 1890-luvun British Museum saattoi vain seurata, millaiset ja millä tavoin esitetyt asiat vierailijoita kiehtoivat ja muokkasi toimintatapojaan vastaamaan kysyntää.

Museotkin siis edustavat moderniin kuuluvaa tieteellis-rationaalista käsitystä maailmasta. On tärkeää huomioida, että yksi modernin museon keskeisimpiä rooleja yhdistyy siihen liittyvään historialliseen prosessiin, nimittäin länsimaisen kulttuurin ja yhteiskunnan sekularisoitumiseen ja uskonnon roolin murrukseen. Uuden ajan alusta esineiden säilyttämisen ja esittelyn mahdollistava narratiivinen hegemonia alkoi siirtyä pois uskonnon piiristä.³¹⁸ Esinekokoelmat keskittyivät maallisten vallanpitäjien ja yksityishenkilöiden käsiin, ja

³¹⁶ Vilkuna 2000, s. 9.

³¹⁷ Nisbet 1980, s. 174.

³¹⁸ Pearce 1992, s. 92.

luonnontieteiden ja humanismin kehittyessä kokoelmien uskonnollinen rooli marginalisoitui. 1800-luvulle tultaessa edistysuskosta tuli länsimaissa hallitseva ideologia, niin tutkijapiireissä kuin tavallistenkin ihmisten keskuudessa.³¹⁹

Tieteestä, edistyksen ensisijaisesta edistäjästä, tärkeimmästä välineestä, jolla sen ajateltiin olevan saavutettavissa, ja sitä harjoittavista tieteentekijöistä tuli näin ollen uusia “pyhiä” asioita.³²⁰ Tieteestä ja tieteellisistä instituutioista kehittyi modernissa kulttuurissa korvike institutionalisoituneelle uskonnolle, jonka rooli yhteiskunnassa ja ihmisten yksityiselämässä muuttui aiempaan verrattuna marginaalisemmaksi. Museologi Tomislav Sola uskoo jopa, että museot ovat eräänlainen modernin ajan metafora uskonnoille.³²¹ Hän esittää, että jos museot todella muodostaisivat uskonnon, sen jumala olisi totaalinen, kollektiivinen kokemus ja sen perussanoma olisi viisautta. Luvussa 3 puhuin nationalismin uskonnollisista piirteistä ja siitä, kuinka modernia nationalismia on pidetty uudenlaisten uskonnollisten kokemusten tarjoajana. On mielenkiintoista huomata, kuinka sekä tiede että nationalismi olivat omalla tavallaan modernin ajan vastine ja korvaaja uskonnolle, ja kuinka nämä molemmat ilmiöt yhtyvät puhuttaessa modernista museosta. Anthony D. Smith mainitsee historiallisten monumenttien ja muistomerkkien roolin osana kansallista, etnistä tai alueellista maisemaa.³²² Etnosymbolistisessa nationalismintutkimuksessa on aina korostettu tieteen ja tieteen harjoittamisen merkitystä kansakuntien rakennusprosesseissa.³²³ Historiankirjoitus ja arkeologia palvelevat sekä tieteellisiä että kansallisia intressejä, ja molempien avulla tuotettiin modernin ajan vastikkeita uskonnollisille kohteille. Tietysti on muistettava, että nationalistisia tarkoituksia varten rekonstruoitu menneisyys ja tieteellinen historian tutkimus ovat eri asioita.³²⁴ Nationalistisessa historian konstruimisessa on usein kyse myyttien rakentamisesta. Menneisyyden kautta ja sen avulla tuotetaan myyttejä kansan alkuperästä, suuresta vapautumisesta tai muutosta, oman kansan kultakaudesta ja suurmiehistä sekä valitusta kansasta, joka uuden sivistyksellisen heräämisen kautta syntyy jälleen.³²⁵ Jos Tomislav Solan ajatusta museoista uskontona viedään eteenpäin, voidaan ajatella, että 1800-luvun loppupuolen moderni museo olisi puhtaasti tieteellisenä ollut viisauden palvontapaikka, ja nationalistisia ominaisuuksia saaneessa modernissa museossa palvonnan kohde olisi ollut kansan viisautta ja

³¹⁹ Nisbet 1980, s. 171.

³²⁰ Nisbet 1980, s. 173-174.

³²¹ Sola 1997, s. 62.

³²² Smith 1991, s. 127.

³²³ Remy 2004, s. 64.

³²⁴ Remy 2004, s. 64.

³²⁵ Smith 1991, s. 66.

tieteellinen kehitystaso.

Samalla tavoin Susan Pearce yhdistää museot modernin ajan ilmiöön, jossa uskonnot korvautuvat uudentlaisilla kokemuksilla jonkin pyhän ja yksilöä suuremman kohtaamisesta. Hän vertaa museoesineiden – erityisesti sellaisten, joilla on huomattavaa taiteellista ja historiallista arvoa – äärellä oleskelun ja niiden katsomisen kokemusta kirkossa käymiseen.³²⁶ Kuten uskonnollisessa kokemuksessa, myös voimakkaassa museokokemuksessa katsojassa herää hengellistä hartautta muistuttavia tunteita tämän katsellessa objektia, jolle rakennus ja instituutio ovat antaneet sen arvon. Tämä pätee sekä katolisessa kirkossa säilytettävän pyhäinjäännöksen, että British Museumissa säilytettävän egyptiläisen faaraon rakennuttaman monumentin osan suhteen. Esimerkiksi vuoden 1880 opaskirja kertoo Pohjoisgalleriassa sijaitsevan ”...a colossal head of King Thotmes III...”³²⁷ Monumentin osasta käytetään ilmaisua *colossal*, joka viittaa johonkin myyttiseen, valtavaan. Vaikutelmaa korostaa entisestään, että kyseessä on vain patsaan pää, eli verrattain pieni osa isompaa monumenttia. Kun pelkästään sitä kuvaillaan termillä ”kolossaalinen,” opaskirjaa lukeva, ja hyvin todennäköisesti myös itse patsaanpään (**Kuva 4.1.2.**) näkevä vierailija tunsi ihmetystä ja kunnioitusta edessään olevia valtavan kokoisia esineitä kohtaan.

³²⁶ Pearce 1992, s. 203.

³²⁷ “...jättiläismäinen kuningas Thotmes III:n pää...” A Guide to the Exhibition Galleries 1880, s. 111.

Kuva 4.1.2.: Thutmosis III:n patsaan pää. Mielenkiintoista on, että nykyään saman patsaan kerrotaan esittävän Amenhotep III:a. Sir Benjamin Stone Photographs 1901-1907.

Vastaavaa ihmetystä ja kunnioitusta herättävät myös esineet, joilla on uskonnollista merkitystä, kuten pyhäinjäännökset ja alttaritaulut. Opaskirja myös mainitsee jättiläispään sijaitsevan keskellä galleriaa. Tilan keskikohta on paikka, johon katset helposti kiinnittyvät ja jonka ympärillä vierailijoiden on kuljettava. Tällainen tuo vahvasti mieleen tilan käytön uskonnollisissa rakennuksissa. Samalla tavoin kuin British Museumin galleriassa, myös kristillisen kirkon alttari on sijoitettu selvästi näkyvälle, keskeiselle paikalle, jotta uskovien huomio kiinnittyisi juuri siihen. Toinen hyvä esimerkki museo-objektien esittämisestä pseudouskonnollisessa valossa löytyy vuoden 1881 opaskirjasta. Keskussalongin sisältämää esineistöä kuvaillaan muun muassa seuraavasti:

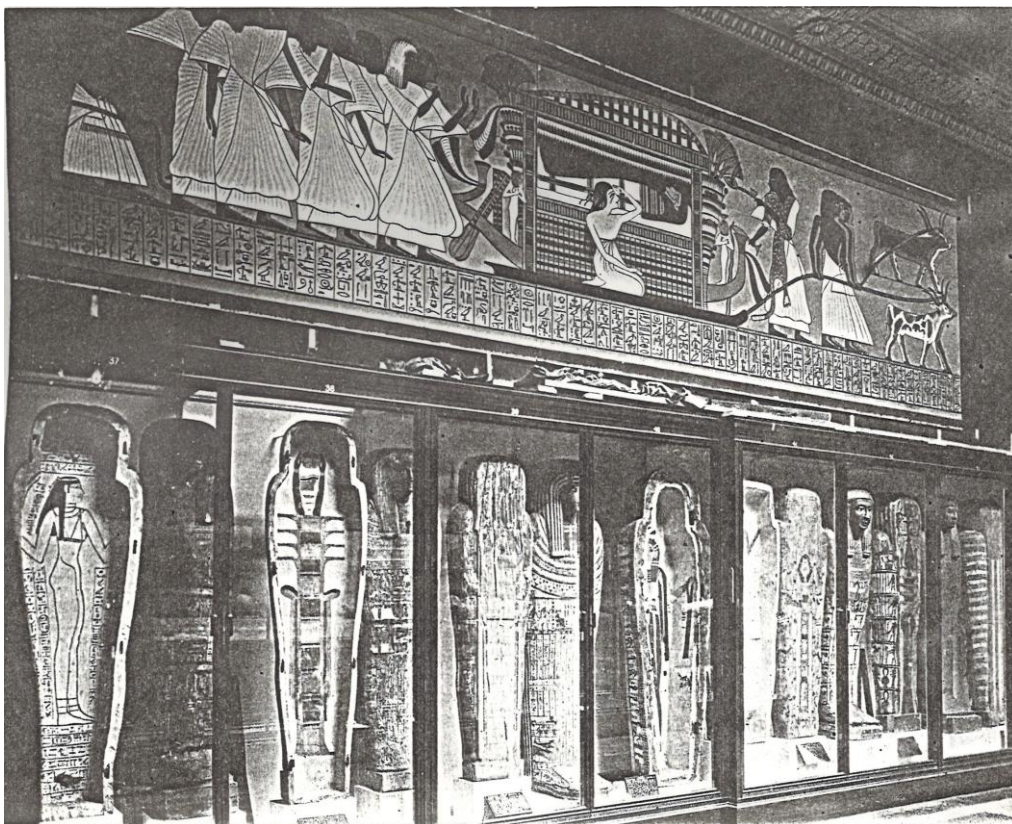
”The principal part of the monuments in this room are of the age of king Rameses II... the greatest monarch of the 19th dynasty. Between the columns on the left is a colossal fist in red granite, from one of the statues which

Kuva 4.1.2.: Leijonapäinen (kuvatekstissä kissanpäinen) jumalatar Sekhmet. Sir Benjamin Stone Photographs, 1907.

Kuva 4.1.3.: Amenhotep III:n patsaan pää. Sir Benjamin Stone Photographs, 1907.

Kuva 4.1.4: Sarkofageja vitriinissä ja maalattu friisi ensimmäisessä egyptiläissalissa. Sir Benjamin Stone Photographs, 1902.

stood before the great temple of Ptah in Memphis. On the left are three colossal heads...”³²⁸

Jälleen opaskirja korostaa monumenttien suuruutta ja arvokkuutta käyttämällä runsaasti sanaa ”kolossaalinen” puhuessaan pelkistä patsaiden osista. Lisäksi esineet on jälleen aseteltu kuin niitä olisi tarkoitus palvoa. Suuri graniittinyrkki on sijoitettu pylväiden väliin kuin pyhimyspatsaat kirkoissa. Vasemmalla olevat kolme jättipäätä niin ikään tuntuvat tekstin perusteella muodostavan arvovaltaa huokuvan rivistön. Opaskirjan kuvauksesta syntyy mielikuva, joka tuo mieleen samantapaisen tilan käytön kuin uskonnollisissa rakennuksissa. Katsellessamme Sir Benjamin Stonen valokuvia Egypti-kokoelmiin kuuluneista patsaista ja monumenteista sekä museon näyttelytiloista (**Kuvat 4.1.2.-4.1.4.**) huomaamme, kuinka niissä ilmenee valon, asettelun ja ympäröivän tilan kautta syntyvä pseudouskonnollinen vaikutus. Kuvassa 4.1.2. oleva Sekhmet-jumalatarta esittävä patsas on asetettu korokkeelle, jolloin katsojan on kenties huomaamattaankin katsottava sitä ylöspäin. Veistoksen tumma väri tuo siihen uhkaavuutta, ja kuvan perusteella patsas oli valaistu takaapäin, jolloin sen etupuolelle syntyvä varjo lisäsi vaikutelmaa. Samoin Amenhotep III:n patsaan pää kuvassa 4.1.3. on valaistu takaapäin. Kuvasta näkyy, että pää on sijoitettu korkean ikkunan eteen, jolloin luonnonvalo paistaa suoraan sen takaa. Samanlaista asettelua on myös kristillisten kirkkojen sisätiloissa: pyhimysten, apostolien ja Kristuksen patsaita on aseteltu valoa vasten, jolloin ne erottuvat selkeästi ja saavat korostetun aseman ”valokeilassa.” Kuvan 4.1.4. vitriini ja sen yläpuolinen maalaus puolestaan tuovat mieleen suurissa kirkoissa olevat, sivulaivoissa sijaitsevat hautaholvit ja katossa tai katonrajassa olevat, Raamatun tapahtumia kuvaavat maalaukset. Kuvan tai minkä tahansa visuaalisen kohteen näkeminen on siitä mielenkiintoinen havaitsemistapa, että se on hyvin intertekstuaalinen. Yksi viite kuvassa voi herättää katsojan mielessä yhteyksiä kokonaiseen traditioon samantyyppisiä kuvia.³²⁹ Näin ollen äskeisissä kuvissa tallentuneet osat British Museumin egyptiläisistä näyttelytiloista uskonnollisuuteen viittaavilla visuaalisilla piirteillään ja ominaisuuksillaan saivat mahdollisesti aikaan sen, että katsoja tunnisti niissä yhteyksiä uskonnollisten tilojen vastaaviin alueisiin ja siksi suhtautui näyttelyesineisiin samantapaisin tuntein kuin kirkoissa oleviin maalauksiin ja patsaisiin.

Tietysti kaikki tässä yhteydessä esitetyt ajatukset siitä, millaisia tunteita ja reaktioita opaskirjoja lukevissa ja museon näyttelyitä kiertävissä museovierailijoissa heräsi, ovat

³²⁸ ”Suuri osa tämän huoneen monumenteista on peräisin kuningas Ramses II:n, 19. Dynastian suurimman hallitsijan ajalta. Vasemmalla olevien pylväiden välissä on valtava punaisesta graniitista tehty nyrkki, joka on peräisin yhdestä Memfisissä sijainneen suuren Ptahin temppelin edessä seisseistä patsaista. Vasemmalla on kolme valtavaa päätä...” A Guide to the Exhibition Galleries 1881, s. 74.

³²⁹ Kuusamo 1996, s. 102.

puhtaasti tulkintaa ja spekulatiota. Kieltämättä on vähintäänkin kyseenalaista esittää väite, että menneisyyden ihminen on tuntenut ja kokenut juuri niin tai näin tietyssä tilanteessa. Tomislav Sola kirjoittaa, että museokäynti ei tapahdu niinkään museossa vaan vierailijan päässä.³³⁰ Eileen Hooper-Greenhill kirjoittaa niin ikään, että museossa käyminen on yksi kommunikoinnin muoto. Kommunikaatiossa on aina vähintään kaksi osapuolta, joista kumpikin vaikuttaa tahollaan siihen, että viesti muovautuu ja saa uusia konteksteja sekä sävyjä.³³¹ Jokaisen museovierailijan kokemus on erilainen sosiaalis-kulttuuristen ja fyysisten kontekstien vaikutusten kudelma.³³² Toisten ihmisten pään sisään ei tutkija voi nähdä. Vielä vähemmän hän voi nähdä yli sata vuotta sitten eläneiden brittiläisten museovierailijoiden päähän. Kun tähän yhdistetään museokokemusten moninaisuus ja monipuolisuus, on käytännöllisesti katsoen mahdoton antaa ”oikeaa” vastausta kysymykseen 1800-luvun museovierailijoiden ajatuksista British Museumin kokoelmia katsottaessa.

Historiallinen tieto perustuu kuitenkin pitkälti tunneälyyn eli toisten ihmisten asemaan asettumiseen.³³³ Vaikka emme voi kysyä 1800-luvun lopulla British Museumissa käyneiltä ihmisiltä heidän ajatuksistaan ja kokemuksistaan, voimme tutkia nykyajan museoissa vierailleiden kokemuksia ja niiden sekä historiallisen tietämyksemme ja lähteiden kautta pyrkiä katsomaan British Museumin Egypti-kokoelmia 1800-luvun loppupuolen vierailijan silmin. Museologien tutkimukset museoiden herättämistä tunnereaktioista puhuvat kokoelmien pseudouskonnollisen merkityksenannon puolesta. John Falkin ja Lynn Dierkingin laaja, museovierailijoiden näkökulmasta tehty tutkimus museoissa tapahtuvista kokemusmaailmoista mainitsee kolme museovierailijatyyppeä, joiden motiivit käydä museoissa vastaavat mielenkiintoisella tavalla uskonnollisissa kohteissa käyntiä. Esimerkiksi eräät museovierailijat hakevat museosta vahvaa tunnepohjaista kokemusta: motiivi käydä museoissa tulee ajatuksesta, että se on jollakin tavoin tärkeä kohde ja siellä käymisen ja fyysisen paikallaolon seurauksena kävijä kokee henkistä tyydytystä. Toinen vierailijatyyppeä taas hakee museosta mahdollisuutta henkiseen uusiutumiseen, niin sanottuun ”akkujen lataamiseen:” heille museo on paikka, jossa voi hetkeksi irrottautua arkielämästä ja palvella henkisiä tarpeitaan. Kolmannelle vierailijatyypille museoissa käyminen taas edustaa eräänlaista pyhiinvaellusta: vierailun motiivina on velvollisuudentunne kunnioittaa tahoja, jota joko museoinstituutio ja/tai museoissa

³³⁰ Sola 1997, s. 239.

³³¹ Hooper-Greenhill 1994, s. 35-36.

³³² Falk & Dierking 2012, s. 105.

³³³ Hyrkkänen 2017, s. 54.

oleva muistomerkki edustavat.³³⁴ Tämä vierailijatyyppejä on yhdistettävissä myös museon nationalistiseen puoleen ja nationalismiin hybridiuskonnollisuuteen.

On kuitenkin tärkeää muistaa, että sekularisaatio ja tieteen aseman nousu ei ole koko totuus 1800-luvun kulttuuri- ja sosiaalhistoriassa. Kuten luvussa 3 kävi ilmi, kristinuskolla ja sen perinteellä oli modernina aikana yhä merkittävä rooli eurooppalaisen identiteetin muovaajana ja niin nationalismiin kuin imperialisminkin ideologisena polttoaineena. Myös Robert Nisbet varoittaa sekularisaation ylikorostamista vastaan muistuttamalla, että 1800-luku oli yksi uskonnollisuudelle hedelmällisimpiä ajanjaksoja länsimaiden historiassa.³³⁵ Näin ollen museoiden roolia uskonnon korvaajana ei pidä liioitella. Museoiden pseudouskonnollisuus saattoi kuitenkin olla myös motiivi jättää museossa käyminen väliin. Hooper-Greenhill mainitsee mielipidekyselyn, jossa ihmisiltä, jotka eivät käy museoissa tiedusteltiin syitä siihen. Yksi syy oli, että museot nähtiin uhkaavina, ankarina ja kirkkomaisina rakennuksina, joita kävijät eivät kokeneet vieraanvaraisiksi.³³⁶ Silti on selvää, että opaskirjat on suunniteltu ja kirjoitettu siten, että ne toimisivat museovierailijoille eräänlaisena karttana museoesineiden luokse ja ”ohjeena” sille, miten heidän odotetaan esineisiin suhtautuvan. Vuoden 1880 opaskirja asettuu tekstissään vierailijan rooliin, ja sen omaksuttuaan kulkee museossa ja näkee näyttelyesineitä siinä järjestyksessä, minkä oppaan laatineet museoasiantuntijat ovat ajatelleet. Etelägallerian (South Gallery) kuvaus alkaa: ”The visitor on entering this gallery approaches the most recent of the antiquities of Egypt...”³³⁷ ja jatkaa sitten esineiden luettelemista roomalaisajasta kreikkalaisaikaan. Mikäli Etelägalleriassa ei ollut takaovea, ja mikäli jokin ei estänyt vierailijoita astumasta galleriaan sen kautta, saattoivat he kuitenkin kulkea galleriassa siten, että he etenivät ptolemaiolaisesta Egyptistä roomalaiseen Egyptiin. Toisin sanoen, opaskirjan laatijat ovat ajatelleet suunnan, jossa museossa liikutaan, vierailijan puolesta, ja ovat opaskirjaan sisällyttäneet oletuksen, että vierailija kulkee museossa juuri tätä heidän ajattelemaansa suuntaa myöten. Samoin opaskirjojen laatijat ovat myös antaneet museoesineille niiden merkitykset jo valmiiksi, ja oppaiden tekstistä on luettavissa, että tämän valmiiksi annetun merkityksen odotetaan tulevan museovierailun myötä myös siksi merkitykseksi, jonka museovieras näkemilleen esineille antaa. Etelägalleriassa mainitaan sijaitsevan Abydoksen kivitaulu, josta on saatu selville monien dynastioiden kuninkaiden

³³⁴ Falk & Dierking 2012, s. 48.

³³⁵ Nisbet 1980, s. 172.

³³⁶ Hooper-Greenhill 1994, s. 67.

³³⁷ ”Astuessaan tähän galleriaan vierailija lähestyy tuoreimpia Egyptin antiikkiesineitä...” A Guide To The Exhibition Galleries 1880, s. 109.

nimet ja seuraaja-edeltäjäsuhteet.³³⁸ Kivitaulukuvauksella opaskirjassa näin: “In the central recess of the East side of the gallery is fixed the tablet of Abydos, an inscription of great value...”³³⁹ Kivitaulun suuri merkitys egyptologialle, arkeologialle ja historiantutkimukselle annetaan siis niin kivitaululle itselleen kuin myös museovierailijalle opaskirjan tekstissä, eli museon virallisen, asiantuntijoiden saneleman linjan mukaisesti.

1800-luvun loppupuolen British Museum suhtautui vierailijoihinsa siis vähemmän tietävinä oppilaina, joita enemmän tietävän museon oli valistettava. Tässä suhteessa opaskirjoissa erottuu opettajamainen ja hieman alentuva asenne vierailijoita kohtaan: asia, joista museoita sekä myös muita kulttuuriperintökohteita ja -instituutioita kritisoidaan tänäkin päivänä. Ne perustuvat lähtökohdiltaan elitistiseen “asiantuntijavaltaan” ja suhtautuvat vierailijoihinsa passiivisina oppijoina, eräänlaisina tyhjinä tauluina, jotka museon on asiantuntevalla otteella täytettävä tiedolla.³⁴⁰ Tämä on yksi sitkeästi kestäneistä museon piirteistä, jonka juuret ovat jo museon varhaisemmassa historiassa, ja johon on vasta 1990-2000-luvun puolella alettu todella kiinnittää kriittistä huomiota. Tomislav Sola kirjoitti 1990-luvun jälkipuoliskolla modernin museopedagogiikan ihanteesta, jonka lähtökohtia olisivat perinteisen valmiin tiedon jakamisen sijaan vierailijoiden kannustaminen luovaan ajatteluun, oivaltamiseen ja asioiden monipuoliseen tarkasteluun.³⁴¹

Moderni museo voidaan siis määritellä julkiseksi, yhteiskunnalliseksi laitokseksi, joka kerää, tallentaa ja esittelee kokoelmiaan tieteellisesti. Samoin sen voi määritellä sekularisoituvan yhteiskunnan uudeksi uskonnolliseksi instituutioksi, tiedon ja tieteen palvontapaikaksi. Modernin museon pedagoginen ihanne on aktivoiva, vierailijan omaa ajattelua ja oivaltamista korostava toiminta, mutta se ei aina toteudu nykyaikanakaan. Niin ollen myös 1800-luvun British Museumissa oli yhä vallalla perinteinen museopedagogiikka, jossa museo keräsi tietoa ja jakoi sitä asiantuntijoiden johdolla valmiina yleisölle. Moderni museo on eurooppalaisen kulttuurin tuote ja instituutio, joka on levinnyt maailmalle eurooppalaisten uuden ajan alusta lähtien harjoittaman globaalin laajentumispolitiikan myötä. Moderni museo syntyi moniulotteisen historiallisen kehityksen tuloksena, ja yksi sen syntyyn vaikuttaneista tekijöistä oli juuri eurooppalainen imperialismi.

³³⁸ A Guide to The Exhibition galleries 1880, s. 112.

³³⁹ “Gallerian itäpuolen keskisyvennykseen on kiinnitetty Abydoksen kivitaulu, arvokas kaiverus...” A Guide to The Exhibition Galleries 1880, s. 112.

³⁴⁰ Smith 2006, s. 32.

³⁴¹ Sola 1997, s. 94.

4.2. Moderni museo imperialismin tuotteena

Lukija voi perustellusti kysyä, millä perusteella modernin museon kehityksen voi todella sanoa olevan imperialismiin tuotetta. British Museumin modernisaation, jonka yksi ilmenemismuoto opaskirjojen tekstin sävyn muuttuminen 1890-luvulla tieteellisempään ja havainnollistavampaan suuntaan on, voi olla vaikea ensi silmäyksellä havaita olevan heijastumaa brittiläisen imperiumin hallinnasta Egyptissä ja brittiläisestä imperialismista yleensä. Ensinnäkin on huomioitava, että brittiläisen imperiumin historiaa tarkastellessa huomaa, että sen aikana tiede ja valloituspolitiikka olivat kulkeneet käsi kädessä 1700-luvulta alkaen.³⁴² Yksi esimerkki tästä ovat James Cookin löytöretket sekä tietysti Sir Hans Sloanen kokoelmien muodostuminen ja British Museumin itsensä perustaminen. Tutkijoiden käyttö siirtomaahallinnon toiminnassa oli puolestaan ollut kolonialismille ominainen piirre Napoleonista lähtien.³⁴³ Imperialismin ideologinen vaikutus modernin museon kehityksessä erottuu myös museorakennusten kehityksessä 1800-luvun aikana. British Museumin nykyinen rakennus muistuttaa, kuten johdannossa jo todettiin, kreikkalaista temppeiliä. Samalla tavoin kuin British Museum rakennuksellaan loi yhteyden kreikkalais-roomalaisen kulttuuriperinnön ja brittiläisen imperiumin välille myös muut eurooppalaiset imperiumit rakensivat omat museonsa roomalaisen mallin mukaan. Hyvä esimerkki ovat Berliinissä Saksassa sijaitsevat kuuluisat Museosaaren museot. Se että myös muut siirtomaavallat kuin Britannia rakensivat museonsa roomalaisen mallin mukaan, ei ole sattumaa. Se on omalta osaltaan osoitus 1800-luvun lopun eurooppalaisten valloitusinnostasta ja siihen liittyneestä imperiumien välisestä kilpailusta.

Tämä valloitusten tarve ja niihin liittyvä kilpavarustelu ei suorastaan johtanut teknologian kehitykseen, mutta se edesauttoi sitä. Modernin teknologian saavutukset, höyrylaivat, lennätin ja rautatiet, joiden suhteen britit olivat edelläkävijöitä, lujittivat brittiläistä imperiumia ja mahdollistivat sen laajentumisen myötä uuden tiedon löytymisen ja sen nopeamman välittämisen halki maailman.³⁴⁴ Tämä johti väistämättä siihen, että maailma kuvainnollisesti ilmaistuna pieneni: tietoisuus oman kylän, kaupungin ja maan ulkopuolisesta maailmasta lisääntyi, samoin kuin kiinnostus sitä kohtaan. Matkustaminen oli kuitenkin vielä hidasta, kallista ja vaivalloista.³⁴⁵ Koska koloniaaliseen kulttuuriin kuului olennaisena osana

³⁴² Ferguson 2004, s. 33.

³⁴³ Said 1978 (2003), s. 81-82.

³⁴⁴ Ferguson 2004, s. 166-169.

³⁴⁵ Särkkä 1998, s. 1.

myös uteliaisuus ja fantasiat,³⁴⁶ syntyi kysyntää matkustamisen korvikkeille eli erilaisille virtuaalimatkoille. Näitä olivat muun muassa matkakirjallisuus, dioramaesitykset ja *laterna magica*-näytökset.³⁴⁷ Tärkeä osa mielikuvien voimalla tapahtuvaa korvikematkoilua olivat myös museot. Imperialismin levitessä ja voimistuessa myös museoiden kokoelmat kasvoivat. Moderni museo kehittyi siis osin vastaamaan toiveisiin ja tarpeisiin, joita imperialismin kehitys länsimaissa synnytti.

Museoiden kehityshistorialla on myös suora yhteys teknologian kehityksen Euroopalle suomen kulttuurisen hegemonian kanssa. Eurooppalaiset imperiumit tarvitsivat koulutettua väkeä toimimaan imperiumin hallinnossa ja edistämään sen tieteellistä valtaa. Kun vielä muistamme, että humanistisilla tieteillä on perinteisesti ollut vahva asema virkamiesten koulutuksessa, on selvää että koulutetun hallintohenkilökunnan tarpeesta on varsin lyhyt matka moderniin koulutusjärjestelmään ja pedagogiset lähtökohdat omaavaan moderniin museoon.³⁴⁸

Siirtomaakilpailun ja kolonialistisen hallinnan byrokratian ja logistiikan ylläpitämiseksi brittiläinen imperiumi tarvitsi myös yhtenäisen kansan rakentamaan sitä ja ylläpitämään sen toimintaa. British Museum olikin oviensa avaamisesta lähtien houkutelut vierailijoita kaikista sosiaaliluokista,³⁴⁹ ja museoilla oli 1800-luvulla tärkeä yhteiskunnallinen funktio sosiaalisten ongelmien ja niiden herättämän tyytymättömyyden hillitsijoina.³⁵⁰ Avaamalla museoiden ovet työväenluokalle heitä pyrittiin pitämään poissa kumouksellisesta liikehdinnästä ja kasvattamaan heistä imperiumin rakentamiseen innokkaita kansalaisia. Kävijämäärät ja vierailijoiden houkuttelemisen olivat selvästi asioita, joilla oli merkitystä British Museumille 1800-luvun lopulla. Johtokunnan kokouspöytäkirjoista löytyy mainintoja kävijämäärien laskemisesta ja lukujen vertailusta aiempiin kuukausiin ja vuosiin.³⁵¹

Toisaalta museoiden avaaminen yleisölle tapahtui verrattain hitaasti ja prosessiin liittyi paljon ylhäältäpäin ohjailua. Kun museon ovet aukenivat ensi kertaa 1759, vierailijat pääsivät ainoastaan ohjatuille, tiukan aikarajan sisällä tapahtuville kierroksille vailla vapaan kiertelyn ja katselun mahdollisuutta, ja lippuja oli mahdollista saada vain museon portieerin tai pääkirjastonhoitajan (Principal Librarian) kautta. Tämä järjestely herätti jo omana aikanaan kritiikkiä. Arvostelijat sanoivat, että sen sijaan että museo edistäisi näkemistä ja oppimista,

³⁴⁶ Salmi 2002, s. 149.

³⁴⁷ Särkkä 1998, s. 1 & Salmi 2002, s. 153.

³⁴⁸ Smith 2006, s. 18.

³⁴⁹ Caygill 1992 (1985), s. 24.

³⁵⁰ Kallio 2009, s. 115.

³⁵¹ Vol. XLIV, 13 Jan 1888, s. 18.045-18,046.

vieras poistui sieltä “yhtä viisaana kuin sinne saapuessaan.”³⁵² Myös kävijöiden määrää rajoitettiin: vasta vuonna 1810 avautui mahdollisuus vapaaseen sisäänkäyntiin, sekin kolmena päivänä viikossa.³⁵³ Museon laajempaan avaamiseen liittyi siis paljon hidasta kehitystä, jonka osasy ssaattoi olla huoli järjestyksen säilymisestä. Erityisesti rahvaan pääsy museoihin herätti huolta ja jopa vastustusta.³⁵⁴ Tästä huolimatta katsottiin, että museoissa käyminen olisi työläisille parempi vaihtoehto kuin “köyhäntalossa istuskelu.”³⁵⁵ Johtokunnan kokouspöytäkirjoista löytyy maininta neuvotteluista koskien johtokunnan suunnitelmia avata museo yleisölle myös arki-iltaisin tai sunnuntaisin:

“...in reply to the Trustees’ communication to opening the Museum on week-evenings, or, as a preferable alternative, on Sunday afternoons: suggesting that the opinion of the Home Secretary and the Commissioner of the Police should be ascertained as to the risk of evening opening; and that the Police commissioners should also be consulted as to the force sufficient for Sunday afternoon duty at both Museums...”³⁵⁶

Iltta-aukioloaikojen käyttöönottamisen nähtiin sisältävän niin suuria riskejä, että asiasta täytyi neuvotella sisäministeriä ja poliisijohtoa myöten, ja kysymys sopivasta vahvuudesta British Museumin sekä luonnonhistoriallisen museon vartioinnista oli aito, vakavasti otettava kysymys poliisille. *Daily News* kirjoitti marraskuussa 1888:

“The Government were in sympathy with the view that the largest number of people should have the opportunity of making use of the institutions, but on the question of cost and the safety of the Museums they thought they were justified in postponing the matter for the present.”³⁵⁷

Toinen artikkeli saman lehden samasta numerosta puhuu myös parlamentissa käydyistä keskustelusta koskien museon avaamisesta sunnuntaisin. Samalla parlamentissa keskusteltiin myös museon sähkövalaistuksesta iltaisin ja öisin.³⁵⁸ Kuvaavaa on, että vaikka sähkövalaistuksen hinta herätti parlamentissa paljon keskustelua, siitä lehti kirjoittaa päästyn

³⁵² Caygill 1992, s. 12-13.

³⁵³ A Guide To The Exhibition Galleries 1884, s. xii.

³⁵⁴ Kallio 2009, s. 115.

³⁵⁵ Caygill 1992, s. 25.

³⁵⁶ “...vastauksena johtokunnan ehdotukseen museoiden avaamisesta arki-iltaisin tai vaihtoehtoisesti sunnuntai-iltapäivisin: ehdottaen että sisäministerin ja poliisipäällikön mielipiteet koskien iltta-aukioloa tulisi varmistaa, ja että poliisin kanssa tulisi myös neuvotella siitä, millaiset voimavarat riittäisivät sunnuntai-iltapäivien vuoroihin molemmissa museoissa...” Vol. XLIV, 14 Jan 1888, s. 17,802.

³⁵⁷ “Hallitus oli suojea ajatukselle, että mahdollisimman monilla tulisi olla mahdollisuus käyttää näitä instituutioita, mutta kysymyksessä kustannuksista ja museoiden turvallisuudesta se katsoi oikeutetuksi lykätä asiaa toistaiseksi.” *Daily News*, 17 Nov 1888.

³⁵⁸ *Daily News*, 17 Nov 1888.

sopuun, kun taas sunnuntaiaukiolojen kysymyksen käsittelyä jouduttiin lykkäämään tuonnetmas. Yleisön ja museon suhde näyttäytyy tässä valossa ristiriitaisena: museoihin haluttiin lisää vierailijoita ja kävijöille haluttiin antaa lisää aikaa ja mahdollisuuksia tutustua museoon. Toisaalta taas korkeat tahot, jotka toimivat museon kanssa ja vaikuttivat sen toimintaan, suhtautuivat varovaisesti yleisön päästämiseen museon tiloihin. Jopa British Museumin johtokunta itse oli varuillaan museon avaamisesta iltaisin kokonaan, ja kannatti järjestelyä, jossa vain osa museosta olisi auki tiettyinä iltoina:

“Some of the sums that had been mentioned were based on the assumption that the whole of the Museum would be opened in the evening, but the Trustees would prefer that portions of the Museum should be opened on certain evenings, and other portions opened on other evenings.”³⁵⁹

Turvallisuus- ja järjestyskysymykset ovat luonnollisesti tärkeä osa museoiden toimintaa, samoin kysymykset esineiden turvallisuudesta. Silti keskustelu British Museumin uusista aukioloajoista 1800-luvulla voi nykyihmisen silmiin näyttää ylivarovaiselta. Sen kysymykseen, kuinka asiaan suhtautuduttiin ja sen, kuinka varovaisesti asiasta lopulta päätettiin, kannalta on erittäin kuvaavaa, että vasta vuonna 1890, kahden vuoden kuluttua aiemmin siteeratuista keskusteluista, *Daily Newsissä* oli tammikuun lopulla ilmoitus, jossa kerrottiin, että

“On and after the 1st of February, the Exhibition Galleries of the British Museum will be open on WEEK-DAY EVENINGS... Tuesdays, Thursdays and Saturdays, The Galleries of Sculpture and other Antiquities.”³⁶⁰

Kysymyksessä museon, tai ainakin osien siitä, avaamisesta yleisölle arki-iltaisin päästiin siis sopuun ja suunnitelmat saatiin toteutettua kahden vuoden aikana.

Osa syistä tähän varovaisuuteen voi löytyä eräästä länsimaisen edistysuskon kulttuuriin kuuluvasta ilmiöstä. Kuten sanottua, museot haluttiin avoimeksi kaikille kansalaisille yhteiskuntaluokkaan katsomatta, jotta saataisiin näin konstruoitua yhtenäinen, kansallisvaltion ja imperiumin rakentamiseen tähtäävä kansa. Samalla työväenluokkaa pyrittiin pitämään poissa kumouksellisesta toiminnasta, joka haastoi pääasiassa yläluokan hallitseman ja konstruoiman

³⁵⁹ “Osa mainituista rahasummista perustuivat olettamukseen, että koko museo olisi avoinna iltaisin, mutta johtokunta soisi mielummin, että osa museosta olisi avoinna tiettyinä iltoina ja muut osat toisina iltoina.” *Daily News*, 17 Nov 1888.

³⁶⁰ “Helmikuun ensimmäisenä päivänä ja sen jälkeen British Museumin näyttelygalleriat ovat avoinna viikonpäivien iltoina... tiistaisin, torstaisin ja lauantaisin avoinna ovat veistotaide- ja muiden antiikkiesineiden galleriat.” *Daily News*, 29 Jan 1890.

valtavirran yhteiskunnan sekä kulttuurin. Tämä kaikki on yhdistettävissä länsimaisen kulttuurin ristiriitaiseen tapaan suhtautua tietoon ja kehitykseen. Tiedolla nähdään usein olevan ylevöittävä vaikutus ihmisen henkiseen ja moraaliseen kehitykseen: se lisää vapautta, onnellisuutta ja rauhallisuutta. Kuitenkin länsimaisen kulttuurin historia on täynnä myyttejä, joissa varoitetaan tietoon ja sen hankintaan sisältyvistä vaaroista ja uhkista: antiikin kreikkalaisilla oli Pandoran lipas, juutalais-kristillisellä perinteellä hyvän ja pahan tiedon puun hedelmä, jonka Aatami ja Eeva söivät.³⁶¹ Luonnollisesti on melko epätodennäköistä, että British Museumin johtokunta, Lontoon poliisijohto sekä Britannian parlamentti ja sisäministeriö ajattelivat juuri näitä myyttejä keskustellessaan uusien aukiolojen ottamisesta käyttöön. On silti perusteltua sanoa, että niiden luoma maailmankuva ja kulttuurinen sekä aatteellinen pohja vaikuttivat siten, että museoiden avaaminen laajemmin yleisölle herätteli myös faustisia pelkoja, että tietoa annettiin sellaisiin käsiin, joissa se voisi saada uhkaavia ja vaarallisia muotoja - ellei muutoin, niin ainakin vallitsevan järjestyksen kannalta. Asiassa heijastuu ristiriita avoimuuden ihanteiden ja yläluokkaisen asennemaailman välillä, johon 1800-luvulla kehityksessä olevan modernin museolaitoksen oli kehitettävä vastaus.

Kokouspöytäkirjaotteesta, jossa uusien aukioloaikojen kysymys nostettiin esille, on kuitenkin nähtävissä myös, kuinka merkittävä rooli kävijöillä oli British Museumin toiminnan muotoutumisessa: tuskin johtokunta olisi kaavaillut uusia aukioloaikoja ja lähestynyt niin hallitusta kuin poliisijohtoa niiden suhteen, ellei olisi ollut vakuuttunut, että niitä tarvittiin. Mahdollisia syitä uusien aukioloaikojen kaavailuun on, että kävijämäärät olivat nousseet niin, että aiemmat aukioloajat eivät enää riittäneet, tai että museo halusi houkutellessa lisää kävijöitä olemalla auki myöhempään ja useampina päivinä. Kummassakin tapauksessa on selvää, että museo pyrki houkuttelemaan kävijöitä ja että kävijät olivat kiinnostuneet käymään museossa. Brittiläinen imperiumi nostatti yleisössä kiinnostusta museota kohtaan ja sai sekä epäsuorasti että suoranaisesti aikaan teknistä ja taloudellista kasvua, joka heijastui keskiluokan lukumäärän ja elintason kasvuun. Tämä kasvava keskiluokka vuorostaan vaati museolta parempaa saavutettavuutta ja tieteellisempää sekä tehokkaampaa tapaa, jolla museoon saattoi tutustua.³⁶² Lisäksi 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä imperiumiajattelulla oli laajaa kannatusta koko Britanniassa. Imperiumi myös kansanomaistui ja muuttui yläluokan yksityisestä eskapistisesta idyllistä osaksi kansalaisyhteiskuntaa, jonka rattaisten pyörittämiseen osallistuivat niin poliitikot kuin kadunmiehetkin.³⁶³ Imperialismi ja imperiumi loivat siis

³⁶¹ Nisbet 1980, s. 5-6.

³⁶² Caygill 1992 (1985), s. 24-25.

³⁶³ Särkkä 1998, s. 2 & 36.

tarpeillaan kysyntää toiminnoille, joita moderni museo tarjosi.

Yksi länsimaisen modernismin piirre, joka ajoittuu 1800-luvun loppupuolelle, on *fin de siècle* -ajattelu. *Fin de siècle* on ranskaa ja tarkoittaa kirjaimellisesti ”vuosisadan loppua.” Se on 1880-luvulla yleistynyt termi, jonka käyttöön sisältyy pessimistinen ajatus lähestyvistä länsimaiden ja länsimaisen kulttuurin rappiosta.³⁶⁴ Kyseessä oli yleismaailmallinen ilmiö, josta löytyi merkkejä eri puolilta 1800-luvun lopun Eurooppaa. Siihen kuuluivat kriittinen suhtautuminen tieteellis-rationaaliseen maailmankuvaan, uusi kiinnostus okkultismiin, dekadenssin korostunut rooli kirjallisuudessa ja taiteessa³⁶⁵ sekä ennusmerkit ja varoitukset kulttuurin degeneroitumisesta. Vaikka British Museum virallisena, ”valtavirtakulttuuria” ja sen arvoja edustavana laitoksena ei juuri osallistunut pääasiassa boheemien ja kapinallisten taide- ja kulttuuripiirien omakseen ottamaan ilmiöön, sen kokoelmiin ja niiden esittämisen tapoihin sekoittui kuitenkin vaikutteita *fin de siècle* -henkisestä ajattelusta. Yksi esimerkki on löydettävissä vuoden 1892 opaskirjan osiossa, jossa käydään läpi muinaisen Egyptin historiaa.

”The great wars of the kings of the Eighteenth Dynasty raised Egypt to a pitch of glory to which she had never attained before... Under their (18th dynasty pharaohs) hands rose great temples and monuments whose remains are still the objects of our admiration...”³⁶⁶

Tekstikatkelma kuvailee 18. dynastian Egyptin sotien ja valloitusten kautta saavuttamaa poliittista ja kulttuurista valtaa ja voimaa. Tekstissä puhutaan suurieleisesti, kuinka Egypti saavutti ”ennennäkemättömän” loiston ja kuinka sen tuolloin rakentamat monumentit ovat edelleenkin ihailun kohteita. Katkelma vaikuttaa päällisin puolin yksinkertaisesti pedagogisella otteella kirjoitetulta historiallisen ajanjakson erityispiirteiden kuvailulta museossa vierailevalle yleisölle. Toinen mahdollinen tulkinta tämänkaltaisten tekstiotteiden liittämiseksi museon Egypti-kokoelmia kuvailevaan kirjaseen voi kuitenkin olla eräänlainen varoitus brittiläiselle imperiumille.

Niall Ferguson kertoo brittiläisen imperiumin historiaa käsittelevässä teoksessaan, että brittien ylpeyttä imperiumistaan himmensi 1890-luvun lopulla tuntemus historiasta: suuria imperiumeja oli ollut olemassa jo ennen brittejä, ja kaikkia näitä imperiumeja yhdisti

³⁶⁴ Salmi 2002, s. 156.

³⁶⁵ Salmi 2002, s. 169 & 174.

³⁶⁶ ”Kahdeksannentoista dynastian suuret sodat nostivat Egyptin ennennäkemättömään loistoon... heidän (18. dynastian faaraoiden) valtansa alla nousi suuria temppelaita ja monumentteja, joiden jäännökset ovat edelleen ihailumme kohteita... A Guide To The Exhibition galleries 1892, s. 42.

historiallinen kehityskulku, jossa ne olivat valtansa huipun saavutettuaan luhistuneet.³⁶⁷ 1890-luvulla brittiläinen imperiumi oli aikakautensa ehdoton supervaltta ja yksi tärkeimpiä voimatekijöitä kansainvälisessä politiikassa. Se alkoi tuolloin kuitenkin saada aktiivisen kilpailijan Saksan keisarikunnasta. *Daily Telegraphin* artikkelissa lokakuulta 1895 ilmaistaan huolta Britannian jäämisestä taloudellisesti ja teollisesti jälkeen Saksasta ja muista kilpailijoistaan:

“In 1880... Great Britain produced nearly three times as much pig-iron as Germany, last year we were only about 20 percent ahead of our rivals.”³⁶⁸

Siirtomaissa puolestaan tapahtui poliittista liikehdintää, jolla tähdättiin brittien siirtomaavallan lopettamiseen ja myös kotimaassa vanhaa järjestystä uhmasivat muun muassa työväen- ja naisasialiikkeet.³⁶⁹ Samalla myös vallan tuomaan rikkauteen ja sen suomaan joutilaisuuteen liittyi riskejä. Vuoden 1892 opaskirjan otteessa kuvaillaan, kuinka

“...the Egyptians appear to have been of a happy temperament, enjoying the pleasures of life and the refinements of civilization.”³⁷⁰

Vuoden 1880 opaskirjasta taas löytyy katkelma, jossa kuvaillaan muinaisten egyptiläisten saavuttamaa korkeaa sivilisaation tasoa ja sen tuomaa ylellisyyttä. Opas kuvailee pronssista, norsunluusta ja hopeasta valmistettuja esineitä, rikkaalle naiselle kuulunutta peruukkia, peiliä, meikkausvälineitä ja vaatteita.³⁷¹ Tekstistä voi löytää rivien välistä lukemalla asenteellista sävyä: rikkaan naisen ylellisyystavarat edustavat turhamaisuutta ja koreilua, joka on vuosituhansien jälkeen nähtävissä, mutta joka ei enää hyödytä omistajaansa. Koreilu ja ylellisyys on vanhastaan yhdistetty kulttuuriseen degeneraatioon ja dekadenssiin, etenkin kun siihen on vielä liitetty feminiinisiä piirteitä.³⁷² Kulttuurista taantumista käsitellään myös toisessa tekstiotteessa, joka kuvaa egyptiläisten uskontoa. Opaskirja ylistää sen rikasta symbolistista tasoa ja sitten kuvailee sen muuttumista historian saatossa: “In the latter days of

³⁶⁷ Ferguson 2004, s. 247-248.

³⁶⁸ “Vuonna 1880... Iso-Britannia tuotti lähes kolme kertaa niin paljon terästä minkä Saksa. Viime vuonna olimme vain noin 20 prosenttia kilpailijoitamme edellä.” *The Daily telegraph*, Oct 5, 1895.

³⁶⁹ Salmi 2002, s. 157.

³⁷⁰ “...egyptiläiset ovat ilmeisesti olleet iloluontoisia ja nauttineet elämän iloista ja hienostuneesta sivilisaatiosta.” *A Guide To The Exhibition Galleries 1892*, s. 34.

³⁷¹ *A Guide To The Exhibition Galleries 1880*, s. 115.

³⁷² Kuusamo 1996, s. 117.

the (Egyptian) religion this symbolism degenerated into a superstition of the grossest kind.”³⁷³ Erityisen tärkeä huomio on, että tekstissä puhutaan “taikauskoksi” rapautuneesta uskonnosta hyvin negatiiviseen, arvolutautuneeseen sävyyn. Opaskirja käyttää adjektiivia “gross,” mikä tarkoittaa jotain pahaa, inhottavaa ja vastenmielistä. On mahdollista, että puhumalla egyptiläisen uskonnon taantumisesta taikauskoksi opaskirjojen kirjoittajat pyrkivät puhumaan rationaalisuuden ja tieteellisyyden puolesta irrationaalisuutta vastaan ja varoittamaan kulttuurisen rappeutumisen vaaroista.

British Museumin kokoelmiin kerättyjen muinaisten imperiumien, kuten Egyptin, luomien esineiden uudeksi museolliseksi funktioksi saattoi siis vuosisadan loppua kohden, brittiläisen imperiumin *status quota* haastavien sekä ulkoa- että sisältäpäin tulevien murrosten valossa, tulla historian ja arkeologian opettamisen lisäksi julkiseen mielipiteeseen vaikuttaminen sekä toimiminen varoittavana esimerkkinä brittiläisen imperiumin johtajille ja kansalle. Vanhat monumentit muistuttivat sotilaallisen voiman ja vallan, naisten ylellisyystarvikkeet taas rikkauden ja loiston katoavaisuudesta. Ajatus, että menneisyys tarjoaa opetuksia nykyisyydelle, on yhtä vanha kuin itse historiankirjoitus.³⁷⁴ Egyptin sivilisaatio oli ollut aikanaan mahtava ja kukoistava, ja vaikka sen jälkeensä jättämät monumentit ja aarteet olivat jälkipolvien ihailun kohteena, se oli joka tapauksessa aikanaan luhistunut. Brittiläisen imperiumin olisi siis viisasta muistaa muinaisen Egyptin ja muiden edeltäjiensä historia. Sen ei tulisi tuudittautua voimansa tuntoon ja ajatukseen, ettei se koskaan voisi sortua. Egyptiläiskokoelmien kautta välitettiin siis varoitus brittiläisen imperiumin poliittisen ja kulttuurisen rapautumisen mahdollisuudesta. Niitä siis käytettiin asettamaan brittiläinen imperiumi historialliseen kontekstiin museovieraiden mielissä. Tämä istuu selkeästi yhteen yhden modernille museolle kuuluvan tehtävän kanssa: sen opettamiseen ihmisille, että he ovat osa pitkää historiallista jatkumoa.³⁷⁵

Valtakuntien, valtioiden ja imperiumien katoavaisuuden tiedostaminen kuitenkin myös toimi osana edistysajattelua. Vaikka ne saattoivatkin rapautua, heikentyä ja lakata olemasta, tärkeämpää oli se, että niiden perintö säilyi ja siirtyi eteenpäin seuraavalle ihmiskunnan edistyksen edelläkävijälle.³⁷⁶ Opaskirjoja tutkimalla käy selväksi, että Britannia piti imperiumiaan muinaisen maailman suurten valtakuntien, Egyptin, Kreikan ja Rooman perillisenä ja jatkajana niiden työlle ihmiskunnan sivistyksen puolesta. Brittiläinen imperiumi

³⁷³ “(Egyptiläisen) uskonnon myöhempinä päivinä tämä symbolismi rappeutui pahimman laatuiseksi taikauskoksi.” A Guide To The Exhibition Galleries 1892, s. 34.

³⁷⁴ Lowenthal 1985, s. 46.

³⁷⁵ Vilkuna 2000, s. 11.

³⁷⁶ Nisbet 1980, s. 59

mahdollisesti tunnusti oman katoavaisuutensa, ja pyrki museonsa kokoelmilla paitsi muistuttamaan itseään siitä, myös valistamaan ihmiskuntaa sekä itsensä että edeltäjiensä roolista, ja sitä kautta mahdollisesti tasoittamaan polkua tulevalle seuraajalleen.

Ajatus on tietysti varsin teleologinen, ja on hyvä kysymys, ketä Brittiläinen imperiumi olisi pitänyt mahdollisena seuraajanaan. Monet nykyiset tutkijat katsovat Yhdysvallat Brittiläisen imperiumin seuraajaksi ja perilliseksi, perustellen näkökantaansa muun muassa sillä, että Britannia irtautuneiden siirtokuntien muodostamien Yhdysvaltojen kehityksen ja suurvallaksi nousun myötä englannin kieli on säilynyt maailmankielenä myös brittiläisen imperiumin häviön jälkeen.³⁷⁷ Myöhäisviktorianaisen ajan kirjoittajista ainakin J.A. Froude (1818-1894) piti Yhdysvaltoja brittiläisen imperiumin merkittävimpana kilpailijana,³⁷⁸ mutta “perillisen” ja kilpailijan “välillä” on eroa. Se, näkivätkö 1800-luvun jälkipuolen britit laajemmin Yhdysvallat imperiuminsa ja kansakuntansa perillisenä vai kilpailijana, on kysymys erikseen. Paul Richin mukaan anglosaksinen rotuidentiteetti loi yhteenkuuluvuuden tunnetta Britannian ja Yhdysvaltojen välille, ja sai britit näkemään amerikkalaiset potentiaalisina liittolaisina ja veljeskansana.³⁷⁹ Vaikka pohdinta siitä, näkikö Brittiläinen imperiumi yhtäkään oman aikansa valtiota potentiaalisena seuraajanaan, on kiintoisa, sitä ei valitettavasti voida käsitellä enempää tämän tutkimuksen yhteydessä.

Modernin museon tehtävät palvelivat 1800-luvun loppupuolen British Museumissa imperiumin rakentamista ja sen ideologisten rakenteiden ylläpitoa. Modernin museon kehityksen mahdollisti imperialismi ja sen kehykseen kuuluvat modernin ilmiöt. Toisaalta brittiläinen imperiumi ei olisi voinut saavuttaa sitä laajuutta, joka sillä 1800-luvun lopulla oli, ilman modernin museon kehitykseen kuuluvia ilmiöitä. Yhtä lailla kuin British Museum oli brittiläisen imperiumin tuote, myös koko brittiläinen imperiumi oli sidoksissa British Museumiin.

4.3. Imperialismi modernin museon tuotteena

Olen tähän asti keskittynyt osoittamaan, kuinka 1800-luvun imperialismi oli mukana luomassa modernia museolaitosta. Nyt lähdän tarkastelemaan, päteekö sama myös toisinpäin, eli vaikuttiko modernin museolaitoksen kehittyminen imperialismin kehitykseen. Jotta kysymykseen saataisiin tyydyttävä vastaus, on ensinnäkin palautettava mieleen modernin

³⁷⁷ Sajavaara 2002, s. 279-280.

³⁷⁸ Särkkä 1998, s. 26.

³⁷⁹ Rich 1986 (1990), s. 13.

museolaitoksen määritelmää ja siihen kuuluvia ominaisuuksia. Seuraavaksi on analysoitava, mitkä näistä ominaisuuksista liittyivät imperialismin kehitykseen ja kuinka ne näkyvät siinä.

Museo on laitos, joka perustuu esineistä muodostuvalle kokoelmalle. Keräilystä tuli modernina aikana osa kapitalistista yhteiskuntaa.³⁸⁰ Tähän vaikutti teollisen tuotannon myötä tapahtunut materiaalien hyödykkeiden määrän nousu. Museo on kuitenkin paitsi materiaalin, myös vahvasti ”kulttuurin” idealle perustuva instituutio. Tämä tarkoittaa sitä, että museon ideana on kerätä kokoelmiinsa ihmiskunnan historian aikana syntyneitä ihmisen henkisen ja sielullisen elämän tuotteita ja esitellä niitä yleisölle. ”Kulttuurin” käsite on nähty ja nähdään edelleen modernin ajan läntisessä maailmassa juuri hengen tuotteina, inhimillisen toiminnan aineettoman tason tuotteina. Susan Pearceen mukaan museot edustavatkin länsimaisessa modernismissa esiintyvää kulttuurin paradoksia: kulttuuri nähdään henkisenä ilmiönä, ajatuksina ja ideoina, mutta ne ilmenevät maailmassa materiaalisina objekteina. Kirjailijan ajatukset löytyvät kirjasta, taiteilijan maalauksista tai veistoksista, säveltäjän kirjoitetuista ja painetuista nuoteista. Kulttuuri syntyy ihmisen henkisestä maailmasta, mutta se pääsee vaikuttamaan maailmaan vasta kun se on saanut materiaallisen muodon esineinä. Tästä huolimatta esineiden rooli on yleisesti ottaen nähty täysin aineellisena. Esineet ovat työkaluja ja välineitä³⁸¹, ja siten sidoksissa aineeseen, eli ”ei-kulttuuriseen” tasoon. Kuitenkin museossa olevien esineiden funktio on havainnollistaa museossa kävijöille ne luoneen kulttuurin elämäntapaa ja ajattelua. Ne ovat *artefakteja*, inhimillisen toiminnan materiaalisia tuloksia, joiden varaan voidaan rakentaa myöhempiä inhimillisiä toimia.³⁸² Koska museot ovat täynnä esineitä, joiden kautta rakennetaan inhimillistä toimintaa, on perusteltua väittää, että museot luovat kulttuuria esineiden kautta. Tämä onkin itse asiassa eräs toinen modernin museon määritelmä: museo on instituutio, joka antaa menneisyyden objekteille merkityksiä ja siten vaikuttaa nykyisyyteen. Näin ollen British Museumin, joka oli aikanaan yksi modernin museolaitoksen kehityksen edelläkävijöistä, voi sanoa olleen mukana luomassa modernin ajan kulttuuria ja sen ilmiöitä, yhtenä niistä imperialismi.

Vuoden 1884 opaskirjan esipuheessa huomautetaan lukijalle koskien luonnontieteellisten kokoelmien osiota opaskirjoissa seuraavasti:

”The descriptions of the specimens Zoology, Geology, Mineralogy and Botany, and other notices referring to the departments, have been omitted in the present edition of the guide, the collections themselves having been

³⁸⁰ Pearce 1992, s. 50.

³⁸¹ Pearce 1992, s. 17.

³⁸² Lehtonen 2014, s. 143.

removed to the British Museum (Natural History), in the Cromwell road, South Kensington.”³⁸³

Luonnontieteellisten kokoelmien kerrotaan olevan siirretyt muualle, niihin keskittyvälle museon osastolle. Aiemmin esitin, että selitys tälle kokoelmien hajauttamiselle oli aikakauden Britannian kehitys kohti globaalia, kolonialistista imperiumia, jolloin tarve esitellä alusmaista saatuja objekteja tuli Sir Hans Sloanen ajalta periytynyttä luonnontieteellistä painotusta tärkeämmäksi. Tällöin imperialismin kehitys vaikutti museoon. Luonnontieteellisten kokoelmien siirrolla oli kuitenkin myös toinen puoli, joka osoittaa sen, kuinka museo vaikutti imperialismiin. Luonnontieteelliset kokoelmat siirrettiin omalle osastolleen, koska museon kokoelmat kasvoivat, ja tilojen uudelleenjärjestely oli tarpeen. Se, että luonnontieteelliset kokoelmat saivat oman rakennuksensa, osoittaa sen, että museo priorisoi ihmisen luomat, kulttuuriset objektit luonnontieteellisten vastineidensa edelle, jolloin ne saivat jäädä museon päärakennukseen ja niistä tuli museon pääkokoelma. Se merkitsee esineiden arvotettua jakoa ”luonto-objekteihin” ja ”kulttuuri-objekteihin.”

Ajatus luonnon ja kulttuurin erillisyydestä on osa länsimaista modernismia.³⁸⁴ Nousuun se lähti 1600-luvulla, tieteellisen vallankumouksen aikana, ja 1700-1800-lukujen – British Museumin ja brittiläisen imperiumin nousun – aikana se kehittyi periaatteeksi, jonka pohjalta tarkasteltiin inhimillistä kehitystä.³⁸⁵ ”Luonto” alkoi länsimaisessa ajattelussa edustaa muun muassa barbaareja, naisia ja lapsia, ylipäättään kaikkea, mikä erosi ”kulttuuriin” liitetyistä asioista: sivistyksestä, miespuolisuudesta ja täysi-ikäisyydestä.³⁸⁶ Luvussa 3 puhuin kuvien ja visuaalisuuden roolista museoissa ja museopedagogiikassa. Nostin esille havaintoni, että vaikka museo on visuaalinen, esineisiin ja sitä kautta materiaalisuuteen pohjautuva media, tutkimissani opaskirjoissa ei esiinny kuin vähän kuvitusta, ja nekin vain karttoina ja museon pohjapiirroksina. Kerroin, kuinka tässä voi perustellusti nähdä ilmentymiä länsimaisen kulttuurin dualismista, jossa tekstuaalisuus (henkisyys) ja kuvallisuus (materiaalisuus) on jaettu arvotettuihin lokeroihin. On mahdollista, että koska kuvan ja tekstin jakautuminen vaikutti myös niiden arvostukseen, British Museum ei tarjonnut opaskirjoissaan paljoakaan kuvamateriaalia imagollisista syistä: koska kuvat ja kuvitus kuuluivat alempaan ”aistilliseen” kulttuuriin, kuvitettu opaskirja saatettaisiin nähdä rahvaanomaisena. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että kuvituksen puute saattaa johtua myös puhtaasti teknisistä ja taloudellisista

³⁸³ A Guide To the Exhibition Galleries 1884, s. ix.

³⁸⁴ Lehtonen 2014, s. 41.

³⁸⁵ Lehtonen 2014, s. 44.

³⁸⁶ Lehtonen 2014, s. 45.

rajoitteista. Painotekniikan kehittyminen 1900-luvulla mahdollisti sen, että valokuvia saatettiin painaa massoittain postikortteihin, kirjoihin ja sanomalehtiin.³⁸⁷ Toisaalta myös vuoden 1880 opaskirjasta löytyy maininta, että museosta on mahdollista ostaa kuvallista aineistoa, kuten valokuvia.³⁸⁸ Mikäli museo saattoi jo 1880-luvun alussa painaa valokuvia myytäväksi asti, kuvituksen vähyys opaskirjoissa voi sittenkin olla selitettävissä jonkinlaisen kuvavastaisuuden kautta. Kysymykseen liittyen on myös huomioitava, että nykyisen tutkimuksen näkökulmasta kuva ja teksti eivät ole niin toisistaan irrallisia rakenteita kuin yleisesti on käsitetty. Olemme aina tarvinneet kuvien ja visuaalisten kokemusten ympärillä jonkinlaisia tekstejä niiden merkityksiä kerrannaistamassa, tarkentamassa ja ohjaamassa.³⁸⁹ Siksi näyttelyiden visuaalinen puoli, eli esineet ja niiden asettelu sekä myytävät kuvalliset materiaalit, ja niiden tekstuaalinen puoli eli merkityksen antavaa tietoa ja kontekstia tarjoavat opaskirjat pidettiin oppimista tukevana erillisinä alueina, jotka palvelivat toisiaan mutta eivät olleet kosketuksissa keskenään.

Tällaisesta luonnon ja kulttuurin erottamisesta nousi myös kolonialistinen ajattelu. Kielitieteelliseltä kannalta katsottuna onkin kiintoisaa huomioida, että ”kulttuuri” ja ”kolonialismi” ovat sukulaissanoja. Molemmat pohjautuvat latinan kielen verbiin *colere*, joka tarkoittaa asumista, viljelyä, suojelemista ja palvomista.³⁹⁰ Brittiläisessä kolonialismissa oli ideologisesti kyse juuri näistä asioista: uusien maiden asuttamisesta brittien käyttöön, näiden maiden luonnollisten ja inhimillisten resurssien ”viljelystä” eli valjastamisesta brittiläisen imperiumin käyttöön. Vuoden 1888 opaskirjassa on osio, jossa käsitellään muinaisten egyptiläisten arkielämää. Teksti kuvailee egyptiläisten kalastusvälineitä, ruokavaliota ja maanviljelystekniikkaa.³⁹¹ On syytä pohtia, onko oppaan tavassa kuvailla esineitä piilevä tarkoitus vaikuttaa siihen, kuinka katsoja, museovieras, ne näkee. Timo Särkkä esittää tutkimuksessaan myöhäisviktorianisen ajan matkakirjallisuudesta, että monin paikoin vieraiden kulttuurien ja kansojen - tai ”rotujen,” kuten 1800-luvun loppupuolen tutkija olisi ilmaissut - tutkimisessa ja tarkastelussa oli tiedon etsimisen lisäksi paljon kyse englantilaisen identiteetin reflektoinnista, Britannian evolutiivisen aseman pohtimisesta.³⁹² Vertasiko teollistuneen Britannian kansalainen näkemiään verrattain alkeellisia työ- ja tarvekaluja omaan, koneellistettuun ja urbanisoituvaan ympäristöönsä? Samaa voi kysyä egyptiläisestä sodankäynnistä sekä aseista ja taisteluvarusteista kertovan osion yhteydessä. Itse asiassa on

³⁸⁷ Särkkä 2017, s. 95.

³⁸⁸ A Guide To The Exhibition Galleries 1880, s. 220, 229.

³⁸⁹ Kuusamo 1990, s. 195.

³⁹⁰ Lehtonen 2014, s. 43.

³⁹¹ A Guide To The Exhibition Galleries 1888, s. 76-77.

³⁹² Särkkä 1998, s. 10-11 & 13.

hyvin luultavaa, että museossa vieraileva 1800-luvun eurooppalainen vertasi näytteillä olevia vanhoja aseita, ja etenkin krokotiilinnahkaista haarniskaa,³⁹³ moderneihin tuliaseisiin ja panssarilaivoihin. Populaarikulttuurin ilmiöiden syy- seurausvaikutukset ympäröivään maailmaan ovat vaikeasti määriteltävissä ja avattavissa, mutta on perusteltua väittää, että museoilla ja niiden esittämällä visuaalisilla ja verbaaleilla kuvauksilla maailmasta oli vaikutusta yleiseen suhtautumiseen imperialismia kohtaan.³⁹⁴ Tällöin kyseessä olisi luonto – kulttuuri-akselilla tapahtuva jaottelu modernin, teollistuneen, historian saatossa kulttuuriseksi valtioksi nousseen Britannian ja maatalousvaltaisena sekä luonnontilaisena nähdyn alusmaa Egyptin välillä.

Tässä yhteydessä on kuitenkin tarpeen nostaa lyhyesti esiin se, että englanninkielisessä maailmassa käsitteen “kulttuurin” merkitys sellaisena kuin sen olen tässä esittänyt, kuuluu pikemminkin sanalle “civilization,” sivilisaatio. Opaskirjoissa mainitaan, että British Museumin julkisivun päätykolmiossa olevat veistokset edustavat sivilisaation kehitystä.³⁹⁵ Myös Timo Särkkän mukaan “sivilisaatio” viittaa käsitteenä voimakkaasti kehitysksoon.³⁹⁶ Käsitteen merkitys on opaskirjojen teksteissä järjestään positiivinen. Lauseet, joissa sana “civilization” esiintyy, viittaavat aina sellaisiin asioihin kuin hienostuneisuus (refinement) ja suuruus (greatness, grandeur).³⁹⁷ Sivilisaation käsite opaskirjoissa sisältää myös nationalistisen sävyn. “Englantilaisen rodun” arvojen katsottiin olevan sivilisaation kannalta olennaisia.³⁹⁸ Siksi on tähdellinen huomio, että sana esiintyy opaskirjoissa lukuisia kertoja, kun taas kulttuuria tarkoittava “culture” vain muutaman. Sivilisaatio ja kulttuuri olivat 1700- ja 1800-lukujen taitteessa vielä synonyymejä, mutta ajanjakson suuret murrokset, Ranskan vallankumous ja teollinen vallankumous, synnyttivät jaon “luonnolliseen” kulttuuriin ja “luotuun” sivilisaatioon.³⁹⁹ Sivilisaation käsitteen korostuminen opaskirjoissa kertoo siis, kuinka englantilaisuuden pohjalle rakennettu Britannia näki itsensä kansakuntana, joka kulttuurinsa pohjalta oli luonut maailmaa hallitsevan sivilisaation. Varsinkin saksalaisen maailman tietyissä tutkijapiireissä sivilisaation käsite on kuitenkin merkitykseltään hyvin erilainen. Oswald Spengler asettaa vuonna 1918 ilmestyneessä kuulussa teoksessaan *Länsimaiden perikato* sivilisaation ja kulttuurin vastakkaisiksi asioiksi. Hän kutsuu

³⁹³ A Guide To The Exhibition Galleries 1888, s. 78.

³⁹⁴ Springhall 1986, s. 69.

³⁹⁵ A Guide to the Exhibition Galleries 1894, s. xxxv.

³⁹⁶ Särkkä 1998, s. 11.

³⁹⁷ A Guide to the Exhibition Galleries 1884, s. xv & A Guide to the Exhibition Galleries 1894, s. 34.

³⁹⁸ Särkkä 1998, s. 30.

³⁹⁹ Lehtonen 2014, s. 307-308.

sivilisaatiota kulttuurin päätösvaiheeksi ja yhdistää sen henkiseen rappeutumiseen, materialismiin ja pinnallisuuteen.⁴⁰⁰ Spenglerin ajatukset ovat läheistä sukua *fin de sieclen* hengelle, ja tässä valossa on kiintoisaa huomata, kuinka opaskirjat sekä ylistävät sivilisaatiota että sisältävät varoituksen sen kuolevaisuudesta.

Kuvassa 4.3.1. knallihattuun ja herrasmiehen asuun pukeutunut, oletettavasti brittiläinen, mutta joka tapauksessa eurooppalainen mies poseeraa British Museumissa suurehkon egyptiläisen kuoriaisveikoksen vieressä. Valokuvaus ei ole arvovapaa tapahtuma. Sen aikana kuvaajan ja kuvattavan motiivit kohtaavat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään.⁴⁰¹ Kuvasta on siis mahdollista tulkinnan kautta selvittää kuvaajan, eli Sir Benjamin Stonen, ja paitsi kuvattavana olevan miehen, myös museon jonka kokoelmia kuvassa näkyy, motiiveja ja tavoitteita. Samalla tavoin kuvien näkemiseen ja lukemiseen liittyy paljon kulttuurista, ajallista ja sosiaalista kontekstia. Yhteisön kulloisetkin arvot saavat ihmiset näkemään kuvissa tiettyjä asioita.⁴⁰² Kuvateoksen nimi puolestaan vaikuttaa vahvasti siihen, mitä katsoja siinä näkee tai kokee näkevänsä.⁴⁰³ Kuvan yhteydessä oli teksti “huge scarab,” eli “iso kuoriainen.” Ottaen huomioon museossa esiintyvän jaottelun luonnon ja kulttuurin välillä, kuvassa on helppo nähdä konkreettinen, visuaalinen esimerkki ilmiöstä. Hyvin pukeutunut, miespuolinen eurooppalainen ja siirtomaan menneisyyteen kuuluva, eläinaiheinen veistos seisovat vierekkäin, korostaen toistensa eroavaisuuksia. Uuden tieteenalan, antropologian piirissä käytettiin 1800-luvulla komparatiivista metodologiaa: oman aikakauden “primitiivisiä” kansoja tarkasteltiin heijastumana siitä, mitä länsimainen sivilisaatio oli menneisyydessä ollut.⁴⁰⁴ Tällöin valokuvassa on antropologisia piirteitä vahvistamassa sen dualistista aihetta. Eläinaiheinen muinaisveistos kertoo muinaisen Egyptin animistisiä piirteitä omaavasta uskonnosta, yhdistäen sen “luontoon” ja luonnontilaan. Mikäli katsojan huomion kuoriaisveistokseen kiinnittävä teksti on kuulunut kuvan yhteyteen jo kuvan ollessa tuore, sen voidaan ajatella korostaneen veistoksen herättämiä mielle yhtymiä animistiseen eläinten palvontaan ja sitä kautta luonnontilaisuuteen. Vieressä poseeraava herrasmies taas edustaa “kulttuurin” tilassa elävää brittiläistä sivilisaatiota, joka on kehittynyt eteenpäin kuoriaisen edustamasta menneisyydestään. Hän on hyvin pukeutunut, mikä viittaa hänen kuuluvan ylempään keskiluokkaan tai yläluokkaan. Samoin hänen viiksensä ja asentonsa luovat

⁴⁰⁰ Spengler 1918 (2002), s. 48-49.

⁴⁰¹ Särkkä 2017, s. 97-98.

⁴⁰² Kuusamo 1990, s. 33.

⁴⁰³ Kuusamo 1990, s. 17.

⁴⁰⁴ Nisbet 1980, s. 26.

vaikutelmaa hyvässä yhteiskunnallisessa asemassa olevan täysi-ikäisen miehen arvovallasta.

Kuva 4.3.1: Mies ja egyptiläinen kuoriaisveistos. Länsimainen kulttuurinen sivistys ja siirtomaan luonnontila rinnakkain. Sir Benjamin Stone Photographs 1901-1907.

Tällä tavoin kuvaan ilmaantuu myös sukupuolittunut kartesiolainen taso. Kansakuntien ja imperiumien toiminnassa esiintyi luonto ja kulttuuri-akselin lisäksi myös jako julkisen ja yksityisen tason maailmaan. On muistettava, että tämä jako oli vahvasti sukupuolittunut. Julkinen maailma oli järjestään miehinen, yksityisen maailman ollessa naisellinen.⁴⁰⁵ Museo on sekä julkinen tila että julkinen laitos. Kuva esittää tässä julkisessa instituutiossa olevan vierailijan ja subjektin miehenä, ja rajaa naisen sekä kuvan että museon ulkopuolelle. Näin siitäkin huolimatta, että johtokunnan kokouspöytäkirjoista löytyy merkintöjä, joista käy ilmi että myös naiset kävivät museossa ja käyttivät sen palveluja, muun muassa lukusalia (*reading*

⁴⁰⁵ Mäki 2004, s. 139.

room)⁴⁰⁶ ja painettujen tekstien huonetta (*print room*).⁴⁰⁷ Naisten ollessa suljetut politiikan ja julkisen vaikuttamisen ulkopuolelle miehet toimivat kulttuurin määrittelijöinä.⁴⁰⁸ Kuvalla voisi olla sukupuolinen vallankäyttöön liittyvä motiivi.

Ikonografiselta kannalta katsottuna kuvassa voi nähdä lisääkin merkitystasoja. Pillerinpyörittäjäkuoriaisen mainitaan edustavan egyptiläistä luojajumala Khepriä.⁴⁰⁹ Tässä valossa on houkuttelevaa nähdä kuvassa myös tietynlaista nykytermein ilmaistuna, kulttuurista omimista: eurooppalainen, yläluokkainen ja miespuolinen henkilö seisoo kuvassa vieressään patsas, joka muinaisille egyptiläisille edusti maailmaa luovaa ja sen kiertoa ylläpitävää jumaluutta. Kenties kuva rinnastaa keskenään eurooppalaisen ihmisen ja muinaisen luojajuoman. Ajatus on kiehtova, ei vähiten siksi, että tutkimusta varten hankkimistani Sir Benjamin Stonen British Museum-valokuvista kuva 4.3.1. on ainoa, jossa esiintyy ihminen. Länsimaissa on vanhastaan totuttu katsomaan taidetta ja vastaavia asioita, kuten esimerkiksi museo-objekteja, irrallaan ympäristöstä, joka on nähty esineiden kannalta jopa täysin yhdenmukaiseksi.⁴¹⁰ Kuvia 4.3.2. ja 4.3.3. katsomalla huomaa selvästi, että ihmiset ja muut "häiriötekijät" on rajattu pois, jolloin kuvissa näkyy itse museoesineitä lukuun ottamatta tyhjää tilaa. Esineet ovat kuvien objekti ja subjekti, joiden kautta ne saavat merkityksensä. Samalla tavoin nykyisetkin museossa kameroiden kanssa liikkuvat turistit pyrkivät rajaamaan kuvista pois kaiken "ylimääräisen," mikä yleensä tarkoittaa muita ihmisiä. Valokuvia katseltaessa on yleistä, että haluamme hyväksyä kuvaajan tapahtumasta tai tilanteesta tekemän rajauksen itse tilanteena tai tapahtumana. Kuva ei yleensä anna viitteitä siitä, mitä sen rajojen ulkopuolella on.⁴¹¹ Museoissa otetuissa kuvissa esiintyy ihmisiä vain siinä tapauksessa, että ihmisillä itsellään on jotain merkitystä kuvaan tarkoitetun viestin kannalta, esimerkiksi olemalla kuvaajan matkaseuraa, perheenjäseniä tai ystäviä. Siksi onkin mielenkiintoista, että kuvassa 4.3.1. esiintyy elävä ihminen museo-objektin rinnalla. Kuvan henkilöllä on joko ollut henkilökohtaista merkitystä sen ottajalle, tai kuvaaja on pitänyt tärkeänä, että kuvassa esiintyy ihminen. Jos ajatellaan, että kuvan tarkoituksena on ollut asettaa kartesiolaisia jakolinjoja

⁴⁰⁶ Vol XLI, Nov 11 1882, s. 16,163.

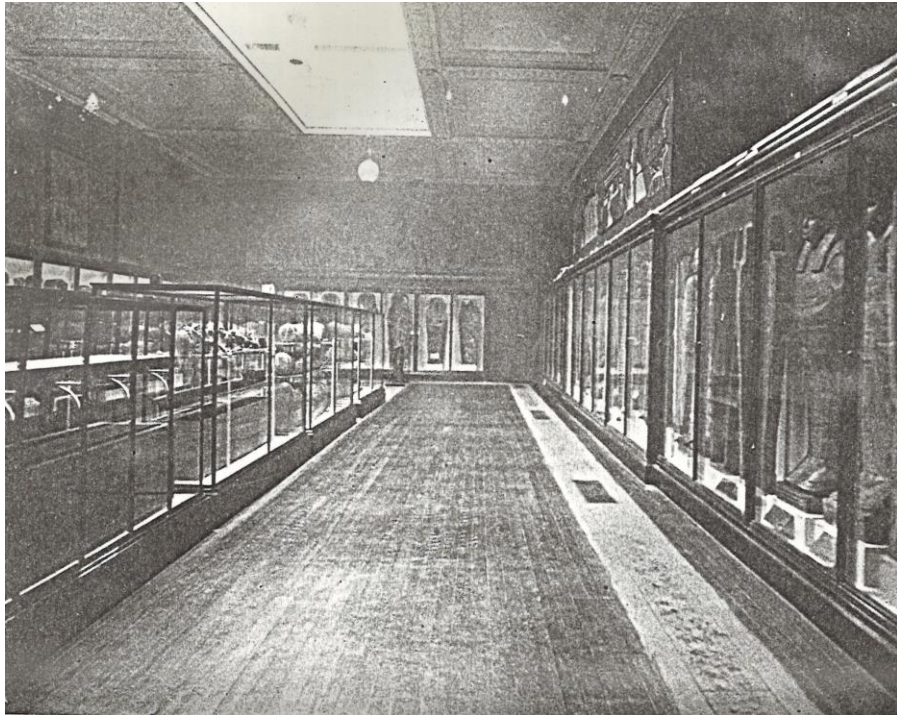
⁴⁰⁷ Vol XLII, Jan 17 1885, s. 16,938.

⁴⁰⁸ Salmi 2002, s. 65.

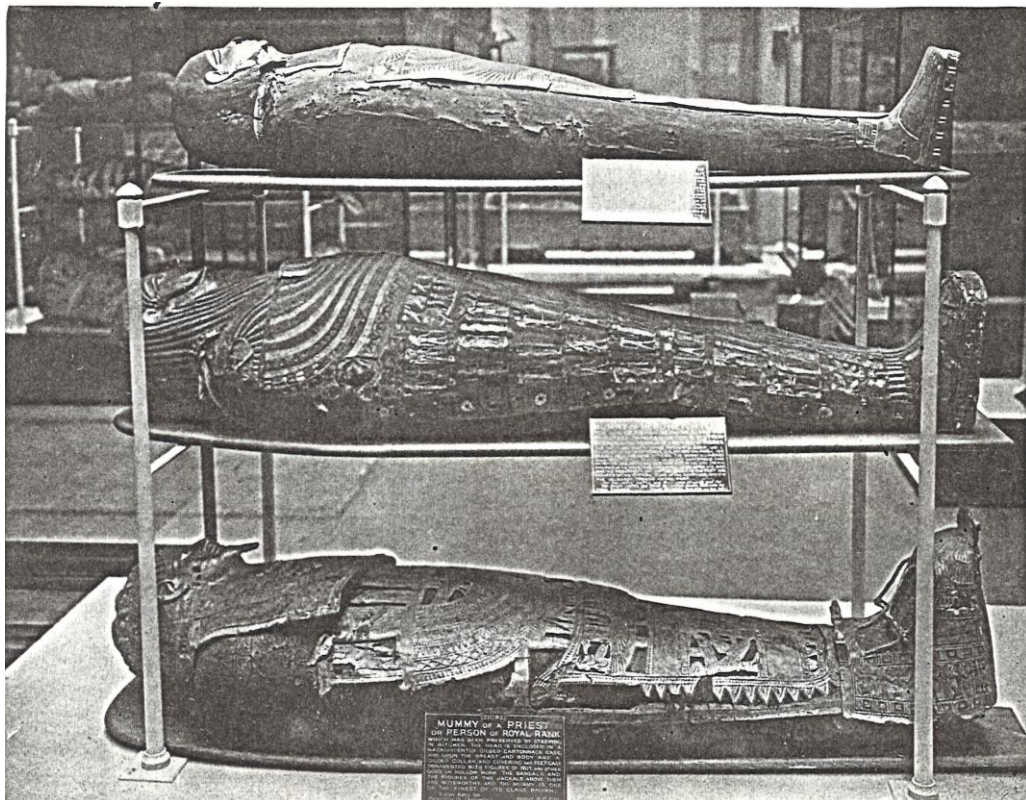
⁴⁰⁹ A Guide to the Exhibition Galleries 1884, s. 83.

⁴¹⁰ Kuusamo 1990, s. 19-20.

⁴¹¹ Kuusamo 1990, s. 60.

Kuva 4.3.2.: Näkymä ensimmäisestä egyptiläissalista. Sir Benjamin Stone photographs, vuosiluku tuntematon.

Kuva 4.3.3.: Muumioita. Sir Benjamin Stone photographs, mahdollisesti 1907.

emämaan ja siirtomaiden välille tai että kuvassa on pyritty rinnastamaan keskenään egyptiläinen luojajumala ja eurooppalaista sivilisaatiota edustava mieshenkilö, valokuvan perusteella British Museumin ja sen kokoelmien toiminnassa voi nähdä modernismin kartesiolaisen ajattelun tuottamia kulttuurisia ja sukupuolittuneita jakolinjoja. Museo edusti kokoelmillaan kulttuuria ja sivilisaatiota sekä yhteiskunnan julkista sfääriä, joka oli siihen liitetyiltä ominaisuuksiltaan hyvin maskuliininen ja yläluokkainen.

Luonnollisesti tämä kaikki on kuitenkin puhdasta spekulatiota ja tulkintaa. Valokuvaus oli tärkeässä roolissa kolonialistisen vallankäytön prosesseissa, mutta kaikissa kolonialismiin liittyvistä ilmiöistä otetuissa valokuvissa ei välttämättä ole taustalla kolonialistista motiivia.⁴¹² Valokuvassa oleva henkilö voi yksinkertaisesti olla Sir Benjamin Stonen ystävä tai perheenjäsen, joka on halunnut ikuistaa itsensä muinaisegyptiläisen veistoksen vieressä kuten kuka tahansa British Museumin vieraileva nykypäivän turisti. Kuva on kuitenkin vain kuva siksi, että annamme sille merkityksen “vain kuva.”⁴¹³ Vaikka on mahdotonta sanoa, onko kuvan 4.3.1. ottamistilanteessa ajateltu jaottelua luontoon ja kulttuuriin, siirtomaihin ja emämaihin, naisin ja miehiin tai eurooppalaisen miehen ja egyptiläisen jumalan rinnastamista, on se, mistä lähde kertoo, historiantutkijan omaa päätelmää. Historiallinen tieto ei ole luonnollinen lähde, vaan se antaa tietoa vain, mikäli historioitsija puristaa sen esiin. Lähdeinformaatio muuttuu historiaksi vasta tulkinnan kautta.⁴¹⁴ Koska historioitsijan päätelmistä riippuu, mistä lähteet kertovat, hän on vastuussa päätelmistään.⁴¹⁵ En voi varmuudella sanoa, että valokuvasta vetämäni semioottiset ja ikonografiset seikat ovat tosia, mutta voin *päätellä* niiden kertovan 1800-luvun lopun British Museumin edustamista kulttuurisista, sosiaalisista ja sukupuolisista rajanvedoista sekä rinnastuksista.

Kartesiolainen dualismi on välittynyt 1800-luvun modernismista osin myös nykyajan museo- ja kulttuuriperintöpolitiikkaan. Kysymykset kulttuuriperintökohteiden omistuksesta, etenkin kun kyseessä on alkuperäiskansan tai muun kolonialismin kokeneen kulttuurin luoma, länsimaisessa museossa säilytettävä kohde, keskustelun asetelmat nähdään usein kartesiolaisen jaottelun läpi. Keskustelu kulttuuriperintökohteiden ja -objektien ympärillä tiivistetään usein tieteen ja uskon, rationaalisuuden ja irrationaalisuuden väliseksi köydenvedoksi. Laurajane

⁴¹² Särkkä 2017, s. 97.

⁴¹³ Kuusamo 1990, s. 12.

⁴¹⁴ Hyrkkänen 2017, s. 35-37.

⁴¹⁵ Hyrkkänen 2017, s. 35.

Smithin mukaan tämä jaottelu hämärtää kuitenkin keskustelun todellisen merkityksen valtataisteluna, kamppailuna siitä, kenellä on oikeus määritellä ja hallinnoida kulttuuriperintöä.⁴¹⁶

Jaottelu siirtomaan ja emämaan välillä saattoi olla myös sidoksissa aikaan. Museot ovat yksi ilmentymä ihmisten halusta käsitellä ja hallita aikaa. Tähän tavoitteeseen on pyritty muun muassa tallentamalla menneisyyttä ja esittämällä sitä uudelleen. Tällaiseen ihmisten mielikuvissaan harjoittamaan ”aikamatkustukseen” liittyy usein myös itsekorostuksen piirteitä.⁴¹⁷ Menneisyys on esitetty joskus nykyhetken vastakohtana, joskus taas sen ”kehittymättömämpänä” versiona, negatiivisena esimerkkinä, johon nykyhetkessä elävät ihmiset voivat verrata itseään. Jos ajatellaan, että Egypti-kokoelmien varaan rakentui Britannian ja siirtomaiden välinen kulttuuri-luonto- jako, menneisyyden rooli tässä jaotellussa on tärkeä huomioida.

Vuoden 1892 opaskirja käy lyhyesti läpi Egyptin historian, päättäen sen vuoden 638 arabivalloitukseen ja vuonna 1517 tapahtuneeseen turkkilaisten miehitykseen.⁴¹⁸ Opas puhuu Napoleonin sodista vain selittäessään egyptiläiskokoelmien päätymistä museoon⁴¹⁹ ja vuoden 1882 brittimiehitystä ei mainita lainkaan. Opas asettaa siis Egyptin historian ajallisiin rajoihin, jotka päättyvät islamilaisen kulttuuripiirin saapumiseen. On mielenkiintoista, että myös vuonna 2007 julkaistussa artikkelissa esitetään väite, että arabivalloitukset ja islamin levittäytyminen Egyptiin vahingoitti ja jopa tuhosi niiden historiallis-kulttuurista jatkumoa.⁴²⁰ Islam ja arabialaisuus on siis jo kauan esitetty eräänlaisena Egyptin historian päätepisteenä, jonka ulkopuolella ja jälkeen tapahtuneet asiat ovat osa *eurooppalaista* historiaa. Egypti asettui kokoelmissa nykyisyyttä vailla olevaksi menneisyyden osaksi, jonka historia on pysähtynyt tiettyyn ajanjaksoon. British Museum oli siis modernina museona rakentamassa käsitteistöä ja aatteellista runkoa, joka ilmeni imperialismissa. Moderni museo jakoi eräät objektinsa villin ja kehittymättömän ”luonnon” piiriin, toiset taas valistuneen ja kehittyneen, ”kulttuuriin” kuuluvan sivilisaation piiriin. Myös menneisyys asettui osaksi tätä jakoa, missä sille annettiin paikka lähempänä ”luonnon” puolta. Imperialismin ideologiassa siirtomaat asetettiin kuuluvaksi menneisyyteen ja luontoon, josta brittiläinen imperiumi nosti ne nykyisyyteen ja kulttuuriin.

⁴¹⁶ Smith 2006, s. 280-281.

⁴¹⁷ Lowenthal 1985, s. 25.

⁴¹⁸ A Guide To The Exhibition Galleries 1892, s. 50.

⁴¹⁹ A Guide To The Exhibition galleries 1892, s. 31.

⁴²⁰ Grosby 2007, s. 109.

Museon määritelmä on myös, että kyseessä on tietoa tallentava ja sitä eteenpäin välittävä laitos. Museolaitoksen, eli siis tietämyksen kehittyminen vaikutti suuressa määrin eurooppalaisten harjoittamaan imperialismiin. Tieto toimi hallinnan oikeutuksena.⁴²¹ Erityisesti Britannian suhtautumisessa Egyptiin oli vahvoilla ajatus, että Britannian omaama tietämys Egyptistä, sen historiasta, kansasta ja kulttuurista asetti sen asemaan, jossa sillä oli oikeus hallita Egyptiä. Jo Napoleon oli oman Egyptin-sotaretkensä aikana hyödyntänyt oppineita ja tieteentekijöitä valloituksen ja vallankäytön välikappaleina: tieteen avulla Egypti muokattiin tiedonhankinnan, tutkimuksen ja tietämyksen kohteeksi eurooppalaisille. Se niin sanotusti ”tieteistettiin.”⁴²² Valloitusten sivutuotteena löydettiin ja opittiin uutta tietoa, joka tallennettiin British Museumiin ja muihin vastaaviin laitoksiin. Selkeä esimerkki on, kuinka vuoden 1884 opaskirja kuvailee British Museumin antiikkikokoelmien huomattavaa kasvua ja ilmoittaa syyksi tälle kehitykselle lukuisat viime vuosina tehdyt kaivaukset.⁴²³ Tähän tiedon kautta tapahtuvan hallinnan näkökulmaan liittyy opaskirjojen sisällöstä löytyvä kiintoisa havainto. 1890-luvulle tultaessa opaskirjojen teksti muuttuu selkokielemmäksi ja kansantajuisemmaksi kuin mitä se oli 1880-luvulla. Tämä näkyy jo tekstin ulkoasussa. 1890-luvun oppaissa käytetään lihavoituja ohjaamaan lukijan silmää tekstin avainkohtiin ja helpottamaan sen navigointia. Mukana on myös luettelo muinaisen Egyptin dynastioista ja niiden hallitsijoista, jota ei löydy 1880-luvun oppaista.⁴²⁴ Tekstien sisällöissäkin on eroavaisuuksia. 1890-luvun oppaissa käydään tietosanakirjamaisesti läpi muinaisen Egyptin historiaa ja kulttuuria, termit selitetään ja niitä avataan. 1880-luvun oppaissa tällaiset selitykset vaikuttavat jäävän vähemmälle. Esimerkkinä käyköön vertailu siitä, kuinka eri vuosikymmenten oppaat kertovat lukijalle egyptiläisten hieroglyfikirjoituksesta. Vuoden 1881 opas selittää hieroglyfit lukijalleen näin:

”Most of these monuments, of whatever period, are inscribed with hieroglyphics, a form of writing almost peculiar to Egyptians. These characters are all representations of visible objects, and are generally executed with great care and finish. They are employed in various ways, sometimes *symbolically*... at other times *alphabetically*...”⁴²⁵

Vuoden 1894 opas puolestaan käyttää tällaista selitystä:

⁴²¹ Said 1978 (2003), s. 34.

⁴²² Said 1978 (2003), s. 87.

⁴²³ A Guide To The Exhibition Galleries 1884, s. xiv.

⁴²⁴ A Guide To The Exhibition Galleries 1892, s. 50-52.

⁴²⁵ ”Useimmat näistä monumenteista ovat, ajanjaksosta riippumatta, koristeltu hieroglyfein, lähes kokonaan egyptiläisille ominaisilla kirjoitusmerkeillä. Nämä merkit edustavat kaikki näkyviä kohteita ja ne ovat yleisesti viimeistelyjä ja suurella huolellisuudella kirjoitettuja. Niitä käytetään lukuisilla tavoilla, toisinaan symbolisesti... toisinaan aakkosellisesti.” A Guide To The Exhibition Galleries 1881, s. 72.

”The **writing** of the Egyptians is known to us in three forms: the **hieroglyphic**, the form in which it appears as sculptured on the monuments; the **hieratic**, or priest’s writing, a cursive or the running form of the hieroglyphic, used for works and documents generally written on papyrus or other ordinary writing material; and the **demotic**, or the people’s writing, a still later development of the cursive style.”⁴²⁶

Vuoden 1881 oppaan teksti on suppeampaa. Se määrittelee hieroglyfikirjoituksen egyptiläisten kirjoitusjärjestelmänä, kuvailee niiden taiteellista ilmettä ja selittää lyhyesti symbolisen ja äänteellisen kirjoituksen erot. Vuoden 1894 oppaassa puolestaan määritellään hieroglyfikirjoituksen eri muodot tieteellisine nimineen ja alkuperäisine käyttötarkoituksineen. Tämä tekstien sisällöllinen ero voidaan panna arkeologian ja historiatietämyksen kehittymisen tiliin. Jos asiaa tarkastellaan tiedon hankinnan ja tietämyksen kautta tapahtuvan hallinnan näkökulmasta, on perusteltua väittää, että opaskirjojen sisällön muutos on osoitus museon roolista siinä. Egyptiä koskevan tiedon lisääntyminen kasvatti museon egyptiläiskokoelmia ja lisäsi vierailijoille kokoelmien kautta välitettävän tiedon määrää. Lisäksi museovieraille välittyvän tiedon lisääntyminen lisäsi brittien yleistä tietämystä Egyptistä, alusmaastaan. Kun Britannian kansalaisten yleinen tietämys Egyptistä kasvoi, brittihallinnon perusteleminen tiedon ja tietämyksen kautta tuli uskottavammaksi.

Modernilla museolla oli imperialismiin yhdistyvä vaikutus imperiumin ja sen vallan oikeuttajana omalta osaltaan toimivan tiedon tuottajana ja levittäjänä. Tiedon ja sen mahdollisimman laajan saavutettavuuden arvo ymmärrettiin osaksi imperiumin rakennusprosessia, mutta toisaalta nämä modernin museon aatteet herättivät myös huolta ja ennakkoluuloja. Erityisesti niin sanotun tavallisen kansan päästäminen museoihin tuli mahdolliseksi vasta pitkän keskustelun ja harkinnan jälkeen. Luonto-kulttuuri-jaon harjoittajana sekä tiedon tuottajana museo loi aatteellista ja käsitteellistä maailmaa, jota hyödynnettiin brittiläisen imperiumin rakentamisessa ja sen oikeuttamisessa. Tämä jaottelu loi erottelua sekä Britannian että sen alusmaiden, nykyisyyden ja menneisyyden, että yhteiskuntaluokkien ja sukupuolten välille. Länsimainen moderni museo ja länsimainen imperialismi syntyivät samaan aikaan saman kulttuuripiirin alueella. Molemmat ilmiöt olivat jo aiempina vuosisatoina käynnissä olleen historiallisen prosessin tulos ja ilmenemismuoto. Ne olivat keskenään molemminpuolisessa, monimutkaisessa vuorovaikutuksessa, jossa

⁴²⁶ “Tunnettu egyptiläisten kirjoitusjärjestelmän kolmessa muodossa. Hieroglyfeinä, kirjoitusmuotona joka esiintyy kaiverrettuna monumentteihin; hieraattisena eli pappien kirjoituksena, kursivisena kirjoituksena jota käytettiin papyrukselle tai muulle tavalliselle materiaalille kirjoitetuissa teksteissä; ja demoottisena eli kansanomaisena kirjoituksena, kursivisen tyylin myöhemmänä kehitysmuotona.” A Guide To The Exhibition Galleries 1894, s. 34.

molempiin sekoittui ajatuksia ja käytänteitä toisesta.

5. Päättäntö

Aloitin tämän tutkimuksen havainnollistamalla suomalaisen sanomalehtisarjakuvan kautta brittiläisen imperiumin ristiriitaista ideologiaa ja perintöä, sekä British Museumin merkitystä siinä. Osoitin, että 1800-luvun loppupuolella British Museum palveli imperiumia sitä konstruoivana yhteiskunnallisena ja kulttuurisena instituutiona, temppeleinä, jonka tarkoitus oli esitellä brittiläisen maailmanvallan mahtia ja sen valloituksillaan hankkimia aarteita koko maailmalle. Samalla havainnollistin, kuinka egyptiläisillä esineillä on ollut jo vanhastaan merkittävä rooli museon julkisuuskuvassa, ja kuinka ne ovat nousseet koko museon ja sen kokoelmien symboliksi.

Kysymykset, joihin lähdin hakemaan vastauksia, koskivat museon egyptiläiskokoelmien roolia brittiläisen imperialismin rakentamisessa ja legitimoinnissa, sitä kenelle tai keille museo oli suunnattu, ja kuinka tämä kaikki linkittyi modernin länsimaisen museon kehitykseen 1800-luvulla. Lähdemateriaaliksi valikoin museon opaskirjoja, museon johtokunnan kokouspöytäkirjoja sekä museota, Egyptiä ja imperiumia käsitteleviä sanomalehtiartikkeleita vuosilta 1880-1898 ja Sir Benjamin Stonen British Museumista 1900-luvun alussa ottamia valokuvia.

Lähteitä tutkimalla havaitsin, että Egypti-kokoelmilla oli imperiumia konstruoiva funktio niin tieteellisenä tutkimuskohteena, tarkastelun kohteena, sitä kautta tapahtuvan mieli- ja maailmankuvan muovaajana ja objekteina, joiden kautta museossa käyvät vierailijat asettivat oman aikansa ja itsensä osaksi laajaa historiallista perspektiiviä, jonka voittajiksi he itsensä määrittelivät. Museon Egypti-kokoelmat edustivat imperiumin valtaa ja voimaa esittelemällä artefakteja ja monumentteja sen valloittamista maista sekä lyödyiltä kilpailijoilta saatua sotasaalista. Usein sama museo-objekti saattoi olla kumpaakin yhtä aikaa. Esimerkiksi Rosettan kivi, tieteelliseltä ja kulttuuriselta merkitykseltään huomattava esine, symboloi museossa sekä Britannian valtaa Egyptissä että Napoleonin Ranskasta saatua voittoa. Historiallinen prosessi, jonka lopputulokseksi ja huipentumaksi brittiläisen imperiumin museo selitti, saattoi olla luonnonmukainen ja evolutionaarinen, ihmislähtöinen eli tekninen, tai teleologisesti jopa itse kohtalon tai sallimuksen sanelema. Joka tapauksessa se esitti Britannian ja sen hallitseman imperiumin sivistystä ja vapautta edustavana voimana, joka toisi vallallaan edistystä ja rauhaa. Alusmaat asetettiin kuitenkin niin opaskirjojen käyttämässä tekstissä kuin näyttelyiden rakentamisellakin Britannian alapuolelle niin moraalisessa kuin kulttuurisessakin

hierarkiassa. Egyptin muinaista sivilisaatiota ihailtiin, mutta sitä ei luettu nykyisen, rappeutuneeksi katsotun Egyptin ansioksi. Ajan ja aikakäsitysten kautta tapahtuva vallankäyttö on väistämätön osa museotoimintaa. Typistämällä Egypti vain museossa säilytettäväksi loistavaksi, mutta sortuneeksi menneisyydeksi nyky-Egyptin jäädessä huomiotta, maaksi jonka merkityksen brittiläinen imperiumi määritteli omilla ehdoillaan, sen menneisyydestä omin päin tekemiensä tulkintojen kautta.

1800-luvun jälkipuoliskon Brittiläinen imperiumi, ja sitä kautta myös British Museum, näyttäytyy lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden valossa vanhoillisena instituutiona, jossa 1880-1890-lukujen aikana tapahtunut yhteiskuntaluokkien, sukupuolten ja emä- sekä siirtomaiden välisten valtasuhteiden vähittäinen murros ei näkynyt, tai josta se pyrittiin rajaamaan ulos. Erään Sir Benjamin Stonen valokuvista tehtyjen visuaalisten tulkintojen valossa on mahdollista esittää, että ideaali museovieras, henkilö, jolle museo ja sen näyttelyt oli suunnattu, oli täysi-ikäinen, ylempää keskiluokkaa tai yläluokkaa edustava koulutettu miespuolinen eurooppalainen. Museosta otetut vanhat valokuvat on pääosin tyhjennetty ihmisistä (missä näkyy myös modernina aikana syntynyt käsitys taiteen ja museo-objektien rajaamisesta ihmisen ja muun maailman ulkopuolelle). Tässä valossa on huomionarvoista, että ainoa kuva, jossa on kuvattu museoesineiden lisäksi myös ihmistä, esittää juuri kyseiset kriteerit täyttävää henkilöä. Luokkaan perustuvaa jaottelua siitä, millainen oli ”hyvä” museovieras 1800-luvun lopulla, osoittaa myös kokouspöytäkirjoista ja sanomalehdistä löytynyt keskustelu museon aukioloaikojen laajentamisesta ja sitä kautta useampien ihmisten pääsystä näyttelytiloihin. Britannia tarvitsi valistuneita, imperiumin rakentamiseen innokkaita kansalaisia, ja yksi museon funktioista oli kasvattaa sellaisia. Keskustelusta kuitenkin käy ilmi, että ”rahvaan” pääsy museoihin herätti ristiriitaisia tunteita, mikä kertoo yläluokkaisten elinten alempia luokkia kohtaan tuntemista ennakkoluuloista. Kokouspöytäkirjat 1880-1890-luvuilta kertovat naisten käyttäneen museota ja lahjoittaneen esineitä sen kokoelmiin, mutta kuvallisessa aineistossa he ovat käytännöllisesti katsoen näkymättömissä. Opaskirjojen teksti myös osoittaa museon suhtautuneen vierailijoihin ylhäältä päin: museossa vallitsi hierarkia oppimaan tulleiden vierailijoiden ja opettamista harjoittavien museon asiantuntijoiden välillä. Tästä on juontunut piirteitä myös nykyaikaiseen museo- ja kulttuuriperintöinstituutioon. Niissä vaikuttaa edelleen ylhäältä annetun tiedon korostaminen ja tietty länsimainen kulttuurisentrismi. Länsimaiden ulkopuolelta tulevat tutkijat kritisoivat kansainvälisiä kulttuuriperintöinstituutioita siitä, että ne yksin saavat määritellä asioita ”kulttuuriperinnöksi” ja sitä kautta arvokkaiksi, usein omista lähtökohdistaan käsin.

Imperialismi ja museolaitos olivat kumpikin 1800-luvun kulttuurisia ilmiöitä, joiden juuret olivat paljon vanhemmassa ja kaukaisemmassa historiassa. Tutkimalla modernin museon kehitystä ja sen tapahtumista rinnakkain imperialismin kanssa opaskirjojen, kokouspöytäkirjojen, valokuvien ja sanomalehtien analysoinnin kautta havaitsin, että British Museumissa tapahtui 1880-1890-luvuilla kriittisen tieteellisen tarkastelun lisääntymistä, tieteenalojen eriytymistä ja museon saavutettavuuden demokratisoitumista. Opaskirjoissa esiintyi aikavälillä muutos, jossa Raamattuun ja antiikin kreikkalaisiin ja roomalaisiin lähteisiin nojaavasta historiankuvasta siirryttiin lähdekritiikkiin ja historismiin, jossa pyrittiin tarkastelemaan muinaista Egyptiä oman aikansa lähtökohdista käsin ja käyttämään heidän itsensä jälkeen jättämiä kirjallisia lähteitä. Raamatun rooli historiakäsityksen kuvaajana säilyi silti, vaikka sitäkin ryhdyttiin tarkastelemaan kriittisemmin. Vaikka Raamatun kuvaamia tapahtumia pidettiin opaskirjoissa läpi 1880- ja 1890-lukujen historiallisina tapahtumina, 1890-luvulla niitä ei enää pidetty suoraan historiallisina teksteinä, vaan ne alettiin nähdä vertauskuvina. 1880-luvun aikana British Museumin luonnontieteelliset kokoelmat siirrettiin omaan erilliseen rakennukseensa, missä niistä muodostui nykyinen Lontoon luonnonhistoriallinen museo. Prosessi oli osa modernin ajan ilmiöihin kuuluvaa kartesiolaisuutta, oppia jossa maailma jaetaan luontoon ja kulttuuriin. Jaolla oli myös hierarkisoiva merkitys, ja sen toteuttamista British Museumissa käytettiin luomaan valtasuhteita siirtomaihin, yhteiskuntaluokkiin ja sukupuoliin nähden. Toisaalta British Museumin modernisaatiokehitys oli myös kansanomaista imperialismia, jolla ei ollut selkeästi haettua tarkoitusta. Museot olivat ja ovat yhteiskunnallisia ja poliittisia laitoksia, jotka rakentavat ja legitimoivat valtasuhteita. Toisaalta ne ovat myös kysynnän ja tarjonnan lakeja noudattava osa kansalaisyhteiskuntaa: ne tarjoavat näyttelyissään ja rakentamissaan narratiiveissa sitä, mitä yleisö tahtoo - tai mitä sen oletetaan tahtovan. Museoihin haluttiin kävijöitä, ja hankkeet British Museumin aukioloaikojen ja sitä kautta kävijämäärien laajentamisesta tulivat museon johtokunnan taholta. Opaskirjojen tekstien sisältö ja muotokieli myös muuttuivat 1880- ja 90-lukujen aikana kansanomaisemmaksi ja opetusmaisemmaksi. Tästä saattoi päätellä, että museoissa alkoi käydä laajempia kansankerroksia, jolloin opaskirjojen tyyliä oli muutettava niin, että useammat pääsisivät käyttämään niitä. Museot ja opaskirjat demokratisoituivat 1890-luvun aikana, yhdessä kansalaisyhteiskunnan kanssa.

Tutkimus- kirjoitusprosessin aikana esiin nousi paljon sivujuonteisia tutkimuskohteita, joita saatoinkin käsitellä vain melko pinnallisesti. Monet näistä aiheista ja näkökulmista ovat kuitenkin hedelmällistä maaperää tulevaisuutta varten, joko tutkimuksen laajentamista tai kokonaan uusia tutkimuksia ajatellen. Näitä ovat muun muassa laajempi tutkimus Britannian

ja British Museumin suhteista mannermaisiin kilpailijoihinsa. Ranska oli lähes koko 1800-luvun ajan brittiläisen imperiumin päävastustaja Afrikan ja Aasian siirtomaakilpailussa, suhteiden Saksaan ollessa vuoroin neutraalit ja vuoroin suorastaan läheiset. Euroopan sisäisessä suurvaltapelissä Saksa pyrki eristämään Ranskan ja siksi omalta osaltaan vahvisti Britannian ja Ranskan vastakkaisasetteluja, Britannian taas tukiessa Saksan siirtomaahankkeita viedäkseen sen kautta maaperää Ranskalta. Ensimmäiseen maailmansotaan mennessä Britannian suhteet Saksaan kuitenkin viilenivät, kun vuorostaan vanha kilpailija Ranska alettiin kokea liittolaiseksi, osin jaetun liberalismien perinnön kautta. Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni oli ottaa mukaan Saksan-suhteiden viilentyminen ja sen vaikutus British Museumin narratiiveihin, mutta 1890-luvun ajalta en löytänyt sanomalehdistä tai muista lähteistä paljoakaan materiaalia, joka olisi kertonut vihamielisestä suhtautumisesta Saksaan ja saksalaiseen imperialismiin. Vaikuttaa siltä, että tämän näkökulman saamiseksi mukaan tutkimuksen ajallinen skaala olisi laajennettava 1900-luvulle.

Toinen mahdollinen jatkoteema on sukupuoli- ja seksuaalisuusnäkökulma nationalismiin, imperialismiin ja museoiden toiminta- ja konstruktioprosesseihin. Olen pyrkinyt huomioimaan sukupuolten välisten valtasuhteiden rakentamisen ja erot sukupuolten näkymisessä British Museumin, mutta teemojen käsittely jäi varsin vähäiseksi. Laajempi museotieteellinen ja historiallinen sukupuolinäkökulman tarkastelu, sekä myös eri seksuaalisuuksien näkökulmien huomioiminen mahdollistaisi laajemman ja moninaisemman, sekä mahdollisesti Suomessa uuden tarkastelutavan tuomisen museohistoriaan. Kolmas jatkoteema on sekulaarin pyhän tematiikka eli maallisten instituutioiden ja niiden symbolien herättämien uskonnollisten tunteiden ja kokemusten tutkiminen. Tätäkin aihetta on sivuttu tutkimuksessa, osana British Museumin modernisaatiokehityksen tarkastelua. Totesin, kuinka opaskirjojen käyttämien ilmaisujen, Sir Benjamin Stonen valokuvien ja nykyajan museovierailijoiden kokemuksiin pohjautuvasta museologisesta tutkimuksesta voidaan päätellä, että 1800-luvun lopun sekularisoituvassa yhteiskunnassa museot tarjosivat uskontoon verrattavia kokemuksia jonkin suuremman osana olemisesta, identiteetin muodostuksesta ja mielenrauhasta. Laajemmassa tutkimuksessa teemaa voisi syventää entisestään, perehtymällä modernin ajan muihin uskonnon korvikkeisiin ja vertailemalla British Museumin toimintaa niihin, sekä kenties etsimällä 1800-luvun lopun museovierailijoiden kokemuksia päiväkirjoista, kirjeistä tai muista lähteistä.

Neljäntenä potentiaalisena jatkoteemana on kulttuuri ja luonto- jaon laajentaminen ja moninaistaminen ottamalla käsittelyyn myös saksalaisessa kulttuurintutkimuksessa sekä -filosofiassa esiintyvän jaottelun kulttuurin ja sivilisaation välillä, sekä tämän ilmiön

esiintymisen saksalaisessa museomaailmassa. Viimeinen tutkimus- ja kirjoitusprosessin aikana esiin tullut, mutta lopullisesta tutkimuksesta poisjäänyt jatkoteema on lähdemateriaaleina käytettyjen opaskirjojen kirjoittajat. Etsimällä tietoa heistä ja heidän taustoistaan olisi mahdollista laajentaa ja syventää suuresti niin tutkimuksessa jo käsiteltyjä teemoja ja kysymyksiä, kuten asiantuntijavaltaa museoissa, museoiden suhdetta vallanpitäjiin ja valtavirtayhteiskunnan narratiiveihin, kuin tässä lueteltuja potentiaalisia jatkoteemojakin.

British Museum sai alkunsa 1700-luvulla, valistuksen ja tieteen sekä valloitusten ristiriitaisen liiton aikana. Se kehittyi 1800-luvun aikana maailman suurimman imperiumin keskuksessa sijaitsevaksi laitokseksi, joka palveli sekä demokratisoituvaa nationalistista kansalaisyhteiskuntaa että vahvemman oikeuteen perustuvaa, yläluokkaista ja konservatiivista imperiumia. Se julisti brittiläisen imperiumin kansalaisille tieteen ja sivilisaation vapauttavan vaikutuksen sanomaa, muinaisten valtakuntien loistoa ja nykyajan imperiumin voimaa, joka oli tuonut nämä monumentit osaaviin käsiin kilpailijoiden ja luonnontilaisten siirtomaiden hallusta. Se edusti 1800-luvun lopulla paljolti samaa kuin nykyäänkin: mutkikasta tieteen, valistuksen, vapauden ja edistyksen, mutta myös valloitusten, vahvemman oikeuden, eriarvoisuuden ja kulttuuriperinnön varastamisen ja omimisen historiaa. Se muistuttaa lukemattomista kulttuureista ja niiden saavutuksista ja historiasta, mutta myös niiden kokemasta alistamisesta. British Museum oli ja on Britannian ja brittiläisen imperiumin historian ja sen ristiriitaisen perinnön aarrekammio, voitonmerkkien säilytystila ja hautakammio, imperiumin temppeli.

6. Lähdeluettelo

I Alkuperäislähteet

Opaskirjat

A Guide to the Exhibition Galleries of the British Museum, Bloomsbury. Printed by Order of the Trustees.

Printed by Woodfall and Kinder, London, Milford Lane, Strand, W.C. 1880. (Internet Archive.)

A Guide to the Exhibition Galleries of the British Museum, Bloomsbury. Departments of Printed Books, Manuscripts, Prints and Drawings, Coins and Medals, Egyptian and Assyrian Antiquities, Greek and Roman Antiquities, British and Medieval Antiquities and Ethnography, Zoology. Printed by Order of the Trustees.

Printed by Woodfall and Kinder, London, Milford Lane, Strand, W.C. 1881. (Internet Archive.)

A Guide to the Exhibition Galleries of the British Museum, Bloomsbury. Printed by Order of the Trustees.

Printed by Woodfall and Kinder, London, Milford Lane, Strand, W.C. 1884. (Internet Archive.)

A Guide to the Exhibition Galleries of the British Museum, Bloomsbury. Printed by Order of the Trustees.

Printed by Woodfall and Kinder, London 1888. (Internet Archive.)

A Guide to the Exhibition Galleries of the British Museum (Bloomsbury) With Maps and Plans. Printed by Order of the Trustees.

Printed by Woodfall and Kinder, London 1892 (Internet Archive.)

A Guide to the Exhibition Galleries of the British Museum (Bloomsbury) With Maps and Plans. Printed by Order of the Trustees.

Printed by Woodfall and Kinder, London 1894 (Internet Archive.)

A Guide to the Exhibition Galleries of the British Museum (Bloomsbury) With Maps and Plans. Printed by Order of the Trustees.

Printed by Woodfall and Kinder, London 1895 (Internet Archive.)

A Guide To The First And Second Egyptian Rooms. Mummies, Mummy-Cases and other Objects connected with the Funeral Rites of the Ancient Egyptians. With Twenty-Five Plates. Printed by The Order of the Trustees.

Harrison and Sons, Printers in Ordinary to Her Majesty, St. Martin's Lane, London 1898.
(Internet Archive)

Sanomalehtiartikkelit

The Times

Programme of The National Party of Egypt.

The Times, January 3rd, 1882. (The Times Digital Archive 1785-2010)

London.

The Times, January 14th, 1882. (The Times Digital Archive 1785-2010)

Egypt.

The Times, January 16th, 1882. (The Times Digital Archive 1785-2010)

The Daily Telegraph

Lessons in German.

The Daily Telegraph, October 5th, 1895. (The Telegraph Historical Archive 1855-2000)

Daily News

The Percy Collection of Watercolours.

Daily News, April 26th, 1890. (Newspapers.com)

Committee of Supply.

Daily News, November 17th, 1888. (Newspapers.com)

Imperial Parliament.

Daily News, November 17th, 1888. (Newspapers.com)

British Museum, Bloomsbury.

Daily News, January 29th, 1890. (Newspapers.com)

Kokouspöytäkirjat

Trustees Committee Meeting Hours, Vol. XXXIX. Page 14,943 to 15,443. Jan. 10 1880 to Jan. 29 1881.

Trustees Committee Meeting Hours, Vol. XL. Page 15,444 to 15,993. Feb. 12 1881 to May 13 1882.

Trustees Committee Meeting Hours, Vol. XLI. Page 15,994 to 16,524. June 10 1882 to Oct. 13 1883.

Trustees Committee Meeting Hours, Vol. XLII. Page 16,525 to 17,065. Nov. 10 1883 to June 13 1885.

Trustees Committee Meeting Hours, Vol. XLIII. Page 17,066 to 17,604. July 11 1885 to May 14 1887.

Trustees Committee Meeting Hours, Vol. XLIV. Page 17,608 to 18,201. June 11 1887 to April 13 1889.

II Tutkimuskirjallisuus

Alexander, Edward P.: *Museum masters: their museums and their influence.*

AltaMira Press cop. 1995.

Cannadine, David: *Ornamentalism: how the British saw their Empire.*

Penguin Books 2001.

Caygill, Marjorie: *The Story of the British Museum*.

British Museum press, London 1992 (1985).

Conversi, Daniel: *Theories of Nationalism and the ethnosymbolic approach*. Teoksessa *Nationalism and Ethnosymbolism: History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations*. Toim. Leoussi, Athena S. & Grosby, Steven.

Edinburgh University press 2007.

Falk, John H. & Dierking, Lynn D.: *The Museum Experience Revisited*.

Left Coast Press 2012.

Ferguson, Niall: *Empire: How Britain made the modern World*.

Penguin Books 2004.

Grosby, Steven: *The Successor Territory*. Teoksessa *Nationalism and Ethnosymbolism: History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations*. Toim. Leoussi, Athena S. & Grosby, Steven.

Edinburgh University press 2007.

Haikala, Sisko: *Vapauden valtakunnasta uuteen Karthagoon: valistusajan Englannin kuvat*.

Teoksessa *Britannia: saarivaltakunnan Eurooppa-suhteiden historia*. Toim. Ihalainen, Pasi. Atena Kustannus OY, Jyväskylä 2002.

Halmesvirta, Anssi: *Imperiumi ja Eurooppa: Britannian ulkopolitiikan suuntaukset 1800-*

1914. Teoksessa *Britannia: saarivaltakunnan Eurooppa-suhteiden historia*. Toim. Ihalainen, Pasi.

Atena Kustannus OY, Jyväskylä 2002.

Hobsbawm, Eric: *Nationalismi*.

Vastapaino, Tampere 1994.

Hooper-Greenhill, Eilean: *Museums and the shaping of knowledge*.

Routledge, London 1992.

Hooper-Greenhill, Eilean: *Museums and their visitors*.

Routledge: London; New York 1994.

Hutchinson, John: *Warfare, Remembrance and National Identity*. Teoksessa *Nationalism and Ethnosymbolism: History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations*. Toim. Leoussi, Athena S. & Grosby, Steven.

Hyrkkänen, Markku: *Historiallinen metodi*. Teoksessa *Matkoja aatehistoriaan: esseitä Anssi Halmesvirralle*. Toim. Hokkanen, Markku, Laine-Frigren Tuomas & Särkkä, Timo.

JYY julkaisusarja nro. 101.

Kampus Kustannus, Jyväskylä 2017.

Ihalainen, Pasi: *Johdanto – Suomalainen ja eurooppalainen näkökulma Britannian historiaan ja kulttuuriin*. Teoksessa *Britannia: saarivaltakunnan Eurooppa-suhteiden historia*. Toim.

Ihalainen, Pasi.

Atena Kustannus OY, Jyväskylä 2002.

Ihalainen, Pasi: *Vapaasyntyisten brittien protestanttinen kansakunta: Englantilaiset ja brittiläiset identiteetit uuden ajan alussa*. Teoksessa *Britannia: saarivaltakunnan Eurooppa-suhteiden historia*. Toim. Ihalainen, Pasi.

Atena Kustannus OY, Jyväskylä 2002.

Ihalainen, Pasi: *Britti-intellektuellien vai eurooppalaisen poliittisen keskustelun historiaa?*

Teoksessa *Matkoja aatehistoriaan: esseitä Anssi Halmesvirralle*. Toim. Hokkanen, Markku, Laine-Frigren Tuomas & Särkkä, Timo.

JYY julkaisusarja nro. 101.

Kampus Kustannus, Jyväskylä 2017.

Kallio, Kalle: *Museon yhteiskunnalliset tavoitteet*. Teoksessa *Museologia tänään*. Toim.

Kinanen, Pauliina.

Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä 2009.

Kiuru, Elina: *Yksityiset ja yhteiset esineet: keräilijän ja museon kokoelmat esineellisen kulttuuriperinnön säilyttäjinä*. Teoksessa *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Toim. Vilkuna, Janne.

Ethnos-Toimite 10, Gummerus Kirjapaino OY, Saarijärvi 2000.

Kostet, Juhani: *Mikä museo? Muutamia ajatuksia museo-käsitteen sisällöstä ja sen ongelmista*. Teoksessa *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Toim. Vilkuna, Janne. Ethnos-Toimite 10, Gummerus Kirjapaino OY, Saarijärvi 2000.

Kiuru, Elina: *Yksityiset ja yhteiset esineet: keräilijän ja museon kokoelmat esineellisen kulttuuriperinnön säilyttäjinä*. Teoksessa *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Toim. Vilkuna, Janne.

Ethnos-Toimite 10, Gummerus Kirjapaino OY, Saarijärvi 2000

Kuusamo, Altti: *Kuvien edessä: esseitä kuvan semiotiikasta*. Gaudeamus, Helsinki 1990.

Kuusamo, Altti: *Tyylistä tapaan: Semiotiikka, tyyli, ikonografia*. Gaudeamus, Tampere 1996.

Lehtonen, Mikko: *Maa-ilma: Materialistisen kulttuuriteorian lähtökohtia*. Vastapaino, Tampere 2014.

Leoussi, Athena S. & Grosby, Steven: *Introduction*. Teoksessa *Nationalism and Ethnosymbolism: History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations*. Toim. Leoussi, Athena S. & Grosby, Steven. Edinburgh University press 2007.

Lonkila, Helena: *Syvällä sydänmaassa: Yrjö Blomstedtin ja Victor Sucksdorffin Kainuu*. Jyväskylä studies in humanities 281. Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2016.

Lowenthal, David: *The past is a foreign country*. Cambridge University Press 1985, United Kingdom.

MacKenzie, John M.: *Introduction*. Teoksessa *Imperialism and Popular Culture*. Toim. John M. MacKenzie.

Manchester University Press 1986.

Mäki, Kirsi: *Feministit ja nationalismintutkimus*. Teoksessa *Nationalismit*. Toim.

Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi.

WSOY, Helsinki 2005.

Nisbet, Robert: *History of the idea of progress*.

Heinemann Education Books Ltd, London 1980.

Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi: *Johdanto*. Teoksessa *Nationalismit*. Toim. Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi.

WSOY, Helsinki 2004.

Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi: *Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena*. Teoksessa *Nationalismit*. Toim. Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi.

WSOY, Helsinki 2004.

Pearce, Susan M.: *Museums, objects and collections: a cultural study*.

Smithsonian Institution, Washington D.C. 1992.

Pintilä, Tytti: *Jumalan kunniaksi ja ihmisten hyväksi: lääkäri, luonnontieteilijä ja keräilijä Hans Sloane (1660-1753) British Museumin perustajana*.

Jyväskylän yliopisto, yleisen historian pro gradu- tutkielma 1999.

Raippalinna, Päivimarjut: *Museologia taidemuseon raunioilla – ajatuksia taidemuseoista ja niiden kokoelmista*. Teoksessa *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Toim. Vilkuna, Janne.

Ethnos-Toimite 10, Gummerus Kirjapaino OY, Saarijärvi 2000.

Read, Herbert: *Education Through Art*.

Faber and Faber Limited, London 1958.

Reid, Donald M.: *Whose pharaohs? Archeology, museums and Egyptian national identity from Napoleon to WWI.*

University of California Press 2002.

Remy, Johannes: *Onko modernisaatio vai etnisyys kansakuntien perusta?* Teoksessa *Nationalismit*. Toim. Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi.

WSOY, Helsinki 2004.

Rich, Paul B.: *Race and Empire in British Politics.*

Cambridge University Press 1986 (1990).

Rönkkö, Marja-Liisa: *Museon idea ja historia.* Teoksessa *Museologia tänään.* Toim. Kinanen, Pauliina.

Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä 2009.

Sagy, J.O. & Wilson, D.A.: *Africa: A Modern History (1800-1975).* 1997.

Said, Edward: *Orientalism.*

Penguin Books 2003 (1978).

Sajavaara, Kari: *Englannin kieli - maailmankieli.* Teoksessa *Britannia: saarivaltakunnan Eurooppa-suhteiden historia.* Toim. Ihalainen, Pasi.

Atena Kustannus OY, Jyväskylä 2002.

Salmi, Hannu: *Vuosisadan lapset: 1800-luvun kulttuurihistoria.*

Painosalama, Turku 2002.

Saukkonen, Pasi: *Kansallinen identiteetti.* Teoksessa *Nationalismit.* Toim. Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi.

WSOY, Helsinki 2004.

Smith, Anthony D.: *National Identity.*

University of Nevada Press cop. 1991.

Smith, LauraJane: *Uses of Heritage*.

Routledge 2006.

Sola, Tomislav: *Essays on Museums and Their Theory: Towards the Cybernetic Museum*.

Finnish Museums Association, Helsinki 1997.

Springhall, John: *Up Guards and at them! British Imperialism and popular art, 1880-1914*.

Teoksessa *Imperialism and Popular Culture*. Toim. John M. MacKenzie.

Manchester University Press 1986.

Summerfield, Penny: *Patriotism and Empire: Music hall Entertainment 1870-1914*.

Teoksessa *Imperialism and Popular Culture*. Toim. John M. MacKenzie.

Manchester University Press 1986.

Syrjämaa, Taina: *Edistyksen luvattu maailma. Edistysusko maailmannäyttelyissä 1851-1915*.

Vammalan Kirjapaino OY, Suomalaisen kirjallisuuden seura 2007.

Särkkä, Timo: *Tunne, teoria, ideologia: brittiläinen imperialismi aikalaistulkintoissa*.

Jyväskylän yliopisto, yleisen historian pro gradu- tutkielma 1998.

Thomas, Martin & Toye, Richard: *Arguing about Empire – imperial rhetoric in Britain and France, 1882-1956*.

Oxford University Press 2017.

Vilkuna, Janne: *Yhteinen kulttuuriperintömme*. Teoksessa *Museologia tänään*. Toim.

Kinanen, Pauliina.

Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä 2009.

Vilkuna, Janne: *Menneisyyden tulevaisuus*. Teoksessa *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Toim. Vilkuna, Janne.

Ethnos-Toimite 10, Gummerus Kirjapaino OY, Saarijärvi 2000.

III Muu kirjallisuus

Hiltunen, Petri: *Väinämöinen 9: Joka vanhoja muistaa...*

Jalava 2008.

Matthew, H.C.G. & Harrison, Brian (ed.): *Oxford Dictionary of National Biography, volume 52: Spruce-Strakosch.*

Oxford University Press 2004.

Pyhä Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos.

Kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki 2005.

Spengler, Oswald: *Länsimaiden perikato.*

Tammi, Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä 2002 (1918).

IV Sähköiset lähteet

Raportti kehottaa Ranskaa palauttamaan varastetut kulttuuriesineet alkuperämaihin Afrikkaan.

Yle uutiset 23.11.2018, viitattu 17.1.2019.

Brittimuseo palauttaa keisarin hiuskiehkurat Etiopiaan.

Helsingin sanomat 3.5.2019, viitattu 3.5.2019.

Owen, Roger: Edward Said and the Two Critiques of Orientalism.

Middle East Institute, 20.4.2012, viitattu 4.5.2019.

V Kuvälähteet

Hiltunen, Petri: *Väinämöinen 9: Joka vanhoja muistaa...*

Jalava 2008.

Sir Benjamin Stone's Collection: photographs of British Museum, 1901-1907.

Tekijän omat valokuvat, 15.9.2018 - 20.9.2018.